XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA

Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka (XKR)

Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo

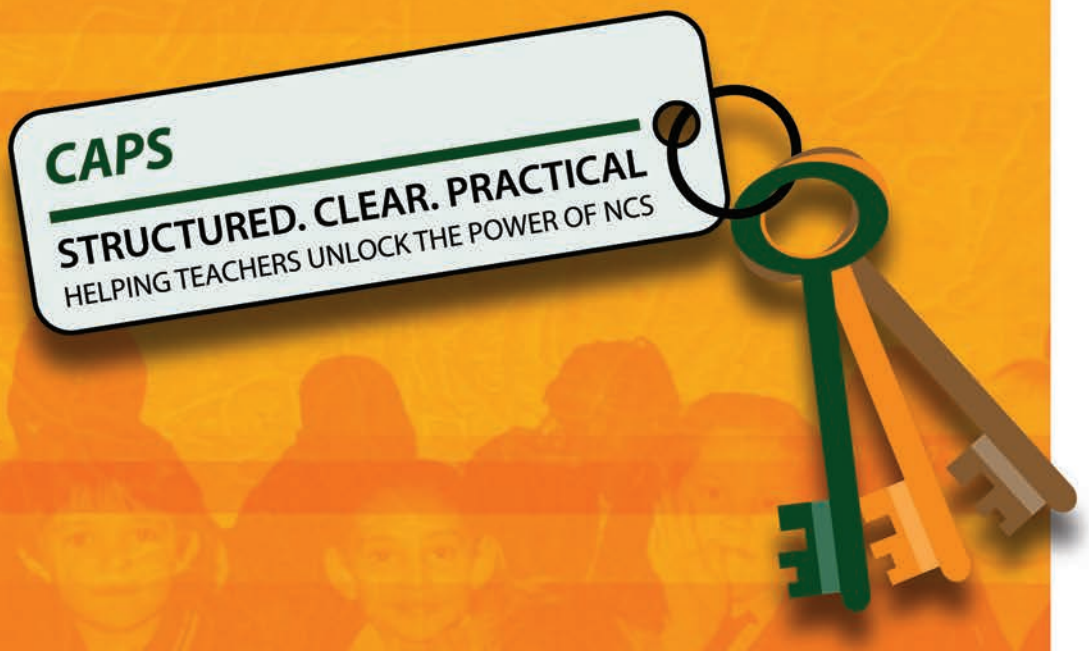

Xiyimo xa le Xikarhi Tigiredi ta 4-6

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

XITATIMENDE XA PHOLISI YA KHARIKHULAMU NA MAKAMBELELO TIGIREDI TA 4-6

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA

DISCLAIMER

In view of the stringent time requirements encountered by the Department of Basic Education to effect the necessary editorial changes and layout to the Curriculum and Assessment Policy Statements and the supplementary policy documents, possible errors may occur in the said documents placed on the official departmental websites.

There may also be vernacular inconsistencies in the language documents at Home-, First and Second Additional Language levels which have been translated in the various African Languages. Please note that the content of the documents translated and versioned in the African Languages are correct as they are based on the English generic language documents at all three language levels to be implemented in all four school phases.

If any editorial, layout or vernacular inconsistencies are detected, the user is kindly requested to bring this to the attention of the Department of Basic Education.

E-mail: capslangcomments@dbe.gov.za or fax (012) 328 9828

Department of Basic Education
222 Struben Street
Private Bag X895
Pretoria 0001
South Africa
Tel: +27 12 357 3000
Fax: +27 12 323 0601

120 Plein Street Private Bag X9023
Cape Town 8000
South Africa
Tel: +27 21 465 1701
Fax: +27 21 461 8110
Website: http://www.education.gov.za

© 2011 Department of Basic Education

ISBN: 978-1-4315-0460-2

Design and Layout by: Ndabase Printing Solution

Printed by: Government Printing Works

FOREWORD BY THE MINISTER

Our national curriculum is the culmination of our efforts over a period of seventeen years to transform the curriculum bequeathed to us by apartheid. From the start of democracy we have built our curriculum on the values that inspired our Constitution (Act 108 of 1996). The Preamble to the Constitution states that the aims of the Constitution are to:

- heal the divisions of the past and establish a society based on democratic values, social justice and fundamental human rights;
- improve the quality of life of all citizens and free the potential of each person;
- lay the foundations for a democratic and open society in which government is based on the will of the people and every citizen is equally protected by law; and
- build a united and democratic South Africa able to take its rightful place as a sovereign state in the family of nations.

Education and the curriculum have an important role to play in realising these aims.

In 1997 we introduced outcomes-based education to overcome the curricular divisions of the past, but the experience of implementation prompted a review in 2000. This led to the first curriculum revision: the *Revised National Curriculum Statement Grades R-9* and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* (2002).

Ongoing implementation challenges resulted in another review in 2009 and we revised the *Revised National Curriculum Statement* (2002) and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* to produce this document.

From 2012 the two National Curriculum Statements, for *Grades R-9* and *Grades 10-12* respectively, are combined in a single document and will simply be known as the *National Curriculum Statement Grades R-12.* The *National Curriculum Statement for Grades R-12* builds on the previous curriculum but also updates it and aims to provide clearer specification of what is to be taught and learnt on a term-by-term basis.

The *National Curriculum Statement Grades R-12* represents a policy statement for learning and teaching in South African schools and comprises of the following:

(a) Curriculum and Assessment Policy Statements (CAPS) for all approved subjects listed in this document;

(b) *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12*; and

(c) *National Protocol for Assessment Grades R-12.*

MRS ANGIE MOTSHEKGA, MP
MINISTER OF BASIC EDUCATION

VUNDZENI

XIYENGE XA 1: NTIVISO WA XITATIMENDE XA PHOLISI YA KHARIKHULAMU NA MAKAMBELELO 3

1.1 Vundzhaku 3

1.2 Nkatsakanyo wa Kharikhulamu 3

1.3 Swikongomelo swa Kharikhulamu ya Afrika-Dzonga hi ku Angarhela 4

1.4 Maavelo ya nkarhi 6

1.4.1 Xiyimo xa Masungulo 6

1.4.2 Xiyimo xa le Xikarhi 7

1.4.3 Xiyimo xa le Henhla 7

1.4.4 Tigiredi ta 10-12 8

XIYENGE XA 2: NTIVISO WA TINDZIMI 9

2.1 Tindzimi eka Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo 9

2.1.1 Swiyimo (tilevhele) swa Tindzimi 9

2.1.2 Vuswikoti bya ririmi 10

2.1.3 Madyondziselo ya Ririmi 14

2.2 Nkarhi lowu averiweke Ririmi ra le Kaya 15

2.3 Switirhisiwa swo pfuneta ku dyondza na ku dyondzisa 16

XIYENGE XA 3 18

3.1. Vundzeni na nkunguhato wa tidyondzo ta vuswikoti bya tindzimi 18

3.2. Vuandlalo bya switshuriwa eka tigiredi ta 4-6 24

3.2.1 Tafula ra vuandlalo bya switshuriwa 24

3.2.2 Nkomiso wa tinxaka ta switshuriwa eka xiyimo xa le xikarhi 26

3.2.3 Vulehi bya switshuriwa swa Ririmi ra le Kaya (leswi faneleke ku tumbuluxiwa hi vadyondzi) 31

3.2.4 Vulehi bya switshuriwa swa Ririmi ra le Kaya (leswi vadyondzi va fanelaka ku tirha hi swona) 31

3.2.5 Ntivomarito lowu faneleke ku fikeleriwa hi vadyondzi va Ririmi ra le Kaya 32

3.3. Minkunguhato ya ku dyondzisa 32

3.4 Vundzeni na minkunguhato yo dyondzisa ya Xitsonga Ririmi ra le Kaya 34

XIYENGE XA 4: MAKAMBELELO 89

4.1 Manghenelo 89

4.2 Ku kambela ka nkamafundza kumbe ka siku na siku 90

4.3 Makambelelo ya mafundza 91

4.3.1 Swilaveko swa makambelelo ya mafundza ya Ririmi ra le Kaya 91

4.3.2 Tinxaka ta mintirho hi kotara 92

4.4 Nongonoko wa Makambelelo 94

4.5 Ku rhekhoda na ku vika 104

4.6 Ndzinganiso / nxopelo / modarexini ya mintirho yo kambela 104

4.7 Vuangarheto 105

DLILOSARI 106

XIYENGE XA 1: NTIVISO WA XITATIMENDE XA PHOLISI YA KHARIKHULAMU NA MAKAMBELELO

1.1 VUNDZHAKU

Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-*12* (XKR) xi hlamusela pholisi ya kharikhulamu na makambelelo eka xiyenge xa swikolo.

Ku antswisa matirhiselo ya xona Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xi antswisiwile naswona ku antswisiwa loku ku ta sungula ku tirhisiwa hi Sunguti 2012. Tsalwa rin'we leri hlanganeke ra Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo ri endliwile eka dyondzo yin'wana na yin'wana ku siva Switatimende swa tidyondzo, Swiletelo swa minongonoko yo dyondza na Swiletelo swa makambelelo ya dyondzo leswa khale eka Tigiredi ta V-*12* .

1.2 NKATSAKANYO WA KHARIKHULAMU

(a) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 (Sunguti 2012) xi yimela xitatimende xa pholisi yo dyondza no dyondzisa eswikolweni swa Afrika-Dzonga naswona xi katsa leswi landzelelaka:

(i) *Switatimende swa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo* swa dyondzo yin'wana na yin'wana ya xikolo leyi pfumeleriweke hilaha swi longoloxiweke hakona

(ii) Tsalwa ra *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12 ;* na

(iii) Tsalwa ra pholisi ra: *National Protocol for Assessment Grades R- 12 (January 2012)*.

(b) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-*12* (Sunguti 2012) xi siva switatimende swa tikharikhulamu ta rixaka swimbirhi swa nkarhi wa sweswi ku nga:

(i) *Revised National Curriculum Statement Grades R-9, Government Gazette No. 23406 of 31 May 2002*, na

(ii) *National Curriculum Statement Grades 10-12 Government Gazettes, No. 25545 of 6 October 2003* and *No. 27594 of 17 May 2005*

(c) Switatimende swa Kharikhulamu ya Rixaka leswi vuriweke eka ndzimantsongo ya b(i) na (ii) swi angarhela switsariwa swa pholisi leswi landzelaka leswi nga ta siviwa hi ndlela yo engetela hi switsongotsongo hi Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 (Sunguti 2012) hi malembe ya 2012 - 2014.

(i) Switatimende swa Dyondzo, Swiletelo swa Nongonoko wo Dyondza na Swiletelo swa Makambelelo ya Dyondzo swa Tigiredi ta V-*9* na Tigiredi ta 10-*12*,

(ii) Tsalwa ra pholisi ra, *National Policy on assessment and qualifications for schools in the General Education and Training Band leri hangalasiweke* eka *Government Notice No. 124* eka *Government Gazette No. 29626* ya 12 Nyenyanyani 2007;

(iii) Tsalwa ra pholisi ra, the *National Senior Certificate: A qualification at Level 4 on the National Qualifications Framework (NQF)*, leri hangalasiweke eka *Government Gazette No.27819* ya 20 Mawuwani 2005;

(iv) Tsalwa ra pholisi ra, *An addendum to the policy document, the National Senior Certificate: A qualification at Level 4 on the National Qualifications Framework (NQF),* mayelana na vadyondzi lava nga na swilaveko swo hlawuleka**,** leri hangalasiweke eka *Government Gazette, No.29466* ya 11 N'wendzamhala 2006, ri katsiwile eka tsalwa ra pholisi ra , *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12 ; na*

(v) Tsalwa ra pholisi ra, *An addendum to the policy document, the National Senior Certificate: A qualification at Level 4 on the National Qualifications Framework (NQF), mayelana na tsalwa ra National Protocol for Assessment (Grades R-12)*, leri hangalasiweke eka *Government Notice No.1267* eka *Government Gazette No. 29467* ya 11 N'wendzamhala 2006.

(d) Tsalwa ra pholisi ra *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12* xikan'we na swiyenge swa Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo hilaha swi longoloxiweke hakona eka Kavanyisa ka 2,3 na 4 eka tsalwa leri, swi vumba swipimo swa maendlelo na mimpimo ya Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-*12* . Hikwalaho, hi ku ya hi xiyenge xa 6A xa *South African School Act 1996* (nawu wa nomboro ya 84 wa 1996) wu vumba masungulo ya ku va Holobye wa Dyondzo ya Masungulo a nyika vugimutsongo bya mimbuyelo na mimpimo, xikan'we na maendlelo yo kambela matirhelo ya vadyondzi lama nga ta tirhisiwa eka swikolo swa mfumo na leswi tiyimeleke.

1.3 SWIKONGOMELO SWA KHARIKHULAMU YA AFRIKA-DZONGA HI KU ANGARHELA

(a) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-*12* xi nyika nhlamuselo ya leswi swi tekiwaka swi ri vutivi, vuswikoti na minkoka leyi faneleke ku dyondziwa eka swikolo swa le Afrika dzonga. Xikongomelo xa kharikhulamu leyi i ku tiyisisa leswaku vana va kuma no tirhisa vutivi na vuswikoti hi tindlela leti nga ta nkoka evuton'wini bya vona vini. Hikwalaho ka leswi, kharikhulamu yi kondletela mhaka yo dyondzisa vutivi lebyi simekiweke eka mbangu lowu vadyondzi va tshamaka eka wona yi ri karhi yi tekela enhlokweni mhaka yo katsa na leswi humelelaka emisaveni.

(b) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-*12* xi tirha ku:

- fuwisa vadyondzi hi vutivi, vutshila na minkoka leyi nga ta endla leswaku va kota ku tienerisa, na ku va na xiave lexi vuyerisaka exikarhi ka vanhu tanihi vaakatiko va tiko leri tshunxekeke, handle ka ku langutisa vundzhaku bya vona mayelana na swa mahanyelo na ta ikhonomi, rixaka,
- endla leswaku va kota ku fikelela dyondzo ya le henhla;
- olovisa ku khaluta ka vadyondzi ku suka etindhawini to dyondzela eka tona ku ya etindhawu ta mintirho; na
- ku nyika vathori matimu yo enela ya vuswikoti bya mudyondzi.

(c) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka ya Tigiredi ta V-12 xi simekiwe eka minsinya leyi landzelaka:

- Ku hundzuluxa mahanyelo ya vanhu: ku tiyisisa leswaku ku pfumaleka ka ndzingano ka minkarhi leyi hundzeke ka lulamisiwa, na leswaku swiyenge hinkwaswo swa vanhu va laha tikweni swi nyikiwa swivandla swo ringana swo dyondza

- Ku dyondza hi ku gingirika na vuxoperi: ku kondletela ku dyondza hi ndlela yo kombisa ku gingirika na vuxoperi eku dyondzeni, ku nga ri ku tirhisa maendlelo yo bela enhlokweni na ku dyondza munhu a nga endli vuxoperi bya ntiyiso lowu nyikiweke;

- Vutivi bya le henhla na vuswikoti bya le henhla: mpimohansi wa vutivi na vuswikoti lebyi faneleke ku fikeleriwa eka giredi yin'wana na yin'wana bya kombisiwa na ku endleriwa mimpimo leyi fikelelekaka eka tidyondzo hinkwato;

- Ndlandlamuko: Leswi dyondziwaka na mbangu wa leswi dyondziwaka swa giredi yin'wana na yin'wana swi komba ndlandlamuko ku suka eka timhaka to olova ku ya eka to tika;

- Timfanelo ta vanhu, nkatsahinkwavo, vululami eka ta mbangu na ta mahanyelo ya vanhu: ku katsa minsinya na milawu ya vululami bya ximbangu na ta mahanyelo ya vanhu na ya timfanelo ta vanhu hilaha swi hlamuseriweke hakona eka Vumbiwa ra Riphabuliki ya Afrika-Dzonga. Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta 10-12 xi tekela enhlokweni timhaka ta ku hambanahambana ka vanhu mayelana na ta vusweti, nkalandzingano, rixaka, rimbewu, ririmi, malembe,vutsoniwa na swin'wana swivangelo;

- Ku vona nkoka wa vutivi bya swa ndhavuko: ku amukela leswaku ndzhaka leyo fuwa ya tiko swi na nkoka ngopfu eka ku hlayisa minkoka leyi nga endzeni ka Vumbiwa; na

- Ku khorwisa, nkoka na vuswikoti: ku nyika dyondzo leyi yelanaka na ya matiko man'wana hi nkoka, vuanami na vuenti.

(d) Xitatimende xa Kharikhulamu ya Rixaka xa Tigiredi ta V-12 xi kongomisa eku humeleriseni ka vadyondzi lava nga ta kota ku :

- lemuka na ku ololoxa swiphiqo va tlhela va teka na swiboho hi ku ehleketa na hi ndlela ya vuxoperi na vutumbuluxi;

- tirha hi mfanelo va ri voxe na loko va ri na van'wana tanihi swirho swa xipano;

- lulamisa na ku lawula vona vinyi xikan'we na migingiriko ya vona hi vutihlamuleri na hi ndlela leyi vuyerisaka;

- ku hlengeleta, xopaxopa, lulamisa, na ku hlela mahungu hi vuxoperi;

- ku vulavurisana na van'wana hi ndlela leyi vuyerisaka hi ku tirhisa swilo leswi ngo voniwa kunene, swo fanisa na / kumbe vutshila bya ririmi byo hambanahambana;

- ku tirhisa sayense na thekinoloji hi ndlela leyi vuyerisaka na hi vuxoperi a komba vutihlamuleri eka mbangu na rihanyu ra van'wana; na

- ku kombisa ku twisisa leswaku misava i sisiteme ya swilo leswi nga na vuxaka na ku lemuka leswaku emisaveni mhaka yihi na yihi loko yi ahluriwa a yi ahluriwi yi ri emoyeni.

(e) Nkatsahinkwavo wu fanele ku va masunguloxidzi ya malulamiselo, makunguhatelo na madyondziselo exikolweni xin'wana na xin'wana. Leswi swi nga humelela ntsena loko vadyondzisi va ri na ntwisiso wo enta wa leswaku va nga lemukisa ku yini naswona va nga lulamisisa ku yini swiphiqo swa ku dyondza, na ku kunguhatela vadyondzi vo hambanahambana.

Xilo xikulukumba eku lawuleni nkatsahinkwavo i ku vona leswaku swirhalanganyi swa paluxiwa na ku ololoxiwa hi swiyenge hinkwaswo leswi seketelaka leswi nga ka mbangu wa xikolo leswi katsaka vadyondzisi, mintlawa leyi seketelaka ya swifundza, mintlawa yo seketela eka xiyimo xa xivandla,vatswari na swikolo swa lava nga na swilaveko swo hlawuleka. Ku herisa swirhalanganyi etitlilasini, vadyondzisi va fanele va tirhisa xiletelo lexi vuriwaka *Guidelines for Inclusive Teaching and Learning (2010*).

1.4 MAAVELO YA NKARHI

1.4.1 Xiyimo xa Masungulo

(a) Nkarhi wo dyondzisa eka Xiyimo xa Masungulo wu yime hi ndlela leyi:

DYONDZO	GIREDI YA V (TIAWARA)	TIGIREDI TA 1-2 (TIAWARA)	GIREDI YA 3 (TIAWARA)
Ririmi ra le Kaya	10	7 / 8	7 / 8
Ririmi ro Engetela ro Sungula		2 / 3	3 / 4
Matematiki	7	7	7
Ntivo swa Vutomi	**6**	**6**	**7**
• Vutivi bya Masungulo	(1)	(1)	(2)
• Vutshila byo Tumbuluxa	(2)	(2)	(2)
• Dyondzo ya swa Vutiolori	(2)	(2)	(2)
• Dyondzo ya swa Rihanyo	(1)	(1)	(1)
NTSENGO	**23**	**23**	**25**

(b) Nkarhi wo dyondzisa wa Tigiredi ta V, 1 na 2 i 23 wa tiawara kutani Giredi ya 3 yi averiwa 25 wa tiawara.

(c) Tiawara ta khume ti averiwe tindzimi eka Tigiredi ta 1-2 na tiawara ta 11 eka Giredi ya 3. Mpimohenhla wa tiawara ta nhungu (8) na mpimohansi wa tiawara ta nkombo (7) wu averiwe Ririmi ra le Kaya, na mpimohansi wa tiawara timbirhi (2) na mpimohenhla wa tiawara tinharhu (3) wu averiwa Ririmi ro Engetela eka tigiredi ta 1-2 . Eka Giredi ya 3 mpimohenhla wa tiawara ta nhungu (8) na mpimohansi wa tiawara ta nhungu (7) wu averiwe Ririmi ra le Kaya kutani mpimohansi wa tiawara tinharhu (3) na mpimohenhla tiawara ta mune (4) wu averiwa Ririmi ro Engetela ro Sungula.

(d) Eka dyondzo ya Ntivo swa Vutomi, Vutivi bya Masungulo byi averiwe awara yin'we eka Tigiredi ta V-2, na tiawara timbirhi (2) tanihilaha swi kombisiweke hakona eka swiangi swa Giredi ya 3.

1.4.2 Xiyimo xa le Xikarhi

(e) Nkarhi wo dyondzisa eka Xiyimo xa le Xikarhi wu yime hi ndlela leyi:

DYONDZO	TIAWARA
Ririmi ra le Kaya	6
Ririmi ro Engetela ro Sungula	5
Matematiki	6
Sayense na Thekinoloji	3,5
Tisayense ta swa Vanhu	3
Ntivo swa Vutomi • Vutshila byo Tumbuluxa • Dyondzo ya swa Vutiolori • Dyondzo ya swa Rihanyo	**4** (1,5) (1) (1,5)
NTSENGO	**27,5**

1.4.3 Xiyimo xa le Henhla

(a) Nkarhi wo dyondzisa eka Xiyimo xa le Henhla wu yime hi ndlela leyi:

DYONDZO	TIAWARA
Ririmi ra le Kaya	5
Ririmi ro Engetela ro Sungula	4
Matematiki.	4,5
Tisayense ta swa Ntumbuluko	3
Tisayense ta swa Vanhu	3
Thekinoloji	2
Tisayense ta mafambiselo ya swa ikhonomi	2
Ndzetelo wa swa Vutomi	2
Vutshila byo Tumbuluxa	2
NTSENGO	**27,5**

1.4.4 Tigiredi ta 10-12

(a) Nkarhi wo dyondza eka Tigiredi ta 10-12 wu yime hi ndlela leyi:

DYONDZO	NKARHI LOWU VEKIWEKE HI VHIKI (TIAWARA)
Ririmi ra le kaya	**4.5**
Ririmi ro Engetela ro Sungula	**4.5**
Matematiki	**4.5**
Ndzetelo wa swa vutomi	**2**
Mpimohansi wa tidyondzo tin'wana na tin'wana tinharhu leti hlawuriweke eka Ntlawa wa B eka Xitandzhaku xa B, Matafula ya B1-B8 ya le ka Xitsariwa xa pholisi xa, *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12 , hi ku ya hi swiringanyeto leswi pimanyisiweke eka ndzimana ya 28 ya xitsariwa xa pholisi lexi boxiweke.*	**12 (3x4h)**
NTSENGO	**27.5**

Nkarhi lowu pimiweke hi vhiki wu nga tirhisiwa ntsena eka mpimohansi lowu lavekaka wa tidyondzo ta *Xitatimende xa kharikhulamu ya Rixaka Tigiredi ta V-12 (XKR)* tanihilaha swi kombisiweke hakona laha henhla, naswona wu nga ka wu nga tirhisiwi eka tidyondzo tin'wana to engetela. Loko mudyondzi a navela ku dyondza tidyondzo to engetela, ku fanele ku engeteriwa nkarhi wo ti dyondza.

XIYENGE XA 2: NTIVISO WA TINDZIMI

2.1 TINDZIMI EKA XITATIMENDE XA PHOLISI YA KHARIKHULAMU NA MAKAMBELELO

Ririmi i xitirhisiwa lexi vanhu va humesaka ha xona miehleketo ya vona no kota ku vulavurisana. I xitirhisiwa nakambe xa mfuwo na nkhaviso lexi tirhisiwaka exikarhi ka vanhu ku antswisa misava leyi va hanyaka eka yona. Ku dyondza ku tirhisa ririmi hi mfanelo swi pfuna vadyondzi ku ehleketa na ku kuma vutivi, ku phofula ta xiviri, ta matitwelo na mavonelo ya vona, ku tihlanganisa na ku burisana na van'wana na ku hlenga vutomi bya vona. Ri tlhela nakambe ri nyika vadyondzi swifaniso na mianakanyo leyi fuweke, ya matimba na ku enta leyi va yi tirhisaka ku hlenga vutomi bya vona leswaku byi antswa ku tlula leswi byi nga xiswona na ku va byi vonakala ku tlula leswi byi nga xiswona. Hi ririmi leri, ku hambanahambana ka mimfuwo na ka vuxaka exikarhi ka vanhu swa kombisiwa na ku vumbiwa, naswona hi ririmi leri swilo leswi, swi nga cinciwa, swi ndlandlamuxiwa na ku antswisiwa.

2.1.1 Swiyimo (tilevhele) swa Tindzimi

Ku dyondzisiwa ka tindzimi eka Xiyimo xa le Xikarhi ku katsa tindzimi hinkwato ta ximfumo ta Afrika-Dzonga, ku nga, Afrikaans, English, IsiNdebele, IsiXhosa, Sepedi, (Sesotho sa Leboa) IsiZulu, Sesotho, Setswana, Siswati, Tshivenda na Xitsonga - ku katsa na tindzimi tin'wana to ka ti nga ri ta ximfumo. Tindzimi leti ti nga dyondzisiwa eka swiyimo swo hambana.

Ririmi ra le Kaya i ririmi ro sungula ku dyondziwa hi vadyondzi. Hambiswiritano, swikolo swo tala swa Afrika-Dzonga a swi dyondzisi tindzimi ta le kaya ta van'wana va vadyondzi kumbe vadyondzi hinkwavo lava tsariseke eswikolweni, kambe swikolo swi nga ha va na rin'we kumbe timbirhi tindzimi leti dyondzisiwaka ti ri eka xiyimo xa Ririmi ra le Kaya. Hikwalaho, mavito: Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula, ya vula swiyimo swa vuswikoti leswi ririmi ri dyondzisiwaka eka swona, ku nga ri ririmi ra manana (ra le Kaya) kumbe ririmi leri dyondziweke (tanihi le ka tindzimi to engetela). Hi ku landza xikongomelo xa pholisi leyi, swin'wana na swin'wana leswi khumbhaka ririmi ra le kaya swi fanele ku twisisiwa tanihi xiyimo xa vuswikoti lexi ririmi ri dyondzisiwaka eka xona, ku nga ri ririmi hi roxe.

Xiyimo xa Ririmi ra le Kaya xi nyika vuswikoti bya masungulo byo vulavurisana na vanhu van'wana lebyi lavekaka etindhawini laha ku nga na vanhu na vuswikoti byo tirhisa ririmi eka swa tidyondzo lebyi nga na nkoka eku dyondzeni ka tidyondzo hinkwato ta kharikhulamu. Eka xiyimo lexi xa ririmi, ntshikelelo wu le ka ku dyondzisa vuswikoti bya ku yingisela, ku vulavula, ku hlaya na ku tsala. Xiyimo lexi xi nyika nakambe vadyondzi vuswikoti byo twisisa matsalwa, byo vona vuxongi na byo anakanya leswaku va ta kota ku tivumbela, ku anakanya, na ku fuwisa matwisiselo ya vona ya misava leyi va hanyaka eka yona. Hambiswiritano, ntshikelelo na ntikelo wa Ku yingisela na Ku vulavula ku suka eka Tigiredi ta 7 ku ya emahlweni i wuntsongo loko wu pimanisiwa na vuswikoti byo hlaya no tsala.

Ririmi ro Engetela ro Sungula ri vula ririmi leri nga riki ra manana kambe leri tirhisiwaka ku vulavurisana eka swiyimo swo karhi erixakeni, hi leswaku, ririmi ra ku dyondza na ku dyondzisa eka dyondzo. Kharikhulamu yi nyika nseketelo lowukulu eka vadyondzi lava nga ta tirhisa ririmi ro engetela ro sungula tanihi ririmi ro dyondza no dyondzisa. Emakumu ka Giredi ya 9, vadyondzi lava va fanele va kota ku tirhisa ririmi ra le kaya na ririmi ro engetela ro sungula hi ndlela leyi faneleke na hi vutitshembi hi swikongomelo swo hambanahambana, ku katsa na ku dyondza.

eAfrika-Dzonga, vana vo tala va sungula ku tirhisa ririmi ra vona ro engetela, leri ko tala ri nga Xinghezi (English), tanihi Ririmi ra ku Dyondza na ku Dyondzisa (LoLT) eka Giredi ya 4. Leswi swi vula leswaku va fanele va fikelela xiyimo xa vuswikoti byal le henhla emakumu ka Giredi ya 3, nakona va fanele ku kota ku hlaya na ku tsala kahle hi Xinghezi.

Eka **Xiyimo xa Ririmi ro Engetela ro Sungula** ku tekiwa leswaku vadyondzi va hava vutivi bya ririmi leri loko va fika exikolweni. Eka malembe yo sungula ya xikolo, nkongomiso wu le ka ku vumba vuswikoti bya ku twisisa na ku vulavula ririmi - vuswikoti bya masungulo byo vulavurisana na vanhu van'wana. Eka tiGiredi ta 2 na 3 vadyondzi va sungula ku aka vuswikoti bya ku hlaya na ku tsala ehenhla ka masungulo lama ya ku kota ku vulavula. Va tlhela va tirhisa vutshila byo hlaya na ku tsala lebyi se va nga byi dyondza eka Ririmi ra vona ra le Kaya.

Eka Xiyimo xa le Xikarhi na le ka Xiyimo xa le Henhla vadyondzi va ya emahlweni va tiyisisa vuswikoti bya vona byo yingisela, ku vulavula, ku hlaya na ku tsala. Eka nkarhi lowu vadyondzi vo tala va dyondza hi Ririmi ro Engetela ro Sungula, Xinghezi, kutani va fanele va humelerisiwa swinene eka rona. Hikwalaho ka leswi ntshikelelo wukulu eka Ririmi ro Engetela ro sungula wu fanele wu va eka ku tirhisa ririmi leri eka ku ehleketa na ku anakanya. Leswi swi pfumelela vadyondzi ku hluvukisa vuswikoti bya vona bya matwisiselo, lebyi va byi lavaka ku dyondza tidyondzo to fana na Sayense hi Xinghezi. Eka xiyimo lexi vadyondzi va tlhela va hlaya ngopfu switshuriwa swa matsalwa naswona va sungula ku hluvukisa vuswikoti byo vona swo saseka na byo anakanya hi Ririmi ro Engetela ro Sungula.

Hi nkarhi lowu vadyondzi va sungulaka Xiyimo xa le Henhla, va fanele va ri na vutivi byo antswa byo tirhisa Ririmi ro Engetela ro Sungula mayelana na vuswikoti bya masungulo byo vulavurisana na van'wana na vuswikoti byo tirhisa ririmi eka ku twisisa tidyondzo. Hambiswiritano, ntiyiso hi leswaku vadyondzi va va va nga si kota ku vulavurisana kahle na van'wana hi Ririmi ro Engetela ro Sungula eka giredi leyi. Hikwalaho ka leswi ntlhontlho eka Xiyimo xa le Xikarhi i ku nyika vadyondzi nseketelo eka ta ririmi na ku va nyika kharikhulamu leyi nga ta endla leswaku va fikelela swilaveko leswi languteriweke eka tigiredi leti landzelaka. Swilaveko leswi swi fanele swi endla leswaku vadyondzi va tirhisa ririmi ro engetela hi vuswikoti bya le henhla lebyi nga ta va lulamisela dyondzo ya le henhla kumbe entirhweni.

Lexi hi xona xivangelo xa leswaku xiyimo xa matwisiselo xa Ririmi ro Engetela ro Sungula xi fanele xi va hi ndlela ya leswaku ri tirhisiwa tanihi ririmi ro dyondza no dyondzisa. Vuswikoti bya ku yingisela, ku vulavula na ku tirhisa ririmi byi ta hluvukisiwa na ku antswisiwa eka Xiyimo xa le Xikarhi leswi hi tlhelo swi nga ta hluvukisa vuswikoti bya vadyondzi bya ku hlaya na ku tsala.

2.1.2 Vuswikoti bya ririmi

Kharikhulamu ya Ririmi ra le Kaya yi veketeriwe ku ya hi vuswikoti lebyi landzelaka:

1	Ku yingisela na Ku vulavula
2	Ku hlaya na Ku langutisa
3	Ku tsala na Ku andlala
4	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi

Ku yingisela na Ku vulavula

Ku yingisela na Ku vulavula ku le ndzeni ka ku dyondza tidyondzo hinkwato. Hi ku yingisela loku faneleke na ku vulavula loku faneleke, vadyondzi va hlengeleta na ku katsakanya mahungu, va aka vutivi, va lulamisa swiphiqo, na ku hlamusela miehleketo na mavonelo. Vuswikoti bya nkoka byo yingisela byi pfuna vadyondzi ku kombisa mikhuva na mavonelo eka xitshuriwa na ku tlhontlha mboyamelatlhelo na ririmi ro onga.

Eka Xiyimo xa le Xikarhi, vadyondzi va **Ririmi ra le Kaya** va ta tirhisa vuswikoti bya Ku yingisela na Ku vulavula ku vulavurisana na ku twisisa nhlamuselo. Va ta engetela eka vuswikoti lebyi hluvukisiweke eka Xiyimo xa Masungulo ku yisa emahlweni mimbulavurisano, minkanerisano na mimbulavulo yo koma leyi yaka emahlweni.

Eka Xiyimo lexi, ririmi ra vadyondzi ro vulavula ra ha fanele ku akiwa (h.l. ku kombisiwa na ku seketeriwa, xikombiso, hi ntivomarito na marimba ya swivulwa). Mudyondzisi u fanele ku tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va nyikiwa

nkarhi wo vulavula hi Xinghezi. Hikuva vadyondzi va ta ya emahlweni kumbe ku humelela hi minkarhi yo hambana, mudyondzisi u fanele ku lulamisa minkarhi yo vulavula (xik. swivutiso leswi a swi vutisaka) ku ya hi xiyimo xa mudyondzi un'wana na un'wana. Loko vadyondzi va ri karhi va ya emahlweni eka tigiredi, mudyondzisi u fanele a langutela leswaku vadyondzi va vulavula swinene na mimbulavulo ya vona yi fanele ku lehanyana. Vadyondzi va ta yisa vuswikoti lebyi eka tindzimi ta vona to engetela.

Ku dyondza ku ta engeteriwa hi tinxaka ta switshuriwa leswi dyondzisiweke ro sungula eka Xiyimo xa Masungulo (xik; switori, leswi va humeleleke vo vinyi na swileriso) nakambe vadyondzi va ta dyondzisiwa ro sungula tinxaka ta switshuriwa swintshwa (xik. leswi humeleleke swa ntiyiso, matsalwa yo hambana ya switori, swiviko swa nomo, mimbulavulo yo koma).

Nkarhi wo dyondzisa wu fanele wu katsa ku titoloveta ka siku na siku ka migingiriko ya Ku yingisela na Ku vulavula na migingiriko ya nkongomo leyi hangalasiweke eka vhiki hinkwaro.

Ku hlaya na ku langutisa

Vuswikoti bya **Ku hlaya na ku langutisa** lebyi tumbuluxiweke hi mfanelo i bya nkoka eka ku humelela eku dyondzeni ka kharikhulamu hinkwayo. Vadyondzi va tumbuluxa vuswikoti eku hlayeni na ku vona matsalwa yo tala na switshuriwa swo kala swi nga ri swa matsalwa, ku katsa switshuriwa swo voniwa. Vadyondzi va lemuka ndlela leyi tinxaka ta matsalwa na rhijisitara ti kombisaka xikongomelo, vayingiseri na mbangu wa xitshuriwa. Hi ku hlaya hi tlilasi na ku hlaya va ri voxe, vadyondzi va hundzuka vaehleketi va nkoka na ku va vaehleketi vo tumbuluxa.

Ku hlaya swi nyika vadyondzi mpaluxo lowukulu eka ririmi ra vona ro engetela. Hi swi tiva ku suka eka vulavisisi leswaku nhluvukiso wa ntivomarito wa vana wu pfuniwa hi ku va hlaya ku fika kwihi.

Eka Xiyimo xa le Xikarhi, u ta engetela eka masungulo lama endliweke eka tiGiredi ta V ku fika ka 3. Laha swi faneleke, tirhisa ku hlaya swin'we ekusunguleni ka Giredi ya 4 ku letela vadyondzi eka Xiyimo lexi. U nga tirhisa maendlelo lama nkarhi wun'wana loko u ri na Tibuku Letikulu to enela eka xiyimo lexi, ya cincana na ku va hlayela switori. Loko u nga ri na Tibuku Letikulu eka xiyimo lexi, tirhisa buku ya mudyondzi kumbe yo / to hlaya. U nga ha tirhisa maendlelo yo fana na Ku hlaya na kumbe Ku hlayela tlilasi hinkwayo.

Tirhisa maendlelo ya ku hlaya ka ntlawa ko leteriwa na ku hlaya va ri voxe / vambirhi kutani hikantsongo u pfumelela vadyondzi ku hlaya swinene va ri voxe. Ku hlaya va ri voxe loku kombisiweke eka nkunguhato wa ku dyondzisa ku fanele ku nghenisiwa eka nkarhi lowu averiweke ku hlaya. Hlohlotela vadyondzi ku hlaya va ri voxe eka nkarhi lowu va nga endliki nchumu.

U ta kuma na migingiriko yo hambanahambana yo kambela ku twisisa ku tiyisisa leswaku vadyondzi va twisisa leswi va swi hlayeke.

Ku hlaya ko landzelela magoza

Ku hlaya ko landzelela magoza ku na magoza ya ku lulamisela ku hlaya, ku hlaya na le ndzhaku ka ku hlaya. Migingiriko leyi mudyondzi a nga ta yi endla yi nga komisiwa hi ndlela leyi:

Ku lulamisela ku hlaya:

- Ku pfuxeta vutivi bya khale
- Ku languta xihlovo, mutsari, na siku ra ku hangalasa.
- Ku hlaya ndzimana yo sungula na yo hetelela ya xiyenge.
- Endla minkumbetelo.

Ku hlaya:

- Yimanyana nkarhi wun'wana ku kambela ku twisisa na ku miehleketo yi dzika
- Pimanisa vundzeni na minkumbetelo ya wena
- Tirhisa mbangu ku kuma nhlamuselo ya marito lama nga tiviwiki hi tindlela hinkwato; laha swi nga kotekiki, tirhisa dikixinari
- Ringeta ku vona hi miehleketo leswi u swi hlayaka
- Yana emahlweni hambiloko u nga twisisi swiphemu swin'wana
- Hlaya nakambe xiyenge loko u nga xi twisisi na swintsongo. Hlayela swiyenge leswi kanganyisaka ehenhla, hi rivilo ro nonoka, kumbe hi swimbirhi.
- Kombela un'wana ku ku pfuna ku twisisa xiyenge lexi tikaka
- Nghenisa mimfungho yo hlaya na ku thya timhaka ta nkoka mavito
- Ehleketa hi leswi u nga eku swi hlayeni

Endzhaku ka ku hlaya

- Loko u ta lava ku tsundzuka mahungu yo karhi, nhlokohata miehleketo ya nkoka na vuxokoxoko byo seketela byintsongo
- Ku songa
- Tsala nkomiso ku ku pfuna ku hlamusela na ku tsundzuka timhakankulu
- Ehleketa na ku tsala swivutiso swintshwa leswi u nga na swona hi nhlokomhaka
- Tivutisi loko u fikelerile xikongomelo xa wena?
- Ku twisisa – tiyisisa ku twisisa ka wena ka xitshuriwa
- Hlela – ku vona hi tihlo rin'we, nkhaqato, nkoka wa xitshuriwa

- Ndlandlamuxa ku ehleketa ka wena – tirhisa miehleketo leyi u yi voneke eka xitshuriwa

Ku tsala na ku andlala

Ku tsala i xitirhisiwa xa matimba xa vuhlanganisi lexi pfumelelaka vadyondzi ku vumba na ku humelerisa miehleketo ya vona hi mfanelo. Ku tshama va titoloveta ku tsala hi mimbangu yo hambana, mintirho na tidyondzo swi endla vadyondzi va vulavula hi ndlela ya vutumbuluxi. Ku tsala loku tlhandlamanaka va tirhisa marimba yo tsala, swi humesa vatsari va vuswikoti bya le henhla lava nga ta tirhisa vuswikoti byo tumbuluxa na ku kombisa / **andlala** switsariwa leswi faneleke, swo voniwa na swo hangalasa mahungu hi swikongomelo swo hambana.

Ku tsala i swa nkoka hikuva swi sindzisa vadyondzi ku ehleketa hi ntivoririmi na mapeletelo. Leswi swi hlohlotela vadyondzi ku kamba ririmi, ku hatlisisa ku tiva ririmi na ku engetela nkhaqato. Vadyondzi va ta dyondza ku tsala switshuriwa swo hambanahambana swa vutumbuluxi na mahungu, ekusunguleni hi ku tirhisa marimba yo tsala tanihi nseketelo naswona hikantsongo va ri karhi va dyondza ku tsala tinxaka ta switshuriwa swo karhi va ri voxe. Va ta tlhela va tirhisa nakambe ku tsala hi ku landzelela magoza ku humesa switshuriwa leswi lulameke, swi ri hava swihoxo swa ntivoririmi.

Ku tsala hi ku landzelela magoza

Ku tsala na ku khavisa switshuriwa i maendlelo lama nga na magoza lama landzelaka:

- Ku lulamisela ku tsala / ku kunguhata
- Mpfapfarhuto
- Mpfuxeto
- Ku hlela / ku hlerisisa
- Ku hangalasa / ku andlala

Vadyondzi va lava nkarhi ku titoloveta magoza lama naswona va fanele va:

- teka xiboho hi xikongomelo na vahlayi va xitshuriwa lexi nga ta tsariwa na / kumbe ku khavisiwa
- bubutsa miehleketo va tirhisa, xikombiso mimepe ya miehleketo, chati yo komba ndzandzelelano wa swo karhi kumbe minxaxamelo
- languta swihlovo leswi faneleke, hlawula mahungu lama faneleke na ku lulamisa miehleketo
- humesa mpfapfarhuto wo sungula lowu tekelaka enhlokweni xikongomelo, vahlayi, nhlokomhaka na xivumbeko xa xitshuriwa
- hlaya mimpfapfarhuto hi vuxoperi na ku kuma xivikontsundzuxo ku suka eka van'wana (vadyondzikulobye kumbe mudyondzisi)
- hlela na ku hlerisisa mpfapfarhuto; na
- humesa ntirho wo hetelela lowu baseke, wu hlayeka wu tlhela wu va wu hleriwile.

Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi

Vutivi bya kahle bya ntivomarito na ntivoririmi byi nyika masungulo eka nhluvukiso wa vuswikoti (ku yingisela, ku vulavula, ku hlaya na ku tsala) eka Ririmi ra le Kaya. Vadyondzi va Xiyimo xa le Xikarhi va ta engetela eka masungulo lama endliweke eka tiGiredi ta V-3.

Vadyondzi va ta dyondza ndlela leyi **Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi** swi tirhisiwaka ha yona, naswona va ta tumbuluxa ririmi ro avelana ku kota ku vulavula hi ririmi (ririmi leri tirhisiwaka eka xiyenge / xiphemu xo karhi xa ririmi), leswaku va kota ku kambela swa vona na switshuriwa swin'wana hi vuxiyaxiya hi ku ya hi nhlamuselo, leswi pfunaka na nkhaqato. Va ta kota ku tirhisa vutivi lebyo kambisisa ririmi ku aka nhlamuselo eka rito na xiyimo xa xivulwa eka xitshuriwa hinkwaxo, na ku vona hilaha xitshuriwa na mbangu lowu swi yelanaka ha kona. Hi ku tirhana na switshuriwa swo hambana, vadyondzisi va engetela matirhiselo ya ntivomarito na ku va va tirhisa ntwisiso wa vona wa **Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi** hi ndlela leyi faneleke.

Ku languteriwe leswaku Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi swi fanele ku dyondzisiwa eka mbangu tanihi vuswikoti bya ririmi lebyi dyondziweke na ku hluvukisiwa. Minkunguhato ya ku dyondzisa yi na nxaxamelo wa Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi (minchumu) leyi faneleke ku dyondzisiwa eka Giredi yin'wana na yin'wana. Loko ku hlawuriwa switshuriwa swa ku yingisela na ku hlaya swa ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi, tiyisisa leswaku swi na minchumu / swiyenge swa ririmi leswi u lavaka ku swi dyondzisa. Tumbuluxa migingiriko leyi yelanaka na switshuriwa leswi nga ta pfuneta vadyondzi ku tirhisa minchumu leyi, eka mbangu. Switshuriwa swa ku tsala leswi vadyondzi va nga ta swi tsala swi ta katsa swin'wana swa minchumu leyi ya ririmi. Nyika vadyondzi va wena ndzetelo eka matirhiselo lama faneleke na lama lulameke ya minchumu leyi. Hlawula yin'wana ya minchumu leyi tikelaka vadyondzi va wena kutani u va toloveta swa ximfumo. Eka Xiyimo xa le Xikarhi, timinete ta makumenharhu ti vekiwe etlhelo ti ri ta ku dyondzisa ka mafundza na ku titoloveta eka Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi.

2.1.3 Madyondziselo ya Ririmi

Madyondziselo ya Ririmi ya kongomisiwa eka xitshuriwa, vuhlanganisi na endlelo ro titoloveta. **Madyondziselo ya Ririmi yo kongomisiwa eka xitshuriwa na endlelo ra vuhlanganisi** hinkwawo ya lawuriwa hi ku tirhisa ku yisa emahlweni na ku humelerisa switshuriwa.

Endlelo ro kongomisiwa eka xitshuriwa ri valanga ndlela leyi xitshuriwa xi tirhaka hi yona, xikongomelo xa endlelo ro kongomisiwa eka xitshuriwa i ku pfuna vadyondzi ku va vahlayi, vatsari, valanguti na vatumbuluxi va vuswikoti na vutitshembi. Endlelo leri ri katsa ku yingisela eka, ku hlaya, ku languta na ku xopaxopa switshuriwa ku twisisa ndlela leyi swi humesiwaka hi yona na switandzhaku swa swona. Hikwalaho ka ku tirhisana loku ka nkoka, vadyondzi va tumbuluxa vuswikoti byo pima nkoka wa switshuriwa. Endlelo ro kongomisiwa eka xitshuriwa ri katsa ku humesa tinxaka to hambana ta switshuriwa ta swikongomelo swo karhi na vayingiseri vo karhi. Endlelo leri ri humelerisiwa hi ku twisisa ndlela leyi switshuriwa swi vumbiwaka hi yona. Endlelo leri ri tiyisisiwa hi ntwisiso wa leswi switshuriwa swi tumbuluxiwaka hakona

Endlelo ra vuhlanganisi ri ringanyeta leswaku loko ku dyondziwa ririmi, mudyondzi u fanele a va na ku tinghenisa ngopfu eka 'ririmi leri kongomiweke' (target language) na ku va na nkarhi wo tala ku titoloveta kumbe ku humelerisa ririmi hi ku vulavula hi xikongomelo xo vulavurisana na vanhu na xikongomelo xo titoloveta. Ku dyondza ririmi ku fanele ku endleriwa etlilasini laha vuswikoti byo hlaya na ku tsala **,** ku hlaya / langutisa na ku ku tsala / andlala swi dyondziwaka hi ku hlaya swinene na ku dyondza ku tsala hi ku tsala swinene.

Ku dyondzisa ririmi swi humelela hi ndlela yo pfanganisa, laha mudyondzisi a kombisaka maendlelo lamanene, vadyondzi va titoloveta vuswikoti lebyi faneleke hi mintlawa loko va nga si tirhisa vuswikoti lebyi va ri voxe. Marito

lawa ya tirhisiwaka i Ku yingisela na ku vulavula, Ku hlaya na ku tsala swin'we; Ku hlaya loku leteriwaka ka ntlawa na Ku hlaya / Ku tsala a ri yexe

2.2 NKARHI LOWU AVERIWEKE RIRIMI RA LE KAYA

Nkarhi wo dyondzisa wa Ririmi ra le Kaya i 6 wa tiawara hi vhiki. Vundzeni hikwabyo bya ririmi byi dyondzisiwa hi ndzhendzheleko wa mavhiki mambirhi (12 wa tiawara). Ku kunguhata nkarhi wo dyodzisa swi fanele nyika nkarhi wa tipheriyodo timbirhi to landzelelana hi vhiki Eka ndzhendzheleko wa mavhiki mambirhi, nkarhi lowu landzelaka wa pimanyetiwa eka vuswikoti byo hambanahambana bya tindzimi

Vuswikoti	**Nkarhi lowu averiweke hi ndzhendzheleko wa mavhiki mambirhi (Tiawara)**		
	Giredi ya 4	**Giredi ya 5**	**Giredi ya 6**
***Ku yingisela na Ku vulavula (Swa nomo)**	Tiawara ti2		
***Ku hlaya na Ku langutisa**	Tiawara ta 5		
***Ku tsala na Ku andlala**	Tiawara ta 4		
Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi	Awara yi1		
	*__Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi__ na matirhiselo ya swona swi pfanganisiwa / hlanganisiwa endzeni ka maavelo ya nkarhi ya vuswikoti bya mune bya ririmi. Ku na na nkarhi lowu averiweke ku titoloveta ka ximfumo. Vuswikoti bya ku ehleketa na ku ehleketisisa byi nghenisiwile eka vuswikoti na maqhinga lama lavekaka eka Ku yingisela na Ku vulavula, Ku hlaya na ku langutisa, na Ku tsala na Ku andlala.		

Swiringanyeto swa nkarhi wo dyondzisa hi vhiki.

Giridi leyi landzelaka yi nyika xikombeto xa ndlela leyi nkarhi wo dyondzisa wu nga averiwaka ha kona eka vuswikoti byo hamabana bya ririmi. Eka ndzhendzheleko wa mavhiki mambirhi ririmi / ntivoririmi wu fanele wu dyondzisiwa wu va erivaleni.

Nkarhi	Musumbhunuku	Ravumbirhi	Ravunharhu	Ravumune	Ravuntlhanu
Awara yi1	Ku hlaya swin'we (hi xikongomelo xo yingisela)	Ku tsala swin'we – a vumba rimba	Ku hlaya swi'we (xitshuriwa xintshwa kumbe ku yisa emahlweni xitshuriwa lexi nga tshama xi hlayiwa)	Ku tsala swin'we – swi kongomisiwile eka ku humelela na vuswikoti byo karhi.	Ku hlaya swi'we (xitshuriwa xintshwa kumbe ku yisa emahlweni xitshuriwa lexi nga tshama xi hlayiwa)
	Minkanerisano ya xitshuriwa hi ku tirhisa swivumbeko / swiaki swa ririmi leswi faneleke (Ku Vulavula)	Ku tsala ka ntlawa loku leteriwaka	Minkanerisano ya xitshuriwa hi ku tirhisa swiaki swa ririmi leswi faneleke (ku vulavula)	Ku tsala ka ntlawa loku leteriwaka – nkambisiso / nhluto wa nkunguhato kumbe ku tsala loku endliwaka hi ntangha na kumbe mudyondzisi	Nkanerisano hi xitshuriwa hi ku tirhisa / swiaki swa ririmi leswi faneleke (ku vulavula)
	Ku hlaya ka ntlawa loku leteriwaka (Ku katsa ku hlayela ehenhla a ri yexe)		Ku hlaya loku leteriwaka (Ku katsa ku hlayela ehenhla a ri yexe)		Xitoloveto xa xikambelantwisiso (vhiki rin'wana na rin'wana ra vumbirhi) a tirhisa xitshuriwa xo fana
	Ku ehleketa hi ku hlaya a ri yexe		Ku ehleketa hi ku hlaya a ri yexe		
30 wa timinete		Ku tsala a ri yexe		Ku tsala a ri yexe	

2.3 SWITIRHISIWA SWO PFUNETA KU DYONDZA NA KU DYONDZISA

Vadyondzi va fanele va va na leswi landzelaka swo dyondza Ririmi ra Le Kaya eka tigiredi ta 4 - 6:

TiGiredi ta 4-6	
Switirhisiwa swa nkoka	
Buku ya ndzawulelo ya mudyondzi ya Ririmi	√
Dikixinari	√
Buku / tibuku to hlaya leti nga na tinxaka leti landzelaka ta switshuriwa	
Mintsheketo	√
Sitori swo koma	√
Novhele	√
Ntlangu	√
Vutlhokovetseri	√
Switirhisiwa swa swihangalasamahungu	
Maphephahungu	√
Timagazini	√
Minongonoko ya thelevhixini	√
Minongonoko ya xiyanimoya	√

Vadyondzisi va Ririmi ra Le Kaya va fanele va va na:

(a) Xitsariwa xa Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo

(b) Ririmi eka Pholisi ya Ririmi ya Dyondzo

(c) Tibuku ta ririmi ta ndzawulelo leti tirhisiwaka hi vadyondzi na tibuku tin'wana to pfuneta hi xikongomelo xo karhi ku engetela eka leti ta ndzawulelo ti nga kona.

(d) Dikixinari (ririmi rin'we, tindzimi timbirhi, tindzimi to tala, thisorasi, nsongavutivi)

(e) Tinxaka ta Matsalwa ya Ndzawulelo

(f) Switirhisiwa swo hambanahambana swa swihangalasamahungu: maphephahungu, timagazini, tiburochara

(g) Ku va na swipfuneto swo twiwa / voniwa swo tirhisiwa etlilasini

Switirhisiwa swa le tlilasini

a) Switshuriwa swo hambana leswi amukelaka ku hlaya ka tilevhele to hambana, xik. nhlawulo wa tibuku to hlaya leti nga na switshuriwa swo enela eka levhele yin'wana na yin'wana ya tlilasi / ntlawa.

b) Switirhisiwa swo hambanahambana swa swihangalasamahungu: maphephahungu, timagazini, tiburochara, tifulayara, swinavetiso, tiphositara, switiviso, na sw. na sw.

c) Swipfuno swo twiwa / voniwa

XIYENGE XA 3

3.1. VUNDZENI NA NKUNGUHATO WA TIDYONDZO TA VUSWIKOTI BYA TINDZIMI

Leswi swi landzelaka i nkatsakanyo wa vundzeni, vuswikoti na maqhinga lawa ya nga ta kumeka eka mikunguhato yo dyondzisa

Tafula ra vundzeni, vuswikoti na maqhinga

TIGIREDI TA 4 – 6		
Vuswikoti	**Vundzeni**	**Maqhinga na vuswikotintsongo**
Ku yingisela na Ku vulavula	• Xikambelantwisiso xo yingisela • Tinxaka to hambana ta mbulavulo wa swanomo: - Mbulavulo lowu lulamisiweke na wa xijumana - Ku hlayela ehenhla loku lulamisiweke na ka xijumana - Ku vulavula: o swileriso na swiletelo o Ku rungula xitori o Ku nyika marito yo khensa o Ku encenyeta o Nkanerisano wa ntlawa o Njhekanjhekisano o Inthavhiyu	• Ku rungula xitori nakambe • Ku tsundzuka vuxokoxoko byo karhi eka xitshuriwa • Ku ehleketa hi swa nkoka na mahungu lama nga eka xitshuriwa • Ku ehleketa hi mavonelo ya mhaka hi tihlo rin'we na mimboyamelo tlhelo yin'wana • Ku kanela hi ximunhuhatwa, kungu na mbangu • Ku humesa mavonelo • Ku basisa swivutiso **Mbulavurisano wa swikongomelo swa vanhu** • Ku sungula no yisa mbhurisano emahlweni • Ku nyiketana ku vulavula • Ku sirhelela xiyimo • Ku kanerisana • Ku pfala mavangwa na ku khutaza xivulavuri • Ku nyikana miehleketo na mintokoto ya vona na ku kombisa ntwisiso wa minongoti **Mbulavulo lowu lulamisiweke** • Vulavisisi • U lulamisa switirhisiwa hi ndlela leyi faneleke • U hlawula no ndlandlamuxa mhakankulu na miehleketo yo seketela hi swikombiso • Xivumbeko xo lulama, ntivomarito, ririmi na milawu ya rona • Thoni, matlakuselo ya rito, rivilo, ku langutana hi mahlo, mayimelo na matirhiselo ya swirho • Manghenelo na mahetelelo ya ntikelo • Nghenisa swipfuno leswi faneleke swo voniwa, swo twiwa / kumbe swo twiwa no voniwa ku fana na tichati, tphositara, swifaniso

TIGIREDI TA 4 – 6		
Vuswikoti	**Vundzeni**	**Maqhinga na vuswikotintsongo**
Ku hlaya na Ku langutisa	Matsalwa ya ndzawulelo • Mintsheketo • Swirungulwana • Ntlangu • Vutlhokovetseri Maqhinga yo hlaya na ku langutisa • Nkatsakanyo • Dyondzo ya swo voniwa: ku navetisa (phositara, phamfulete, khathuni swichupuchupu swa tikhomiki, dayagiramu / girafu / tafula / tichati) • Ndzemuko wa matirhiselo ya ririmi (ku kombisa nhlamuseloxidzi na nhlamuselo yo gega ya marito na leswaku ya na tinhlamuselo to tumbela na mahungu, xik. mavonelo ya mhaka hi tihlo rinwe, ringhohe na xikongomelo) • Ndzemuko wa vuxoperi bya ririmi (ku va u vona nhlamuselo ya rito ya masiku hinkwawo na yo tumbela) • Ntwisiso • Ku hlaya loku lulamisiweke na ka xijumana	**Maqghinga yo hlaya / langutisa:** Ku tirhisa maqhinga yo tilulamisela ku hlaya, yo hlaya, na loko ku hete ku hlayiwa • Ku twisisa xitshuriwa • Ku hlaya xitshuriwa hi vuenti na hi vuxoperi (xikambelantwisiso xo hlaya) • Ku kombisa ku hlaya a ri yexe (ku hlaya switshuriwa swo tala ku titsakisa, ku kuma mahungu no dyondza) Dyondzisa vadyondzi ro sungula eka: **Swihlawulekisi swa switshuriwa –** tinhlokomhaka, swifaniso, tigirafu, tichati, tidayagiramu, tihlokomhaka, tinhlokomhakantsongo, manomborelo, xivumbeko, tikholumu ta maphephahungu, sw na sw • **Swivumbeko swa switshuriwa –** minongonoko, nxanxamelo wa ndzandzelelano, nhlamuselo, maendlelo, mhakankulu na timhaka to seketela, ndzandelelano wa ndzungulo • **Swiyenge swa buku –** papila ra nhlokomhaka, leswi nga endzeni, miavanyiso, dlilosari • **Maqhinga yo hlaya no langutisa** - Ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma timhakankulu hi ku angarhela - Ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo seketela - Ku kumbetela nhlamuselo ya marito lawa ya nga tolovelekangiki na swifaniso, ku tlhantlha rito, vuthala bya mbangu - Ku hlaya nakambe - Ku endla tinotsi (mhakankulu na yo seketela) - Ku endla nkomiso wa mhakankulu na yo seketela hi xivumbeko xa tipoyinti / tindzimana hi vulehi lebyi byi lavekaka) - Ku hlamusela - Ku endla nkumbetelo - Ku hlamusela mavonelo ya mutsari - Ku nyika mahetelelo / ku nyika mavonelo **Dyondzo ya swo voniwa** (switshuriwa swo hambanahambana swo dirowiwa na swo voniwa, xik. swinavetiso, switiviso, tiphositara, tikhomiki, tikhathuni, swinepe, swifaniso) • Tithekiniki: Ririmi ra ntlhaveko, mboyamelotlhelo • Nkucetelo wa ntirhiso wa swihlawulekisi swa vuandlalo na nkhaviso, xiktinxaka ta tisayizi, tinhlokomhaka na swifaniso **Vutlhokovetseri:** • Nhlamuselo ya masiku hinkwayo • Nhlamuselo yo gega • Nkongomelo na hungu • Vuyimeri, xik. xifananisi na vumunhuhato, ku hlawula marito, thoni, angulo wa ntlhaveko • Matirhiselo ya mimpfumawulo: Mintila, marito, tindzimana, yelano wa mipfumawulo, ncino, mahikahatelo, mbuyelelo wa marito / mintila, mbuyeleo wa mimpfumawulo (switwari na switatisi), ecncenyeto wa mimpfumawulo

TIGIREDI TA 4 – 6		
Vuswikoti	**Vundzeni**	**Maqhinga na vuswikotintsongo**
		Switori, ntlangu **Swihlawulekisinkulu swa switshuriwa** • Kungu • Swimnhuhatwa • Vumunhuhati • Nkongomelo na mahungu • Vundzhaku bya mbangu – vuxaka na nhlokomhaka na nkongomelo • Xivumbeko xa xitshuriwa • Swihlawulekisinkulu swa xitshuriwa **Switshuriwa swa mahungu na swa vanhu** • Vahlayi na xikongomelo • Mhakankulu na yo seketela / vuxokoxoko byo karhi • Xivumbeko xa xitshuriwa • Swihlawulekisinkulu swa xitshuriwa **Ku hlayela ehenhla ko tilulamisela** • Ku tirhisa thoni, ntlakuso wa rito, rivilo, ku hlangana hi mahlo, mayimelo no tirhisa swirho • Ku vula marito hi ndlela yo lulama **Ku hlayela ehenhla ka xijumana** • Ku hlaya hi nkhuluko ku ya hi xikongomelo • Ku vula marito handle ko cinca nhlamuselo • Ku tirhisa thoni, ntlalkuso wa rito, rivilo, ku langutana hi mahlo, mayimelo no tirhisa swirho hi ndlela leyi lulameke

TIGIREDI TA 4 – 6		
Vuswikoti	**Vundzeni**	**Maqhinga na vuswikotintsongo**
Ku tsala na Ku andlala	• Ku tsala marito, xik. minongonoko • Ku tsala xivulwa • Ku tsala ndzimana Vutsari bya vutumbuluxi • Vuhlamuseri, xik. nhlamuselo ya munhu, tindhawu, swiharhi, swimilani, minchumu, sw na sw • Ndzungulo, xik, switori, ndzungulo wa leswi swi nga tshama swi n'wi humelele • Swo ehleketa: switlhokovetselo swo koma • Min'wangulanona swintlangwana swo koma swo huma eka switori Switsariwa swa switsalwambiko (switshuriwa swa vanhu, swa vutirhisi na swa mahungu) • Tinotsi, mahungu, mapapila, makhadi yo xeweta, swirhambo • Tiphositara, tinothisi, tiburochara, swinavetiso, • Mimbulavulo yo koma yo tsariwa, • Switshuriwa swa maendlelo na leswi swi nga ku humelela • Leswi swi nga ku humelela swa ntiyiso, switshuriwa swa mahungu, xik, swiviko swa mahungu, switshuriwa swa tidyondzo tin'wana, switshuriwa swa swidirowiwa	**Ku tsala hi ku landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa na • Ku andlala **Ku tilulamisela ku tsala / Ku kunguhata** • Tekela enhlokweni vahlayi lava ku kongomosiweke eka vona • Tekela enhlokweni muxaka wa xitsariwa • Ku bubutsa miehleketo hi ku tirhisa mimepe ya miehleketo / minongonoko • Lulamisa mhakankulu **Ku mpfapfarhuta** • Ku hlawula marito • Ku vumba swivulwa • Timhakankulu na to seketela • Swihlawulekisi swo karhi swa switshuriwa leswi lavekaka (xik, marito yo tshaha xivulavuri eka n'wangulano) • U hlaya leswi a swi tsaleke hi nxopanxopo • U kuma xivikontsundzuxo xo huma eka tintangha na mudyondzisi **Ku pfuxeta, ku hlela, kuhlerisisa na ku andlala** • Wa pfuxeta: u antswisa vundzeni na xivumbeko xa mhakankulu • U peperha marito lawa ya hlawuriweke, xivulwa na xivumbeko xa ndzimana • Wa hlela: U lulamisa swihoxo eka ntivoririmi, mapeletelo na mahikahatelo • U andlala ntirho wo hetelela lowu baseke no hlayeka

Swikombiso swa Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi	
Mahikahatelo	Hiko, mfungho wa rihlamari, mimfungho ya swivutiso, hefemulo, hikombirhi, hikwana, xirhatana, mimfungho ya mintshaho, tihiko tinharhu to komba ku yisa emahlweni ..., swiangi
Mapeletelo	Tipatironi ta mapeletelo, milawu ya mapeletelo, nkomiso wa marito, ku tirhisa dikixinari
Swiaki swa marito	Swirhangi, timitsu na swilandzi
Maviti	Swirhangi swa maviti: Vun'we na vunyingi Mavitaswilo (munhu) na mavitavito (Nxalati) Mavitaswianakanyiwa Mavitinkatsano Mavitantlawa Rimbewu Nhlokomhaka na xiendliwa Ntsongahato Vundhawu bya maviti Maviti mpfelelo Riendli na xiendliwa
Masivi	Masivinene tanihi nhlokomhaka: Mina, wena, yena, xona, sw na sw (**Yena** u hlaya buku) Masivinene tani hi xiendliwa: Wona, tona, byona, xona (Kokwana u pana **tona)** Masivikomba: (Hi tindhawu to hambana: Leti, leto, letiya, letiyani) Masivintalo:
Maedli	Riendli eka xivulwa: Mufana u **khayima** tihomu, (Ri komba leswi nga eku edliweni / humeleleni)
Mabumabumeri	Rifuwi: Homu **ya mina,** timbuti **ta malume**
	Rihlawuri Vukulu: Leyitsongo, leyikulu, lavantsanana Nkoka: Lonene, lexintshwa, Ntsengo: Timbirhi, vangani
Maengeteri	Maengeteri ya mukhuva / maendlelo: Ngopfu, swinene, khwatsi.... Maengeteri ya nkarhi: Tolo, mundzuku, namuntlhla Maengeteri ya ndhawu: EGiyani, enambyeni
Mahlayelo ya maendli	Hlayelo ra kombiso, hlayelo ra ndzeriso, hlayelo ra tshamelo, hlayelo ra kotelo
Vundhwu bya maviti	Xikolo: Exikolweni; buku: ebukwini; nambu: enambyeni
Mahlanganisi	Swivangelo na switandzhaku: hikokwalaho, loko, hambiswiritano .... Yo komba ndzandzelelano: kutani..... Ku kombisa ku kanetana: kambe, hambiswiritano.....
Maencisi	Mpoti (hi huwa, ritshuri), hiyaa, daa, sw na sw....
Mahlamari	Yhi, xuu, ee, yhaa, sw na sw
Ndlandlamuxo wa ntivomarito na ririmi ro gega	Vamaavizweni, maritofularha, tipharonimi, tipholisemi, mafanapeletwana, tihomofoni, ku fana ka mimpfumawulo (ya switwari na ya switatisi), Rito rin'we ro hlamusela xivulwana: Rito rin'we ro hlamusela xivulwana: xik, n'wana wo hetelela emutini, nkuzi ya nyarhi leyi fambaka yi ri yoxe, mhunti, leyi nga ha ku mila timhondzo..... Swiga ririmi: xifananisi, xigego, vumunhuhato, xitikaneti, xithathelo, xisasi, ku tlangisa marito, ririmi ro gega / swivulavulelo / swivuriso Marito yo lombiwa,

Swivulwana	Hi endzerile eThekini n'wexemu (Xivulwana hosi) Hi endzerile eThekini n'wexemu (Xivulwana hosi) kutani hi tlhelela eGiyani (Xivulwana nandza)
Swivulwanahava	Va n'wi bile
Swivulwa	Xivulwahosi / xivulwan'we, xivulwankatsano, Xivulwampfilungano
Xivulwa xa riendli ra xitwisiwo (Passive voice)	Nkarhi wa sweswi: Gede yi khiyiwa hi Nxalati Nkarhi lowu nga hundza: Homu yi dlayiwile hi varisi Nkarhi lowu taka: Xitsonga xi ta dyondzisiwa hi manana
Marito yo rungula leswi runguriweke (reported speech)	Nxalati u te malume va ta vuya mundzuku U ndzi vutisile leswaku ndzi dya mihandzu ya njhani

3.2. VUANDLALO BYA SWITSHURIWA EKA TIGIREDI TA 4-6

Ku endla leswaku tinxaka ta switshuriwa ti endliwa hinkwato lembe hinkwaro eka giredi yin'wana na yin'wana, na le ka swiyimo swa tiGiredi hinkwato, giridi yi tirhisiwile ku kunguhata matirhiselo ya switshuriwa eka nkunguhato wa madyondziselo eka Giredi yin'wana na yin'wana. Ku tirhisiwile tinxaka ta tsevu ta switshuriwa ku lulamisa switshuriwa swa xiyimo. Swona i swa mahungu, ndzungulo, swo susumeta, maendlelo, switsalwambiko na switshuriwa swa matsalwa (vutlhokovetseri, ntlangu na prosa). Switshuriwa swo tala swo fana swi nga tirhisa hi yuniti ya mavhiki mambirhi ku ya hi vulehi bya xihlovo xa xitshuriwa (xo sungula). Switshuriwa swi fanele ku hlawuriwa tanihi swikombiso swa kahle hikuva swi ta ya tirhisiwa tanihi rimba ro tsala.

3.2.1 Tafula ra vuandlalo bya switshuriwa

Mavhiki	Giredi ya 4	Giredi ya 5	Giredi ya 6
Kotara ya 1			
Mavhiki ya 1&2	Xitori xo koma na ku rungula leswi swi nga tshama swi n'wi humelela	Xitori xo koma na ku rungula leswi swi nga tshama swi n'wi humelela	Atikili ya phephahungu / magazini / xiyanimoya
Mavhiki ya 3&4	Vutlhokovetseri	Switshuriwa swa mahungu leswi nga na swifaniso, xik tichati / matafula / tidayagiramu / mimepe ya miehleketo / mimepe / swifaniso / tigirafu; mbulavurisano, ndzungulo wa leswi swi nga tshama swi n'wi humelela swa ntiyiso	Ntsheketo
Mavhiki ya 5 & 6	Ntsheketo	Atikili ya phephahungu / magazini	Xitshuriwa xo onga - xinavetiso
Mavhiki ya 7 & 8	Xitshuriwa xa swileriso	Ntsheketo	Ntlangu
Mavhiki ya 9 &10	Atikili ya phephahungu / magazini	Vutlhokovetseri	Vutlhokovetseri
Kotara ya 2			
Mavhiki ya 1 & 2	Xitshuriwa xa mahungu: maxelo	Xitshuriwa xa mahungu: Swileriso	Xitshuriwa xa mahungu: Swileriso
Mavhiki ya 3 & 4	Xitori xo koma	Switshuriwa swa mahungu leswi nga na swifaniso, xik tichati / matafula / tidayagiramu / mimepe ya miehleketo / mimepe / swifaniso / tigirafu; tinhlamuselota minchumu / swimilani / swiharhi / tindhawu	Novhele
Mavhiki ya 5 & 6	Ntsheketo	Vutlhokovetseri	Xitori xo koma
Mavhiki ya 7 & 8	Maendlelo, swileriso, switshuriwa swa mahungu leswi nga na swivoniwa, xik, tichati / matafula / tidayagiramu / swifaniso / tigirafu	Ntsheketo	Switshuriwa swa mahungu: Chati ya ta maxelo

Mavhiki ya 9&10	**MAKAMBELELO YO SONGA DYONDZO**		
KOTARA YA 3			
Mavhiki ya 1 & 2	Novhele	Novhele	Novhele
Mavhiki ya 3 & 4	Xitshuriwa xa mahungu, xik. ku rungula leswi swi nga tshama swi humelela swa ntiyiso / atikili ya mahungu / xiviko; xitshuriwa xo voniwa, xik. phositara / switiviso, mbulavurisano	Xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swivoniwa, xiktichati / matafula / tidaygiramu / mimepe ya miehleketo / mimepe / swifaniso / tigirafu	Ntsheketo
Mavhiki ya 5 & 6	Xitlhokovetselo	Ntsheketo	Xitori xo koma, papila, dayari
Mavhiki ya 7 & 8	Xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swo voniwa: tichati / matafula / tidayagiramu / swifaniso tinhlamuselo ta tindhawu / swimilani / swiharhi / minchumu / maendlelo	Xitshuriwa xa mahungu: xiviko xa ta maxelo	Xitshuriwa xo voniwa
Mavhiki ya 9 & 10	Ntlangu	Ntlangu	Ntlangu
KOTARA YA 4			
Mavhiki ya 1 & 2	Atikili ya phephahunga kumbe magazini	Xitori xo koma	Xitshuriwa xa mahungu: Xitsalwana xa nhlamuselo
Mavhiki ya 3&4	Xitori xo koma	Xitshuriwa xo koma lexi nga na swivoniwa, xik. tichati / matafula / tidayagiramu na swifaniso	Xitshuriwa xa swileriso
Mavhiki ya 5&6	Xitshuriwa xa mahungu: xinavetiso	Xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swivoniwa: xik, Tichati / matafula / tidayagiramu / mimepe ya miehleketo / mimepe / tigirafu	Xitori xo koma
Mavhiki ya 7&8	Ntlangu	Xitshuriwa xa mahungu – maendlelo / swileriso	Vutlhokovetseri
Mavhiki 9&10	**XIKAMBELO XO SONGA DYONDZO**		

3.2.2 Nkomiso wa tinxaka ta switshuriwa eka xiyimo xa le xikarhi

Matafula lawa ya nga laha hansi ya hlamusela tinxaka ta switshuriwa swo hambanahambana lswewi vadyondzi va faneleke ku dyondzisiwa ku swi tsala eka tiGiredi ta 4-6; switshuriwa swin'wana swi nga ha katsiwa loko swi fanerile. Sswin'wana swa switshuriwa leswi a swi katsiwanga eka matafula ya nkunguhato wa dyondzo. Leswi a swi vuli leswaku a swi faneli ku va xiphemu xo dyondza no dyondzisa tanihileswi na swona swi nga na nkoka.

Switsalwana			
Muxaka wa xitshuriwa	**Xikongomelo**	**Xivumbeko xa xitshuriwa**	**Swihlawulekisi swa ririmi**
Xitshuriwa / xitsalwana xa ndzungulo	Ku hungasa	Ndzetelo lowu tivisaka swimunhuhatwa na mbangu, xik. khale ka khaleni a ku ri na mukhegula loyi a tshama na n'wana wa yena loyi a vuriwa Matupunuka. A va siwanekile swinene. Swiendleko leswi yisaka ntlimbano. Xik. matipunuka u tirhisile mali hinkwayo leyi manana wa yena a n'wi nyikile yona ku ya xava tinyawa. Manana wa yena u hlundzukile ngopfu. Xintshuxo na mahetelelo, Matuponuka u vuyile na rifuwo leri ri nga endla leswaku va tlhela va hanya hi ku tsaka.	Xi tsariwa hi munhu wo sungula kumbe wa vunharhu Xi tsariwa hi nkarhi lowu nga hundza Swiendleko swi hlamuseriwa hi ku landzelellana Matsalelo lawa ya kombaka nkarhi, xik. nimixo mpundzu walowo, endzhaku ka nkarhi, kan'we, U tirhisa n'wangulano Ku tirhisiwa ririmi leri nga ta va na nkucetelo eka muhlayi, maengeteri, mahlawuri, swifananniso
Switshuriwa / switsalwana swo hlamusela	Ku hlamusela nchumu hi ku hetiseka	Ku kombisa: Nyika ndzetelo wo angarhela eka nhlokomhaka, xik. a ku ri na xiharhi lexikulu Nhlamuselo: U hlamusela swihlawulekisi swa nhlokomhaka, xik. A xi ri na dyimiri ledyikulu ledyi a dyi komba dyi pyitliwile hi ndzhope.	Xi nga tsariwa hi nkarhi lowu nga hundza kumbe wa sweswi. Tumbuluxa xifaniso hi marito U tirhisa mahlawuri, maengeteri, U tirhisa ririmi ro gega, xik. xifananiso, xigego, vumunhuhato, mbuyelelo wa mimpfumawulo yo yelsana (alitharexini)

Switshuriwa swa switslwambiko			
Muxaka wa xitshuriwa	**Xikongomelo**	**Xivumbeko xa xitshuriwa**	**Swihlawulekisi swa ririmi**
Papila ra xinghana	Ku nyika mahungu no hlayisa vuxaka	Adirese, siku, na xiloso Xivumbeko xa hungu xi ta hambana ku ya hi xikongomelo, xik. mahungu ya sweswi, ku hoyozela, ku chavelela) Ku nga tirhisiwa xitshuriwa xa muxaka wa ndzungulo wa yena n'winnyi (vona laha hansi) Ku hetelela, nsayino	Hi minkarhi yo tala xi na xivumbeko xa nkamafundza kambe xi nga hambana, xik, papila ro chavelela ri ta va na mafundzha yo karhi Swihlawulekisi swa ririmi swi ta hambana hi ku ya hi xikongomelo na hungu.

Papila ra ximfumo	Tinxaka to hambanahambana, xik. ku kombela ntirho, kumbe basari. Ku vilela hi mhaka yo karhi, ku endla xikombelo xo karhi, sw na sw.	Adirese ya mutsari, siku, adirese ya, muamukeri, xiloso Xivumbeko xa hungu xi ta hambana ku ya hi xikongomelo, xik. papila ro ya eka muhleri Ku pfala, nsayino	Ri tala ku va na xitayili xa mafundza Ri tirhisa milawu ya ririmi, xik eka Nkulukumba / Mananna, Wa wena loyi a tshembhekaka Ri tala ku va ri komile – ku koma no kngoma
Ntsalwavutitivisi (CV)	Ku nyika nkomiso wa vutomi bya munhu	Vuxokoxoko bya munhu: vito, siku ro velekiwa, rimbewu, tiko ra rikwavo, nomboro ya pasi, adirese ya vutshamo, adirese ya poso, tinombro ta vuhlanganisi (foni) (ti nga va ta vatswari / vahlayisi), sw na sw Xivumbeko xa papila ra vutitivisi i xa nkoka Vanhu lava va nga vutisiwaka ta wena	Ku komisa – hafu ya pheji Tinhlokomhaka na tibuleti Mafundzha na xitayili xo kongoma
Dayari / jenali	Ku rhekhoda na ku ehleketa hi ntokoto wa yenan'wini	Swi tala ku tsariwa eka buku yo hlawuleka (dayari kumbe jenali)	Swi tala ku tsariwa hi nkarhi lowu nga hundza Xitayili xa nkamafundza Mutsari u tsalela yena n'wini
Imeyili / xihungwana xa selula foni (sms)	Ku nyika mahungu no hlayisa vuxaka	Adirese ya muamukeri – leyi hi minkarhi yo tala ri nga vito ra munhu, ndhawu ya sevhara, na tiko laha ndhawu ya sevhara yi nga kona, xikombiso, mabundad (vito)@ dbe(sevhara).gov.za (tiko) Mabudad@dbe.gov.za • CC: lava va nga va vaamukeri lava va faneleke ku tiva hi ta imeyili. • Nhlokomhaka: Lowu i nkomiso wa vundzeni bya imeyili. • Hungu • Murhumeri. Tiva leswi: Adirese ya murhumeri ya vonaka loko imeyili yi kumeka. Murhumeri a nga hlawula ku nyika vuxokoxoko byin'wana bya vuhlanganisi emakumu. Leswi swi vuriwa nsayino	Mbulavulo wo fana na wa xipichi

Xirhambo	Ku rhamba munhu eka leswi nga ta humelela kumbe ku endla swokarhi (na ku pfumela kumbe ku ala)	Xi nga teka xivumbeko xa papila ra xinghana kumbe ku tirhisiwa khadi ra xirhambo. Xi katsa: Muxaka wa swiendleko (leswi nga ta humelela) Laha swi nga ta humelela kona Siku na nkarhi Swi nga katsa maendlelo Vito ra murhambiwa Xi nga katsa na ku kombela ku hlamula (*RSVP*) Xi nga va na xiphemu xa xitshuriwa xo voniwa Nhlamulo yi nga va hi xivumbeko xa xitiviso kumbe papila.	Xi nga va xitayili xa mafundza kumbe xa nkamafundza Xi tala ku va xi komile – ku koma no kongoma Xi tala ku tsariwa hi xivumbeko lexi: *Ndzi tsakela ku ku rhamba...* Nhlamulo yi komba ku titsongahata no hlonipha, xik Inkomu swinene ku va mi ndzi rhambile, kambe ndzi khomeleni a ndzi nga koti ku va kona.
Matimu ya mufi	Ku tsundzuka no tivisa van'wana hi matimu ya mufi	*Vito hi xitalo, siku ro lova, laha mufi a tshama kona loko a hundza emisaveni, siku ro velekiwa, laha a velekiweke kona, vutomi bya yena, lava a va siyeke laha misaveni, (nsati, nuna, vana , vatswari) na mavito ya vona, mahungu yo n'wi tsundzuka*	Mafundza hi xitayili Xinga tirhisa xisasi xik. u hundzile emisaveni ematshan'wini ya u file Xi tala ku va xi komile Xi tirhisa milawu ya ririmi, xik. swihanano swi nga yisiwa eka...
Ku nyika swiletelo swa matlhelo	Ku byela un'wana leswi a nga fikisaka xiswona eka ndhawu yo karhi	• Tirhisa ndzandzelelano lowu nga fanela • Kombisa eka tlhelo ro karhi • Nyika mpimanyeto wa mpfhuka • Nyika mimfungho yo karhi leyi nga kona endleleni	• Tirhisa ngopfu xivumbeko xa ndzeriso • Tirhisa swivulwa swo kongoma no twisiseka
Maendlelo (xik. swileriso, swiletelo swa matlhelo na milawu)	Ku hlamusela kumbe ku lerisa leswi xilo xi endlisiwaka xiswona hi ndzandzelelano, magoza	Xikongomelo: xitatimende xa leswi swi faneleke ku fikeleriwa, xik. ku endla tiya Switirhisiwa leswi lavekaka swi longoloxiwa hi mfanelo, xo virisa mati, matluka ya tiya, khapu, sw na sw Ndzandzelelanao wa magoza ku fikelela xikongomelo, xik, virisa mati, chela matluka ya tiya (xisakani xa tiya), chela mati lama vilekeeka khapu, yi nyiki nkarhi yi tereka, chela chukele, chela masi.	Swi tsariwa hi xivumbeko xa ndzeriso, xik virisa mati exitofini Hi ndzandzelelano wa nkarhi, xik. xo sungula, ... lexi landzelaka Ku tithisa tinomboro na tibuleti ku kombisa nxaxamelo Kongomisa eka vanhu hi ku angarhela ku nga ri vanhu vo karhi Humesa xivangelo na switandzhaku

Xinavetiso / Tiphositara / switiviso	Ku hlohletela munhu ku xava xo korhi kumbe ku tirhisa vukorhokeri byo karhi	Swi nga teka swivumbeko swo karhi Tirhisa swilogene na mimfungho Swi tala ku va na xiphemu xa nkhaviso wo voniwa Tithisa tithekiniki to navetisa Tirhisa nkhaviso ku endla xinavetiso xi koka mahlo no tsundzukiwa	Ririmi ro gega na vutlhokoveri swa tirhisiwa ku endla nhlonhlotelo no endla leswaku ririmi ri tsundzukeka, xik. xigego, xifananisi, mbuyelelo wa mimpfumawulo yo yelana, rhayimi, ncino

Switshuriwa swo hlayiwa na swa swihangalasamahungu			
Muxaka wa xitshuriwa	**Xikongomelo**	**Xivumbeko xa xitshuriwa**	**Swihlawulekisi swa ririmi**
Ku rungula leswi ku humeleleke	Ku rungula hi ntokoto wa yena	Ndzetelo: Ku tisa kumbe ku humesa mbangu, xik. a ku ri hi masiku ya ku wisa ka swikolo Ndzungulo wa leswi nga humelela, ngopfungopfu hi ndzandzelelano wa nkarhi, xik. ndzi yile eka vaNyiko... Kutani..... Vuxokoxoko byin'wana byo engetela hi xiendleko xin'wana na xin'wana, xik. A hlamarile ku ndzi vona. Ku nyika ndzetelo nakambe – xitatimende xo pfala lexi nga katsaka ku hlamusela hi vuenti, xik Ndzi navela ku va na nkarhi wo tala na Nyiko. Hi vile na nkarhi wa kahle.	Swi tala ku tsariwa hi nkarhi lowu nga hundza Swi runguriwa hi munhu wo sungula kumbe wa vunharhu Ku tirhisiwa ndzandzelelano wa nkarhi, xik. Xo sungula, kutani, lexi landzelaka, endzhaku ka, loko swi nga si humelela sweswo, emahetelelweni, Maendlelo yo kongomisa eka munhu un'we kumbe ntlawa Swi nga va na xitayili xa nkamafundza
N'wangulano	I rhekhodo ya ku nyiketana ka ku vulavula loko ku karhi ku humelela ku suka eka mavonelo ya xivulavuri.	Loko ku tsariwa n'wangulano; • Tsala mavito ya swimunhuhatwa etlhelo ra ximatsi ra pheji; • Tirhisa hikombirhi endzhaku ka vito ra ximunhuhatwa lexi nga eku vulavuleni; • Tirhisa ntila wuntshwa ku kombisa xivulavuri xin'wana na xin'wana lexintshwa; • Xitsundzuxo eka swimunhuhatwa (kumbe vahlayi) hi mavumbelo ku humesa swiendlo swi fanele ku nyikiwa eka swiangi marito ya nga si vulavuriwa; • Mpfapfarhuta xivono xo karhi u nga si sungula ku tsala.	Loko n'wangulano wu katsa ndyngau kumbe vanghana vakulu, "xitayili xa nkamafundza" xa tirhisiwa. Maendlelo lama tivekaka swinene yo kombela, swivutiso, swileriso, ku ringanyeta, na ku pfumela swa tirhisiwa Loko mbulavulo wu katsa vanhu lava va nga tivaniki, xitayili xo vutisa xa tirhisiwa, maendlelo yo titsongahata no hlonipha ya nghenisiwa eka maendlelo yo tiveka yo kombela, swivutiso, swileriso, ku ringanyeta, na ku pfumela swa tirhisiwa

Ku hlela (xik, ku hlela xitori, buku, kumbe filimi)	Ku komisa, ku xopaxopa, na ku angula eka switshurwa swa matsalwa kumbe leswi endliweke	Mbangu: Mahungu ya vutivindzhaku ku fana na mutsari, mudirowi, muxaka wa ntirho, Nhlamuselo ya xitshuriwa: xi hlamusela swiyenge swa xitshuriwa kumbe humeleriso wo fana swimunhuhatwa, swiendlekonkulu na swihlawulekisi swa xitayili Ku teka xiboho: ku hlela ntirho hi ku nyika vonelo kumbe ku teka xiboho	Swi tsariwa hi nkarhi wa sweswi / lowu nga hundza Tirhissa ntivo marito wo tlangela ku hlela xitshuriwa, xik. Xo tiphina, xa mafenya, xo nyanyula, xo hlamarisa, xa nkoka, xo hlamarisa, xa mahungu
Atikili ya phephahungu / ndzungulo wa swa ntiyiso	Ku nyika mahungu, ku dyondzisa, ku pfula mahlo na ku hungasa vaaki	• Vula timhaka hi ku komisa kambe hi nkhaqato. • Lwela ku humesa mongo handle ko lahlekeriwa hi muhlayi. • Komisa hi nkhaqato handle ko voyamisa ntiyiso. • Nyika nhlokomhaka leyi faneleke na tinhlokomhakantsongo leti twalaka. • Sungula hi timhaka leti ti nga ta nkoka: Mani, yini, njhani, kwihi, hikokwalaho ka yini, na ku fika kwihi.	• Ririmi ro twisiseka no kongoma • Switsariwa hi munhu wa vunharhu. • Ku nga tirhisiwa xivulwa xa riendli ra nghingiriko kumbe riendli ra xiendliwa, ku ya hi nkongomiso na lowu wu tlhontlhaka eka muhlayi • Yi fanele yi tirhisa mintshaho, nhlamuselo, mavonelo, switatimende na ku languta eka vanhu lava khumbhekaka kumbe lava nga na vutivi byo enta hi nhlokomhaka .
Atikili ya magazini	Ku nyika mahungu, ku dyondzisa, ku pfula mahlo na ku hungasa vanhu hinkwavo (mani na mani)	• Nhlokomhaka yi fanele yi koka mahlo no tsakisa . • Xitayili xi fanele ku va xa yena n'wini, xi vulavula na muhlayi . • Xitayili xi nga va xa nhlamuselo na hi ririmi ro gega, xi koka mianakanyo ya muhlayi • Mavito, tindhawu, minkarhi, swiyimo, na vuxokoxoko byn'wana lebyi faneleke swi fanele ku katsiwa eka atikili. • Atikili yi fanele tisa ntsakelo na ku khoma muhlayi a tshama etsalweni.	• Tshaha eka vanhu; mintshaho yo kongoma • Tindzimana to lehanyana • Ku tsala ko hlamusela • Yi nga tirhisa mpfanganiso wa ririmi ra mafundza na ra nkamafundza ku katsa na mavulavulelo ya masiku hinkwawo • Swivutiso swo ka swi nga lavi ku hlamuriwa • Marito yo nyanyula • Ku tirhisa swifaniso na nhlamuselo.

3.2.3 Vulehi bya switshuriwa swa Ririmi ra le Kaya (leswi faneleke ku tumbuluxiwa hi vadyondzi)

Ntirho	Giredi ya 4	Giredi ya 5	Giredi ya 6
• **Ndzimana**	50 – 60 wa marito	60 – 80 wa marito	80 – 100 wa marito
• **Marito** • **Swivulwa**	5 – 6 wa swivulwa 2-3 wa tindzimana	6 – 8 wa swivulwa 3-5 wa tindzimana	8 – 10 wa swivulwa 4-6 wa tindzimana
Switshuriwa swa vutumbuluxi swa nomo, xik. Ku rungula leswi nga tshama swi n'wi humelela, ku rungurisa / kumbe ku rungula nakambe mbulavulo wo koma	2 wa timinete	2 wa timinete	2-3 wa timinete
Xitsalwana	100 – 120 wa marito 2-3 wa tindzimana	120 – 140 wa marito 3-5 wa tindzimana	140 – 150 wa marito 4-6 wa tindzimana
Switori swo koma, ku katsa ntsheketo	120 – 140 wa marito 3-5 wa tindzimana	140 – 160 wa marito 4-6 wa tindzimana	160 – 170 wa marito 6 – 8 wa tindzimana
Nkomiso	40 – 50 wa marito	50 – 60 wa marito	60 – 70 wa marito
Switshuriwa swa switsalwambiko swo leha, xik. mapapila	Miri wa xitshuriwa 60 – 80 wa marito	80 – 100 wa marito	100 – 120 wa marito
Switshuriwa swo komanyana	30 – 40 wa marito	40 – 60 wa marito	60 – 80 wa marito
Xikambelantwisiso	150 – 160 wa marito	160 – 180 wa marito	180 – 200 wa marito
Nkomiso	40 – 50 wa marito eka 230 wa marito ya xitshuriwa	50 – 60 wa marito eka xitshuriwa xa 250 wa marito	60 – 70 wa marito eka xitshuriwa xa 280 wa marito

3.2.4 Vulehi bya switshuriwa swa Ririmi ra le Kaya (leswi vadyondzi va fanelaka ku tirha hi swona)

Ntirho	Giredi ya 4	Giredi ya 5	Giredi ya 6
Switshuriwa swo yingisela swo leha, xik. Xitori, tinthavhiyu, mintlangu, swiviko swa mahungu,	150-200 / ku fika eka 5 wa timinete	200-250 / ku fika eka 5 wa timinete	250-300 / ku fika eka 5 wa timinete
Switshuriwa swo yingisela swo koma, switiviso, switshuriwa swa mahungu, swileriso swa matlhelo, swiletelo	60-70 wa marito / 1-2 wa timinete	70-80 wa marito / 1-2 wa timinete	80-100 wa marito / 1-2 wa timinete
Switshuriwa swa swikambelantwisiso swo hlaya / swo hlaya hi ku dzika	150-200	200-250 wa marito	250-300 wa marito

Vulehi bya switshuriwa swa ku hlaya hi ku dzika a ku lawuriwanga tanihileswi leswi swi yaka hi muxaka wa xitshuriwa, ku tika ka ririmi, na xiyimo xo hlaya xa vadyondzi.

3.2.5 Ntivomarito lowu faneleke ku fikeleriwa hi vadyondzi va Ririmi ra le Kaya

	Kotara	1	2	3	4
Ntivomarito	Giredi ya 4	1700–2500	1850–3000	2000–3500	3500-4000
Marito ya ntolovelo lawa ya vulavuriwaka	Giredi ya 5	2400–4000	2700–4250	3000–4500	4500-5000
	Giredi ya 6	3500–5000	3700–5250	4000–5500	5500-6000
Ntivomarito wo hlaya (marito manthswa)	Giredi ya 4	800–1900 (75–250)	900–2200 (75–250)	1000–2500 (75–250)	2500-3000 (75–250)
	Giredi ya 5	1500–3000	1750–3300	2000–3500	3500-4000
	Giredi ya 6	2200–3800	2400–4200	2700–4600	3000–5000

3.3. MINKUNGUHATO YA KU DYONDZISA

Nkunguhato wa ku dyondzisa wu kombisa mpimohansi wa vundzeni lebyi faneleke ku fikeleriwa eka mavhiki mambirhi man'wana na man'wana hi kotara. Vadyondzisi a va sindzisiwi ku heta vundzeni hinkwabyo hi ndzhendzheleko wa mavhiki mambirhi.

Nongonoko wa vundzeni lowu xaxametiweke a hi nsindziso kasi na nkarhi lowu pimiweke ko va mpimanyeto ntsena wa nkarhi lowu languteriweke ku heta vundzeni hi wona. Vadyondzisi va fanele ku titumbuluxela minkunguhato ya tidyodnzo ntsongo ta vona hi ku tirhisa nkunguhato wa ku dyondzisa, tibuku ta vadyondzi na switirhisiwa swin'wana ku dyondzisa vundzeni va tirhisa nongonoko na rivilo leri faneleke. Vadyondzisi va hlohloteriwa ku tirhisa vundzeni kumbe minongoti leyi nga ka mbangu wa vona.

3.3.1 Ndlela leyi switshuriwa swi hlanganaka hi yona eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi

Switshuriwa swo hambanahambana swi tirhisiwile tanihi masungulo ya makunguhatelo ya ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi wo dyondzisa. Swi hlawuriwile ku ya hi ndlela leyi swi hlanganaka hi yona ku vumba nchumu wun'we lowu khomaneke, xikombiso, vadyondzi va ta yingisela xitori kutani va hlaya xitori. Va ta komberiwa ku tsala nhlamuselo yo koma leyi va yi tweke ya ndhawu kumbe munhu (leswi nga ta lungelelana na xitori) kumbe va komberiwa ku tsala papila va tsalela ximunhuhatwa xa le xitorini**.** Hlawula nkongomelo lowu u nga ta wu tirhisa eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi lowu nga ta ku pfuna ku hlanganisa migingiriko hi ndlela leyinene. Xivangelo xa ku tirhisa nkongomelo i ku endlela ku tirhisa nakambe leswi dyondziweke swo fana na ntivomarito na milawu ya ririmi swi ri endzeni ka mbangu lowu twisisekaka.

3.3.2 Ndlela leyi switshuriwa / migingiriko yi longoloxiweke hi yona eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi.

Switshuriwa a swi bohi leswaku swi dyondzisiwa hi nongonoko wo karhi. Hi minkarhi yo tala, ku fanele ku va na xitshuriwa / nghingiriko wo Yingisela na wo Vulavula ku lulamisela nghingiriko wo hlaya kumbe ku tsala. Nkarhi wun'wana nghingiriko wo yingisela kumbe ku vulavula wu nga tumbuluka eka nghingiriko wo hlaya. Vadyondzi va fanele ku tirha hi switshuriwa swo hambanahambana hi ndlela yo bula hi swona na ku swi hlaya va nga si komberiwa ku swi tsala. Minkarhi yo tala switshuriwa swi fanele ku yingiseriwa, xik. xitori kumbe xiviko xa mahungu lexi yingiseriwaka xi ta hambana na ku tikanyana loko xi pimiwa na lexi faneleke ku hlayiwa. Leswi swi vangiwa hi ku va vuswikoti bya vona byo yingisela byi ri ehenhlanyana eka lebyo hlaya.

3.3.3 Tinxaka ta switshuriwa swa ndzawulelo na leswi bumabumeriweke

Ku na tinxaka ta switshuriwa swa ndzawulelo leti fanele ti dyondzisiwa eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi man'wana na man'wana. Leswi swi kombisiwile eka nkunguhato wa ku dyondzisa naswona swi fanele ku kumeka eka tibuku ta vadyondzi leti hlawuriweke. Hi xitalo, ku hava muxaka wo karhi wa xitori lowu hlawuriweke. Ku nga hlawuriwa eka tinxaka to hambanahambana ta switori swa nkarhi wa sweswi, switori swo tiehleketelela (xik. Swo lava ku tiva, swo titumbuluxela swa sayense) switori swa matimu (xik. Tibayogirafi) na mintsheketo, (xik. Swo ka swi nga ri swa ntiyiso, tinhenha na switori swa swiharhi) leswi nga kona. Swi tano ni le ka switlhokovetselo na mintlangu.

Ku tlhela ku va na xiyenge lexi thyiweke leswi 'Ku vulavula hi xitshuriwa lexi hlayiweke hi nkarhi wo hlaya a ri yexe kumbe va ri vambirhi'. Leswi ku ta va switshuriwa leswi tsavuriweke eka buku yo hlaya / tibuku to hlaya / tibuku tin'wana naswona swi ta seketela switshuriwa leswi hlayiweke eka xiyenge xa leswi hlawuriweke. Swi nga va swa muxaka wun'we wa xitshuriwa (ku tshikelela matwisiselo ya xivumbeko xa xitshuriwa) kumbe ku va swa muxaka wo hambana (ku endlela leswaku va tsakela ku hlaya ku ya emahlweni na ku ndlandlamuxa vuswikoti bya vona byo hlaya switshuriwa swo hambanahambana).

Eka swiyimo leswi hinkwaswo, switshuriwa swa ku hlaya swo engetela swi fanele ku va na vuxaka na tinhlokomhaka na minkongomelo leyi tirhisiwaka ku humelerisa switshuriwa leswi hlawuleriweke mavhiki mambirhi ya ndzhendzeleko wolowo.

3.3.4 Nhlayo ya switshuriwa swa nkoka eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi

Eka xiphemu xo sungula xa lembe, ku tala ku va muxaka wun'we wa xitshuriwa kumbe nghingiriko hi ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi. Hi ku famba ka nkarhi ku va na tinxaka ta switshuriwa kumbe migingiriko yimbirhi kumbe yinharhu eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi. Dyondzisa tinxaka leti na migingiriko leyi yelanaka u ri karhi u swi tekela enhlokweni leswaku vadyondzi va ta hlangana na tinxaka leti ko tala elembeni.

3.3.5 Ndlela leyi Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi swi nga ta dyondzisiwa hi yona

Vundzeni bya xiyenge xa Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi swa yelana hi tindlele to tala na tinxaka ta switshuriwa leswi hlawuriweke eka ku Ku yingisela na Ku vulavula, Ku hlaya na Ku langutisa, na Ku tsala na Ku andlala naswona byi ta fikeleriwa loko ku ri karhi ku endliwa switshuriwa swa kona hi nkarhi lowu pimeriweke Ku yingisela na Ku vulavula na Ku . na ku langutisa, na ku andlala. Xikombiso, loko ku ri ku endliweni ka xitori, vadyondzi va ta tirhisa nkarhi lowu nga hundza naswona va ta hlaya xitshuriwa hi ku tirhisa nkarhi lowu nga hundza. Hambiswiritano i swa nkoka ku tumbuluxa migingiriko leyi kongomisiweke eka swivumbeko swo karhi swa ririmi swo huma eka mbangu lowu. Hlawula tidyondzo eka xiyenge xa Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi kutani u endlisa vadyondzi ririmi leri taka hi ntumbuluko eka muxaka wa xitshuriwa lexi ku kongomisiweke eka xona na hi ndlela leyi seketelaka maendlelo ya ntumbuluko no lulama eka ku dyondza ririmi. A hi swiyenge hinkwaswo leswi faneleke ku dyondzisiwa eka ndzhendzheleko lowu nyikiweke kambe tiyisisa leswaku swiyenge hinkwaswo leswi longololoxiweke eka nkatsakanyo swa fikeleriwa hi ku hela ka lembe.

Tumbuluxa migingiriko yo hanya leyi yelanaka na switshuriwa leswi a va ri ku swi endleni eka ndzhendzeleko wa mavhiki mambirhi. Migingiriko ya muxaka lowu yi fanele ku endliwa hi xitalo loko vadyondzi va ri karhi va ya emahlweni ku suka eka Giredi ya 4 ku ya eka Giredi ya 6. Milawu leyi hlamuseriwaka yi fanele ku hlawuriwa hi vukheta naswona yi fanele ku ka yi nga tali ngopfu.

Ku titoloveta eka Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi swi ta antwisa vuswikoti lebyi. Ku dyondzisa swi fanele ku pfanganisa vuswikoti na swivumbeko hinkwaswo swa ririmi tanihileswi swi yelanaka. Hinkwaswo leswi swi fanele ku dyondzisiwa eka mbangu. Tiva hambiswiritano leswaku ku na nkarhi wo karhi lowu averiweke ku dyondzisa ka mafundza eka Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi..

3.4 VUNDZENI NA MINKUNGUHATO YO DYONDZISA YA XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA

GIREDI YA 4 XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA

GIREDI YA 4 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U yingisela xitori xo koma** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM). • Migingiriko ya masungulo: • Ku bvumba • U kombisa swimunhuhatwa. • U tsundzuka timhakankulu • U hlamula swivutiso swa nomo **U rungula xitori nakambe** • U rungula timhaka nakambe hi ku landzelelana ka tona kahle. • U vula swimunhuhatwa hi mfanelo.	**U hlaya xitori xo koma** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM). Ku tilulamisela ku hlaya: a bvumba ku ya hi nlokomhaka na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya: U bvumba hi ku tirhisa dyondzo ya mimpfumawulo na vuthala bya mbangu • U kanela ntivomarito wuntshwa wo huma eka xitshuriwa lexi hlayiweke • U kombisa no nyika vonelo hi swimunhuhatwa • U nyika no hlamusela matitwelo ya yena hi xitshuriwa • U hlayela ehenhla hi mavulelo ya kahle ya marito, mavulelo ya swivulwanahava, rivilo • U tirhisa dikixinari **U ehleketa hi xitshuriwa, a hlaya a ntshuxekile** • U rungula xitori nakambe kumbe mhakankulu hi 3 ku ya eka 5 wa swivulwa • U hlamusela angulo wa ntlhaveko hi xitshuriwa lexi hlayiweke • U yelanisa na vutomi bya yenai	**U tsala xitori hi ku ya hi ntokoto wa yena / leswi humeleleke** • U hlawula vundzeni lebyi faneleke nhlokomhaka • U tirhisa xivumbeko xa xitori tanihi rimba • U katsa swimunhuhatwa • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, na mapeletelo • U tirhisa ntivomarito wo hambana lowu yelanaka na nhlokomhaka • U tumbuluxa Dikixinari ya yena n'winii • U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsalaa • Ku pfampfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku lulamisa swihoxo na • Ku andlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito:** mavitaswilo, mavitavito, mavitaswilo (yo hlayeleka na lawa ya nga hlayelekiki) **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Swivulwan'we **Mapeletelo na mahikahatelo:** hiko, maletere lamakulu na lamantsongo

GIREDI YA 4 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela xitlhokovetselo / risimu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM). • Migingiriko ya mamasungulo: • Ku bvumba • U tsundzuka timhakankulu • U kanela mhaka leyi nga khoma hungu • U yelanisa mhaka na ntokoto wa yena • U kombisa ku yelana ka mimpfumawulo na ncino • U kombisa matitwelo ya yena lawa ya vangiwaka hi xitlhokovetselo • U yimbelela risimu / mitila leyi hlawuriweke	**U hlaya xitlhokovetselo / risimu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM). • U kanela (ti)imhakankulu • U kombisa matiwelo ya yena lawa ya vangiwaka hi risimu • U kombisa ku yelana ka mimpfumawulo, ncino na nkucetelo wa swona • U tlhantlha marito ya ya eka swivulwana ku endlela ku twisisa ncino **U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U rungula xitori kumbe timhakankulu nakambe hi mintila yi3 ku fika ya 5 • U kombisa angulo wa matitwelo eka switshuriwa leswi hlayiweke	**U tsala xitlhokovetselo / risimu ro olova** • U hlawula vundzeni lebyi faneleke • U tirhisa xivumbeko lexi faneleke • U kunguhata, a pfapfarhuata no pfuxeta risimu • U tirhisa xinsin'wana na ncino lowu faneleke • U tirhisa vutivi bya mapeletwana ku hluvukisa ncino wa xitshuriwa • U rhekhoda marito na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya yena n'wini. **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, no • Andlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: mavitaswianakanyiwa na mavitaswilo (swikhumbhiwa no voniwa), mavitinkatsano **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Swivulwan'we **Nhlamuselo ya rito**: Maritofularha **Mapeletelo na mahikahatelo**: Hiko, hefemulo

GIREDI YA 4 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela xitori, xik. nsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM) • Migingiriko ya masungulo: ku bvumba • U kombisa kungu, swimunhuhatwa na mbangu • U kanela hungunkulu • U hlamula swivutiso swa nomo **U rungula xitori nakambe** • U rungula leswi humeleleke nakambe hi ku landzelelana ka swona • U vula swimunhuhatwa hi ndlela leyi lulameke • U kombisa mavonelo na matitwelo ya yena	**U hlaya xitori, xik. ntsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM) • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya: wa bvumba, a tirhisa vuthala bya mbangu ku kuma nhlamuselo • U kanela vuxokoxoko byo karhi bya xitshuriwa • U kanela swimunhuhatwankulu na mbangu • U kanela hungu • U kombisa mavonelo na matitwelo ya yena hi xitshuriwa • U hambanisa exikarhi ka swiendleko swo tshembhisa na leswi swi nga tshembhisiki **U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U swi yelanisa na vutomi bya yena	**U tsala xitori / (ntsheketo, xik. Swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** • U tumbuluxa xivumbeko (Masungulo, exikarhi na mahetelelo), kungu, swimunhuhatwa na mbangu • U tirhisa ririmi hi ku anakanya, ngopfungopfu ntivomarito wo hambanahambana • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo na mahikahatelo lawa ya fanelaka • U rhekhoda marito na tinnhlamuselo ta wona eka dikixinari ya yena n'wini **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfafarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito:** xirhangi, timintsu na xilanzi **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Swivulwa swoolova, swivulwankatsano **Nhlamuselo ya rito**: Swivuriso, swivulavulelo **Mahikahatelo**: Hiko, hefemulo, hikombirhi, hikwana

GIREDI YA 4 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela na ku kanela xitshuriwa xa swileriso, xik. rhisipi.** • Migingirioko ya masungulo: ku bvumba • U tsundzuka maendlelo • U kombisa swihlawulekisi swa xitshuriwa xa swileriso • U tekela enhlokweni tinhlokomhaka ta nkoka • U nyika swileriso leswi twalaka, xik. ku endla khapu ya tiya • U endla tinotsi na ku tirhisa swileriso leswi hlayiweke • U vutisa swivutiso ku hlamusela (ku basisa) • U nyika vonelo hi ku twisiseka ka swileriso	**U hlaya xitshuriwa xa swileriso** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM) • Ku tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya, xik. Ku bvumba, vuthala bya mbangu • U kanela vuxokoxoko byo karhi bya xitshuriwa • U kanela ndzandzelelano wa swileriso	**U tsala swileriso, xik, maendlelo ya khapu ya tiya** • U longoloxa switirhisiwa na swichelachelana • U tirhisa vuxokoxoko byo kongoma lebyi lulameke • U tirhisa ndzandzelelano lowu lulameke • U tirhisa hlayelo ra ndzeriso ra riendli • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke • U rhekhoda marito na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya yena n'wini **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata • Ku pfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlelisisa, na • Ku ndlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: Masiviene, masivi yo komba vun'wini, masivikomba **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Nhlokomhaka, xiendliwa **Nhlamuselo ya rito**: Marito yo lombiwa

GIREDI YA 4 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA **9 – 10**	**U yingisela na ku kanela timhaka ta sweswi leti humaka eka atikili ya phephahungu kumbe magazini** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingisela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kombisa hungunkulu • U yelanisa na vutomi bya yena • U kanela mhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U kanela timhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa mahungu yo huma eka xitshuriwa ku angula eka swivutiso • U kanela hi nkoka wa swa vanhu, vumunhu na ndhavuko lowu nga eka xitshuriwa • U teka xiave eka ku kanerisana **U nyika mbulavulo lowu lulamisiweke** • U hlawula vundzeni lebyi faneleke • U tirhisa masungulo, xikarhi na mahetelelo • U tshama emhakeni • U tirhisa maveketelelo lama faneleke ya timhaka • U tirhisa vuswikoti byo andlala, ntlakuso wa rito, ku koka moya na mayimelo	**U hlaya xitshuriwa xa mahungu, xik. atikili ya mahungu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM) • U tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka na swifaniso • Migingiriko ya masungulo • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka na swifaniso • U tirhisa maqhingha yo hlaya, xik a bvumba, a tirhisa vuthala bya mbangu ku kuma nhlamuselo, u hlaya hi ku hatlisa ku kuma hungu ro angarhela • U kanela tinhlokomhaka • U kanela mongo na vuxokoxoko byo karhi • U nyika vonelo hi ku hlawuriwa ka swifaniso leswi nga eka xitshuriwa • U nyika nhlamusela ya marito lawa ya nga tolovelekangiki **U ehleketa hi swiitshuriwa, leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U kombisa angulo wa ntlhaveko eka xitshuriwa.	**U tsala xiviko xa mahungu lexi humaka eka ntokokoto wa yena / leswi n'wi humeleleke** • U tirhisa tinhlokomhaka, ntila wo komisa nhlokmhaka, ndzimana yo rhangela, a hlamula eka I mani, I yini, Kwihi, Rini, Hikokwalahokayini / Njhani • U hlawula vundzeni lebyi faneleke • U tirhisa rimba leri faneleke • U tsala nhlokomhaka • U longoloxa leswi humeleleke hi ndlela leyi lulameke • U tirhisa ntivomarito lowu faneleke • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo na na mahikahatelo lawa ya faneleke • U lulamisa mapeletelo hi ku tirhisa dikixinari **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku pfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa na • Ku andlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: Vunyingi, mintlawa ya maviti **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Swivulwan'we, switatimende, swivutiso **Nhlamuselo ya rito**: Maritofularha, **Mapeletelo na mahikahatelo**: mfungho wa xivutiso, mfungho wa rihlamari, ku tirhisa dikixinari

GIREDI YA 4 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U yingisela swiviko swa ta maxelo** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM) • Miingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingiselela vuxokoxoko byo karhi • U kanela hi ku pfuna mahungu • U hlanganisa mahungu na vutomi bya yena • U kanela hi nkucetelo lowu nga vaka kona eka vanhu • U pimanisa swiyimo eka tindhawu to hambanahambana, a kombisa na ku nyika swivangelo swo tsakela tindhawu to karhi • U teka xiave eka minkanerisano, a seketela mavonelo ya yena • U kombisa swihlawulekisi swa swiviko swa ta maxelo: marito na muxaka wa ririmi leri tirhisiwaka • U tirhisa maqhinga yo nyiketana eka ku vulavula hi ntikelo eka swiyimo swa mintlawa	**U hlaya swiitshuriwa swa mahungu leswi nga na swo voniwa xik. Tichati / matafula / mimepe** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM) U tilulamisela ku hlaya • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka na swifaniso / swivoniwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya, xik. Ku hlaya mahungu hi ku hatlisa ku kuma mhaka yo angarhela na ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kombisa leswi xitshuriwa xi lulamisiweke xiswona • U pimanisa ku hambana na ku fana eka tindhawu to hambanahambana • U hlaya xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swivoniwa, xik. mepe • U tirhisa dikixinari ku kambela nhlamuselo ya ntivomarito wuntshwa	**U tsala xitshuriwa xa mahungu, xik chati ya ta maxelo** • U lulamisa mahungu hi ndzandzelelano lowu faneleke • U katsa vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa nhlokomhaka na swivulwa leswi swi yi seketelaka ku tumbuluxa tindzimana leti khomaneke • U endla swivoniwa leswi faneleke, xik. Tichati, matafula, mimepe • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo na mahikahatelo lawa ya faneleke • U tirhisa ntivomarito lowu faneleke • U rhekhoda marito na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya yena **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata, / ku tilulamisela ku tsala, • ku pfapfarhuta, • ku pfuxeta, • ku hlela, • ku hlerisisa, na • ku andla	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: Mahlawuri, mimpimo ya vufananisi **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa:** Nkarhi lowu nga hundza, nkarhi lowu taka

GIREDI YA 4 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela na ku kanela xitori xo koma** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM). • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa timhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U kanela kungu, mbangu na swimhuhatwa • U swi yelanisa na vutomi bya yena • U kanela no nyika mavonelo ya yena • U teka xiave eka nkanerisano wa ntlawa, xik, hi timhaka leti yelanaka na xitori • U vutisa swivutiso leswi faneleke • U nyika xivikontsundzuxo • U tshama eka nkanerisano • U angula eka miehleketo ya van'wana hi ku va twela na nhlonipho • Va nyikana nkarhi eka ku vulavula	**U hlaya xitori xo koma** Ku tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka na wifaniso Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka vito ra xitori na swifaniso • U kombisa no nyika vonelo hi ximunhuhatwankulu, kungu, na mbangu • U tirhisa maqhinga yo hlaya: u wa bvumba na ku kumbetela, u tirhisa dyondzo ya mimpfumawulo na vuthala bya mbangu • U kanela hi ximunhuhatwa ku katsa na leswi xi swi vulaka kumbe leswi xi swi endlaka na leswi swimunhuhatwa swin'wana swi vulaka swona hi xona kumbe leswi swi swi endlaka eka xona • U kumbetela swivangelo swa swiendleko eka xitori • U nyika no hlamusela matitwelo na mavonelo ya yena hi xitshuriwa • U kanela ntivomarito mantshwa yo huma eka xitshuriwa lexi hlayiweke • U tirhisa dikixinari	**U tsala nhlamuselo ya ximunhuhatwa** • U nyika vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa nhlokomhaka na swivulwa swo seketelaka ku tumbuluxa tindzimana leti khomaneke • U tirhisa ntivomarito wo hambanahambana ku katsa vamavizweni, maritofularha na mahlawuri • U tirhisa dikixinari ku lava mapeletelo na tinhlamuselo ta marito **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mepe wa miehleketo • U humesa mpfapfarhuto wo sungula • Ku hlela • Ku hlerisisa • U tsala mpfapfarhuto wo hetelela	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: Mahlawuri, maendli **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Nhlokomhaka, xiendliwa, switwananisi swa nhlokomhaka **Mapeletelo na mahikahatelo**: Hiko, hefemulo

GIREDI YA 4 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela no kanela mintsheketo ya swiharhi / swikholwakholwana / ntshekeketo wa swa khale** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM) • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa mongo, kungu, mbangu na swimunhuhatwa swa xitori lexi nga riki xa ntiyiso • U hambanisa exikarhi ka leswi humeleleke swo tshembhisa na leswi nga tshembhisiki • U teka xiave eka minkanerisano, a seketela vonelo ra yena • U angula hi vukheta eka mianakanyo na swiringanyeto • U nyika xivikontsundzuxo • U nyika xivikontsundzuxo lexi ringaneleke eka: kungu, nkongomelo, mbangu	**U hlaya mintsheketo ya swiharhi / swikholwakholwana / ntshekeketo wa swa khale** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM) • Ku tilulamisela ku hlaya: U bvumba ku suka eka vito ra ntsheketo na swifaniso • U tirhisa maqhingha yo hlaya: Ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo angarhela na ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kombisa no nyika vonelo hi kungu, mbangu na swimunhuhatwa • U nyika swivangelo swa swiendlo swa swimunhuhatwa • U twisisa ntivomarito • U kombisa timhakankulu na timhaka to seketela • U kombisa no kanela minkoka leyi nga eka xitshuriwa **U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U rungula kumbe timhakankulu nakambe hi 3 ku fika eka 5 wa swivulwa • U kombisa angulo wa ntlhaveko eka switshuriwa leswi hlayiweke	**U tsala mintsheketo ya swiharhi / swikholwakholwana / ntshekeketo wa swa khale** • U tirhisa swiharhi tanihi swimunhuhatwa • U hlawula vundzeni bya nhlokomhaka lebyi faneleke • U tirhisa xivumbeko xa xitori tanihi rimba • U tirhisa nhlokomhaka na swivulwa swo seketela ku tumbuluxa tindzimana leti khomaneke • U hlanganisa tindzimana hi ku tirhisa mahlanganisi na swivulwana • U tirhisa ntivomarito yo hambanahambana • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo, mahikahatelo, na swivandla leswi faneleke exikarhi ka tindzimana • U tirhisa dikixinari ku kambela mapeletelo na tinhlamuselo ta marito **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mepe wa miehleketo • U humesa mpfapfarhuto wo sungula • Wa hlela • Wa pfuxeta • Ku hlerisisa • U tsala mpfapfarhuto wo hetelela	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: Maendli, maengeteri ya nkarhi, **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Xitwananiso xa nhlokomhaka, nkarhi lowu nga hundza **Nhlamuselo ya rito**: Swivulavulelo na swivuriso

GIREDI YA 4 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela eka no landzelela swileriso, xik, rhisipi / swileriso swo endla swo karhi.** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • Migingiriko ya masungulo: ku bvumba • U tsundzuka maendlelo • U kombisa swihlawulekisi swa xitshuriwa xa swileriso • U tiva tinhlokomhakankulu • U nyika swileriso leswi twalaka, xik, maendlelo ya sangweji • U endla tinotsi no tirhisa swileriso leswi a swi hlayeke • U vutisa swivutiso ku kuma nhlamuselo • U nyika vonelo hi matwisisekelo ya swileriso **U yingisela eka no nyilka swiletelo** • U yingiselela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa vuxokoxoko hi nkhaqato • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke xa ririmi	**U hlaya xitshuriwa xa swileriso** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba eka nhlokomhaka na wifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya: ku bvumba, vuthala bya mbagu • U kanela vuxokoxoko byo karhi bya xitshuriwa • U kanela ndzandzelelano wa swileriso • U tirhisa dikixinari ku kambela mapeletelo na tinhlamuselo ta marito	**U tsala xitshuriwa xa swileriso, xik, maendlelo ya sangweji** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • U hlawula vundzeni lebyi faneleke nhlokomhaka • U tirhisa xivumbeko lexi faneleke tanihi rimba • U xaxameta mahungu hi ndlela leyinene • U tirhisa nhlokomhaka na swivulwa swo seketela ku tumbuluxa tindzimana leti khomaneke • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo, na mahikahatelo lawa ya faneleke • U andlala ntirho hi ndlela leyi baseke a tirhisa tinhlokomhaka na ku tsalanganisa swivandla exikarhi ka tindzimana • U rhekhoda marito na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya yena **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andla	**Xiyimo xa ntirho wa rito:** mapfuna maendli, marhavi ya maendli, mahlayelo ya maendli **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa:** nkarhi lowu taka **Mapeletelo na mahikahatelo:** ku avanyisa marito, ku tirhisa dikixinari
VHIKI RA 9 – 10	**MAKAMBELELO YO SONGA DYONDZO**			

GIREDI YA 4 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1-2	**U yingisela eka novhele** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • Migingiriko ya masungulo: ku bvumba • U yingisela eka ntshaho wo huma eka novhe • U yingisela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kombisa hungunkulu • U ri yelanisa na vutomi bya yena • U kanela hi mahungunkulu na vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa mahungu lawa ya humaka eka xitshuriwa hi ku angula eka swivutiso • U kanela hi nkoka wa swa vanhu, mahanyelo na mbangu lowu nga eka xitshuriwa **U teka xiave eka nkanerisano wa ntlawa** • U nyiketana / siyerisana na van'wana • U tshama eka nhlokomhaka • U vutisa swivutiso leswi faneleke • U tshama eka nkanrisano • U angula eka miehleketo ya van'wana hi ntwelo na nhlonipho	**U hlaya novhele** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM Ku tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka vito ra novhele na swifaniso • U hlamusela hungu • U tirhisa maqhinga yo hlaya, xik. u hlaya hi ku hatlisa ku kuma mhaka hi ku angarhela, a hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi, a bvumba, a tirhisa vuthala bya mbangu ku kuma nhlamuselo, ku endla mpimanyeto • U hlamusela matitwelo hi xitshuriwa no nyika swivangelo • U hlamusela swimunhuhatwa, kungu, mbangu • U tirhisa dikixinari ku kambela mapeletelo na tinhlamuselo ta marito **U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe**	**Ku tsala vuxokoxoko eka dayari** • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke • U hlawula vundzeni lebyi faneleke nhlokomhaka • U tirhisa marito yo tlhontlha matitwelo • U tirhisa ndzungulo wa munhu wo sungula • U tirhisa xivumbeko lexinene ku endla rimba • U tirhisa nhlokomhaka na swivulwa swo seketela ku tumbuluxa tindzimana leti khomaneke • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo, mahikahatelo na ntsalangano lowu faneleke exikarhi ka tindzimana • U rhekhoda marito na tinnhlamuselo ta wona eka dikixinari ya yena n'wini **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala, • ku mpfapfarhuta, • ku pfuxeta, • ku hlela, • ku hlerisisa na • ku andlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: Maengeteri **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Swivulwampfilungano **Nhlamuselo ya rito**: rito rin'we ku hlamusela xivulwana

GIREDI YA 4 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela na ku kanela xitshuriwa xa mahungu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • Migingiriko ya masungulo: ku bvumba • U kanela vuxokoxoko byo karhi • U vutisa swivutiso ku kuma mahungu • U yingisela na ku angula hi ndlela leyi faneleke • U hlamula swivutiso swa nomo • U yelanisa eka ntokoto wa yena	**U hlaya xitshuriwa xa mahungu, xik, hi timhaka ta swa vanhu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • Ku tilulamisela ku hlaya: • ku bvumba ku suka eka vito ra xitshuriwa na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya, xik. u hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi, a hlaya hi ku hatlisa ku kuma mhaka hi ku angarhela • U hlaya swipfuno swo koma leswi kandziyisiweke • U kuma mahungu ku suka eka swipfuno swo hambanahambana • U hlawula timhaka leti faneleke • U kombisa swikongomelo swo hambana swa switshuriwa • U kombisa no kanela nkoka eka switshuriwa **U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe.** • U pimanisa tibuku / switshuriwa leswi a swi hlayiweke	**U tsala ndzimana yo hlamusela (2 wa tindzimana)** • U hlawula vundzeni lebyi faneleke nhlokomhaka • U tirhisa xivumbeko lexi faneleke tanihi rimba • U tirhisa nhlokomhaka na swivulwa swo seketela ku tumbuluxa tindzimana leti khomaneke (2 wa tindzimana) • U tumbuluxa swipfuno swo voniwa swo andlala • U tirhisa dikixinari ku kambela mapeletelo na tinhlamuselo ta marito	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: mahlanganisi, vundhawu, **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa:** nkarhi lowu nga hundza lowu yaka emahlweni, nkarhi lowu taka lowu yaka emahweni **Nhlamuselo ya rito:** Ku gega, swihlambanyisi, swigego **Mapeletelo na mahikahatelo:** Maletere lamakulu na lamatsongo, hiko, hefemulo

GIREDI YA 4 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela xitlhokovetselo** • Migingiriko ya masungulo: ku bvumba • U tsakela no angula eka nkucetelo lowu endliwaka hi mpfumawulo wa xitlhokovetselo • U kanela hungunkulu • U ri yelanisa na ntokoto wa yena • U kombisa ku yelana ka mimpfumawulo na ncino no nyika vonelo hi nkucetelo wa swona eka muyingiseri • U humesa matitwelo ya yena lama vangiwaka hi xitlhokovetselo • U kombisa moya lowu nga eka xitlhokovetselo **U hlaya xitlhokovetselo / mintila leyi hlawuriweke** • U hlawula thoni na maendlelo lawa ya fanelaka vundzeni na xitayili xa xitlhokovetselo • U tirhisa matwariselo ya rito na ku fambafambisa xikandza • U tirhisa ririmi ra swirho, mayimelo na vuswikoti byo andlala lebyi faneleke, xik. ku cinca rivilo, vholumu na ku wisanyana	**U hlaya xitlhokovetselo** • Ku tilulamisela ku hlaya: • ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka • U hlamusela no xopaxopa angulo wa ntlhaveko eka switshuriwa • U kombisa ku yelana ka mimpfumawulo, mbuyelelo wa mimpfumawulo yo fana, maencisi na nkucetelo wa swona • U kombisa no hlamusela swifananisi na swigego • U tirhisa dikixinari ku kambela tinhlamuselo ta marito	**U tsala xitlhokovetselo** • U hlawula vundzeni lebyi faneleke • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke • U tirhisa ririmi hi ku anakanya na vutumbuluxi • U tirhisa mbuyelelo wa mimpfumawulo yo fana: Mbuyelelo wa mimpfumawulo ya switwari, mbuyelelo wa mimpfumawulo ya switatisi • U tirhisa ntivomarito wo hambanahambana • U tirhisa ririmi ro gega, xik. swifananisi, swigego • Utirhisa ncino na ku yelana ka mimpfumawulo loku faneleke **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mimepe wa miehleketo • U humesa mpfapfarhuto wo sungula • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • U tsala mpfapfarhuto wo hetelela • U andlala mpfapfarhuto wo hetelela lowu baseke no hlayeka	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: mahlanganisi **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: switatimende, swivulwan'we **Nhlamuselo ya marito:** Vumunhuhati, mbuyelelo wa mimpfumawulo leyi fanaka, swifananisi, swigego, ncino ku yelana ka mimpfumawulo, **Mapeletelo na mahikahatelo:** ku tirhi**sa** dikixinari, minkomiso ya marito, ku tsema marito hi mfanelo

GIREDI YA 4 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela switshuriwa swa mahungu leswi nga na swo voniwa, xik**, tichati / matafula / mimepe Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingiselela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kanela ku pfuna ka mahungu • U hlamusela swo voniwa • U yelanisa mahungu na vutomi bya yena • U teka xiave eka minkanerisano, a seketela mavonelo ya yena • U tirhisa maqhinga ya mbhurisanao ku vulavula hi ntikelo eka swiyimo swa ntlawa	**U hlaya switshuriwa swa mahungu leswi nga na swo voniwa,** xik. tichati / matafula / mimepe Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • Ku tilulamisela ku hlaya: • ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka na swifaniso / swo voniwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya: ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma timhaka hi ku angarhela no hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U hlaya xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swo voniwa, xik. mepe • U kombisa leswi xitshuriwa xi nga lulamisiwa xiswona. • U hlamusela swo voniwa	**U tsala mahungu ku suka eka tafula / girafu / mepe swi ya eka ndzimana** • U hlawula mahungu lawa ya faneleke • U hundzuluxa mahungu yo mpfapfarhutiwa ya ya eka ndzimana hi ndlela leyinene • U tirhisa masivi na mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa swi ya eka ndzimana leyi khomaneke • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo na mahikahatelo lamanene • U tirhisa ntivomarito lowu faneleke • U tirhisa dikixinari ku kambela mapeletelo na tinhlamuselo **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mimepe ya miehleketo • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: minsinya **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: swivulwan'we, swivulwampfilunganao **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa:** xivulwana xa riendli **Mapeletelo na mahikahatelo:** hikombirhi

GIREDI YA 4 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 9 – 10	**U yingisela ntlangu wa le ka** xiyannamoya, thelevhixini, kumbe xitshuriwa lexi tsariweke • Migingiriko ya masungulo: • ku bvumba ku suka eka vito ra ntlangu • U rungula xivono xa ntlangu nakambe hi ndzandzelelano • U vula swimunhuhatwa hi ndlela yo lulama • U yingisela eka vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa vuxokoxoko hi nkhaqato • U humesa miehleketo na matiwelo ya yena hi xitshuriwa • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke xa ririmi **U encenyeta ximunhuhatwa**	**U hlaya ntlangu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM Ku tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka vito ra ntlangu • U tirhisa maqhinga yo hlaya • U hlamusela swimunhuhatwa, mhakankulu na mbangu • U humesa matitwelo lama vangiwaka hi xitshuriwa • U tirhisa dikixinari ku kambela tinhlamuselo ta marito **U angula eka switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe**	**U tsala n'wangulano** • U hlawula swimunhuhatwa leswi faneleke • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke • U lulamisa mbulavurisano hi ndlela leyi lulameke • U tirhisa ntivomarito wo hambanahambana • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo, mahikahatelo na ntsalangano lowu faneleke exikarhi ka tindzimana • U rhekhoda marito na tinhlamuselo ta wona eka dikixinari ya yena n'wini **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta, • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: mavitinkatsano, rhavi ra xitlhelelo, minsinya **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: xitwananisi xa nhlokomhaka **Mapeletelo na mahikahatelo:** tihiko, tihefemulo, hikombirhi, hikwana, mimfungho ya xivutiso

GIREDI YA 4 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U yingisela ku hlayiwa ka atikili ya phephahungu / magazini** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingiselela vuxokoxoko byo karhi • U kombisa hungunkulu • U yelanisa na vutomi bya yena • U kanela mongo na vuxokoxoko byo karhi • U kanela hi nkoka wa swa vanhu, mahanyelo, na swa ndhavuko eka xitshuriwa **U teka xiave eka mbhurisano** • U vutisa swivutiso leswi faneleke no angula eka swivutiso • U pimanisa miehleketo ya yena ni ya van'wana • U hlonipha miehleketo ya van'wana **U nyika mavonelo ya yena na xivikontsundzuxo lexi faneleka**	**U hlaya atikili ya phephahungu / magazini leyi kombaka timhaka ta swa vanhu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM Ku tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya, • U kumbetela swivangelo swa swiendlo eka xitori • U hlamusela swivangelo na switandzhaku eka xitori • U humesa matitwelo hi xitshuriwa a nyika swivangelo • U kanela hi mikoka leyi nga eka xitshuriwa • U hlamusela hi ku hlawula ka marito na vufananisi • U lemuka xivumbeko, ririmi leri tirhisiwaka, xikongomelo na vayingiseri va xitori • U kanela hi ntivomarito wuntshwa lowu humaka eka xitshuriwa lexi a xi hlayeke • U tirhisa dikixinari **U ehleketa hi switshuriwa, leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U pimanisa tibuku / switshuriwa leswi a swi hlayeke	**U tsala atikili ya phephahungu / magazini hi mhaka ya swa vanhu** • U tirhisa vundzeni lebyi faneleke vahlayi na xikongomelo xa xitshuriwa • U tirhisa rimba • U tirhisa ririmi hi ku anakanya, ngopfungoppfu ntivomarito wo hambanahambana • U hlanganisa swivulwa swi ya eka ndzimana leyi khomaneke hi ku tirhisa masivi, mahlanganisi, na mahikahatelo lawa ya lulameke • U hlanganisa tindzimana hi ku tirhisa mahlanganisi na swivulwana • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo na mahikahatelo lawa ya lulameke • U tirhisa mikarhi ya maendli yo hamabnahambana hi ndlela leyi fanaka • U tirhisa dikixinari ku kambela mapeletelo na tinhlamuselo ta marito **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • ku mpfapfarhuta • ku pfuxeta • ku hlela • ku hlerisisa • na ku andlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: mahlanganisi, mapfuneta maendli **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: nhlokomhaka, xiendliwa, xitwananisi xa nhlokomhaka, mikarhi ya maendli **Nhlamuselo ya marito:** vamavizweni na maritofularha **Mapeletelo na mahikahatelo:** ku tirhisa dikixinari, ku landzelana ka marito, avanyiso wa marito

GIREDI YA 4 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela switori swo koma** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingisela no yelanisa na ntokoto wa yena • U kombisa vuxokoxoko byo karhi • U tshama eka nhlokomhaka • U kombisa kungu, mbangu, na swimunhuhatwa • U hlamula swivutiso swa nomo swo huma eka xitori • U rungula xitori nakambe **U teka xiave eka nkanerisano wa ntlawa** • U nyiketana na van'wana ku vulavula • U tshama eka nhlokomhaka • U vutisa swivutiso leswi faneleke • U tshama eka nkanerisano • U angula eka miehleketo ya van'wana hi ntwelo na nhlonipho • U nyika xivikontsundzuxo lexi faneleke	**U hlaya switori swo koma** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM Ku tilulamisela ku hlaya: U bvumba ku suka eka vito ra xitori na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya: ku hlaya hi ku hatlisa ku lava ku kuma vuxokoxoko byo angarhela na ku hlaya hi ku hatlisa ku lava ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kombisa no nyika mavonelo hi kungu, mbangu na swimunhuhatwa • U nyika xivangelo xa swiendlo swa swimunhuhatwa • U twisisa ntivomarito • U kombisa no kaanela hi mhakankulu • U kombisa no kanela minkoka leyi nga eka xitshuriwa • U kanela hi ntivomarito mantshwa lowu humaka eka xitshuriwa lexi hlayiweke • U tirhisa dikixinari **U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U rungula xitori kumbe timhakankulu nakambe hi swivulwa swi3 ku fika eka 5 • U humesela angulo wa ntlhaveko eka switshuriwa leswi hlayiweke.	**U tsala papila ra xinghana / vuxokoxoko lebyi tsariwaka eka dayari** • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke • U hlawula vundzeni lebyifaneleke nhlokomhaka • U tirhisa nhlokomhaka na swivulwa swo seketela ku vumba tindzimana leti khomaneke • U tirhisa mahlanganisi na swivulwana ku hlanganisa tindzimana • U tirhisa ntivomarito wo hambanahambana • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo, mahikahatelo na ntsalangano lowu faneleke exikarhi ka tindzimana • U tirhisa dikixinari ku kambela mapeletelo na tinhlamuselo ta marito **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mimepe ya miehleketo • U humesa mpfapfarhuto wo sungula • U pfuxeta leswi tsariweke • U wa swi hlerisisa • U tsala mpfapfarhuto wo hetelela • U andlala mpfapfarhuto wo hetelela lowu baseke, hlayekaka lowu nga na mavangwa lawa ya lulameke exikarhi ka tindzimana.	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: Maengeteri ya ndhawu, mikarhi ya maendli, mahlanganisi, masivi (kongomisa eka minongoti leyi dyondzisiweke) **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: xivulwanahava na xivulwananandza **Mapeletelo na mahikahatelo:** maletere lamakulu, tihiko, tihefemulo, ku avanyisa marito

GIREDI YA 4 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela swinavetiso** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U hlamusela na ku kanela mahungu ku katsa na minkoka leyi nga eka xitshuriwa • U kanela hi xivumbeko, matirhiselo ya ririmi, xikongomelo na vayingiseri va xitshuriwa **U teka xiave eka nkanerisano wa ntlawa** hi timhaka ta swa vanhu mayelano na swinavetiso • U kanela hi minkonka ya swavanhu • U vutisa swivutiso leswi fanelaka a tirhisa swivumbeko leswi lavekaka swa swivutiso, xik, I mani, i yini, rini, njhani, hikokwalaho ka yini	**U hlaya xitshuriwa xa mahungu, xik. xinavetiso** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • U hlamusela no kanela hungu ku katsa nkoka eka xitshuriwa • U kanela xivumbeko, xikongomelo na vahlayi va xitshuriwa • U kanela matirhiselo ya ririmi ku katsa na ririmi ra nsusumeto no onga na matirhisa ririmi eka swatimali • U vutisa swivutiso leswi faneleke swa nkoka a tirhisa swivumbeko leswi faneleke swa swivutiso, xik, i mani, i yini, nhjani, rini, hikokwlaho ka yini • U kombisa no kanela hi ririmi rovoyamela tlhelo • U kanela tithekiniki to dirowa ku fana na muhlovo, xivumbeko, mahlawulelo ya swifaniso, sw na sw na hilaha swi kucetelaka hungu leri hundzisiwaka **U ehleketa hi switshuriwa, leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U kombisa angulo wa ntlhaveko eka switshuriwa leswi hlayiweke	**U tsala xinavetiso** • U tirhisa vundzeni lebyi faneleke xikongomelo na vahlayi • U tirhisa swo voniwa na vuandlalo lebyi faneleke xikongomelo • U tirhisa ntivoririmi, ntivomarito lowu faneleke • U tirhisa ririmi hi vutumbulixi • U tirhisa dikixinari ku kambela mapeletelo na tinhlamuselo ta marito **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mimepe ya miehleketo • U humesa mpfapfarhuto wo sungula • U pfuxeta leswi tsariweke • U wa swi hlela • U wa swi hlerisisa • U tsala mpfapfarhuto wo hetelela • U andlala leswi a swi tsaleke	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: mahlanganisi **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Mahlawuri, maengeteri **Mapeletelo na mahikahatelo:** Mfungho wa rihlamari, tihiko, maletere lamakulu,

GIREDI YA 4 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela n'wangulano** • Migingiriko ya masungulo**:** Ku bvumba • U yingisela no yelanisa na ntokokoto wa yena • U kombisa vuxokoxoko byo karhi • U tshama eka nhlokomhaka **U teka xiave eka minkanerisano ya ntlawa** • U nyiketana na van'wana ku vulavula • U tshama emhakeni • U vutisa swivutiso leswi faneleke • U tshama eka nkanerisano • U angula eka mianakanyo ya van'wana hi ntwelo na nhlonipho • U nyika xivikontsundzuxo lexi faneleke	**U hlaya ntlangu** • Ku tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka ntlangu na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya: ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma hungu hi ku angarhela na ku hlaya hi xihatla ku kuma vuxokoxoko byo kongomisa • U kombisa no nyika mavonelo hi kungu • U nyika swivangelo swa swiendleko • U twisisa ntivomarito • U kombisa hungunkulu na mahungu yo seketela • U kombisa no kanela mikoka leyi nga eka switshuriwa • U kanela hi ntivomarito wuntshwa lowu nga eka xitshuriwa. • U tirhisa dikixinari **U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U rungula xitori kumbe timhakankulu nakambe hi swivulwa swi3 ku fika eka 5 • U humesa matitwelo ya ntlhaveko eka switshuriwa leswi a swi hlayeke	**U tsala mpfapfarhuto wa ximunhuhatwa** • U ehleketa hi vumunhuhati • U tirhisa marito yo hlamusela ku pimmanisa swimunhuhatwa • U kunguhata a mpfapfarhuta no peperha leswi tsariweke a kongomisa eka ku antswisa mapeletelo, mikarhi ya maendli, no hlanganisa swivulwa swi endla tindzimana leti khomaneke • U komba ku twisisa mbangu, kungu, swimunhuhatwa, ntlimbo na nkongomelo • U tirhis mikarhi ya maendli hi ndlela leyi lulameke **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mimepe ya miehleketo • U humesa mpfapfarhuto wo sungula • U pfuxeta leswi tsariweke • U wa swi hlela • U wa swi hlerisisa • U andlala mpfapfarhuto wo hetelela	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: maendli **Xiyimo xa ntirho wa xivulwa**: Xivulwahosi, xivulwanandza mahlawuri, maengeteri **Nhlamuselo ya rito:** Mfungho wa rihlamari, tihiko, maletere lamakulu,
VHIKI RA 9 – 10	**MAKAMBELELO YO SONGA DYONDZO**			

GIREDI YA 5 XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA

GIREDI YA 5 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U yingisela xitori** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa mhakankulu na vuxokoxoko byo karhi. • U yelanisa na vutomi bya yena • U kanela na ku nyika mavonelo • U teka xiave eka nkanerisano wa ntlawa. xik. Timhaka leti yelanaka na xitori • U vutisa swivutiso leswi fanelaka • U nyika xivikontsundzuxo • U tshama eka nkanerisano, xik. Hi timhaka leti nga na vuxaka na xitori • U angula eka mianakanyo ya van'wana hi ntwelo na nhlonipho • U nyiketana na van'wana eka ku yingisela no vulavula	**U hlaya xitori** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka vito ra xitori na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya xik. U bvumba leswi nga ta humelela hi ku tirhisa dyondzo ya mpfumawulo na vuthala bya mbangu • U kanela ntivomarito mantshwa yo huma eka xitshuriwa • U kanela mhakankulu, kungu, swimunhuhatwa na mbangu • U hlamusela ku titwa na mavonelo ya yena. • U kanela xivangelo na switandzhaku eka xitori • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito **U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U rungula xitori kumbe timhakankulu nakambe • U kombisa angulo wa ntlhaveko eka switshuriwa leswi hlayiweke • U yelanisa na vutomi bya yena • U pimanisa tibuku / switshuriwa leswi a nga swi hlaya	**U tsala xitori** • Ku tilulamisela ku tsala: • U hlaya nhluto wa buku a kanela hi xivumbeko, matirhiselo ya ririmi, xikongomelo na vahlayi • U hlawula vundzeni lebyi fambelanaka na xikongomelo • U tirhisa rirmi leri faneleke na xivumbeko xa xitshuriwa • U tirhisa xivumbeko xo lulama • U tsala nhlokomhaka ya xivulwa a katsa vuxokoxoko lebyi yelanaka ku vumba ndzimana reyi khomaneke • U tsala nkomiso wo koma • U tirhisa mintshaho • U endla swibumabumelo • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo. • U tirhisa dikixinari eka mapeletelo na ku engetela ntivomarito **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mimepe ya miehleketo • U humesa mpfapfarhuto wo sungula • Wa pfuxeta • U wa hlerisisa • U tsala mpfapfarhuto wo hetelela • U andlala mpfapfarhuto wo hetelela lowu baseke no hlayeka	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Mavitaswilo na mavitavito Swirhangi na swilandzi **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: nkarhi wa sweswi, swivulwa mpfilungano **Nhlamuselo ya rito**: vamavizweni **Mapeletelo na mahikahatelo:** hiko, hefemulo, mimfungho yo tshaha, mimfungho ya swivutiso, ku tirhisa dikixinari

GIREDI YA 5 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela no kanela xitshuriwa xa mahungu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U teka xiave eka minkanerisano, a hlamusela mavonelo ya yena • U kombisa no hlamusela xivangelo na switandzhaku • U nyika vonelo hi nkoka wa swa vanhu, mahanyelo na ndhavuko • U vutisa swivutiso leswi xoperiweke • U kombisa no seketela vonelo ra yena • U tirhisa maqhinga ya mbulavurisano ku kanela hi vuswikoti eka swiyimo swa ntlawa **U andlala mbulavulo wa xijumana** • U na masungulo, miri na maheteleleo • U tirhisa maveketelelo lamanene ya mahungu • U hlawula ririmi leri faneleke mavulavulelo, vayingiseri na xikongomelo • U tirhisa ntwariso wa rito lowu faneleke • U tirhisa ririmi ra miri leri faneleke, mayimelo, vuswikoti byo andlala, xik, ku cinca vholomu, ku cinca rivilo no koka moya	**U hlaya xitshuriwa xa mahungu** • Ku tilulamisela ku hlaya; • ku bvumba ku suka eka vito ra xitshuriwa, tinhlokomhaka na swifaniso • U kanela mhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U nyika vonelo hi mahlawulelo ya swifaniso leswi nga eka xitshuriwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya: xik. u tirhisa vuthala bya xitshuriwa na bya mbangu • U nyikana miehleketo no nyika mavonelo ya yena a tirhisa ku kumbetela • U tirhisa mepe wa miehleketo / tinotsi ku komisa mahungu • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito	**U tsala xitshuriwa xa mahungu** • U tsala tindzimana tinharhu - mune • U tirhisa vundzeni lebyi faneleke vahlayi na xikongomelo xa xitshuriwa • U humesa mahungu hi ndlela leyi twakalaka • U veketela vundzeni hi mfanelo • U tsala xivulwa xa nhlokomhaka, no katsa mahungu lawa ya faneleke ku tumbuluxa ndzimana leyi khomaneke • U hlanganisa swivulwa swi endla ndzimana leyi khomaneke hi ku tirhisa masivi, mahlanganisi, na mahikahatelo lawa ya lulameke • U tirhisa tinxaka ta swivulwa to hambanahambana • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mimepe ya miehleketo • U humesa mpfapfarhuto wo sungula • U pfuxeta leswi tsariweke • U wa hlela • U wa swi hlerisisa • U tsala mpfapfarhuto wo hetelela • U andlala mpfapfarhuto wo hetelela lowu baseke no hlayeka	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Maendli **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Xitwananisi xa nhlokomhaka, mikarhi ya maendli **Nhlamuselo ya rito**: Vumunhuhato, swivuriso, swivulavulelo, xifananiso

GIREDI YA 5 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela na ku angula eka atikili ya phephahungu** • Migingiriko ya Masungulo: Ku bvumba • U yingisela hi xikongomelo xa vuxokoxoko byo karhi • U kombisa hungunkulu • U yelanisa na vutomi bya yena • U kanela mhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa mahungu lawa ya humaka eka xitshuriwa hi ku angula eka swivutiso • U kanela hi swavanhu, mahanyelo na nkoka wa ndhavuko eka xitshuriwa • U kanela nkumbetelo na xikongomelo xa mutsari • U teka xiave eka nkanerisano	**U hlaya atikili ya phephahungu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: • ku bvumba ku suka eka tinhlokomhaka, ku valanga xitshuriwa • U tirhisa maqhinga yo hambanahambana yo hlaya, xik, ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma mhaka hi ku angarhela na ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi, ku tirhisa vutivi lebyi hundzeke • U wa bvumba, u tirhisa vuthala bya mbangu ku kuma nhlamuselo, na ku endla mimpimanyeto • U kombisa no hlamusela ku fana na ku hambana ka wanchumu • U kanela hi ntivomarito lowuntshwa lowu humaka eka xitshuriwa • U tirhisa dikixinari	**U tsala atikili ya phephahungu** U tirhisa nhlokomhaka, ntila wa manghenelo, ndzimana yo rhanga, a hlamula I mani? I yini? Kwihi? Rini? na Hikokwalaho ka yini? Kumbe Njhani? • U hlawula vundzeni lebyi faneleke vahlayi na xikongomelo xa xitshuriwa • U hlaganisa swivulwa swi endla ndzimana leyi khomaneke a tirhisa masivi, mahlanganisi, na mahikahatelo lama lulameke • U kunguhata, a mpfapfarhuta na ku hlerisisa switori hi xivumbeko xa ndzimana, tindzimana leti nga riki ehansi ka 3 • U tirhisa ntivomarito wo hambana, ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo. **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • U bubutsa mianakanyo hi ku tirhisa mimepe ya miehleketo • U humesa mpfapfarhuto wo sungula • U pfuxeta leswi tsariweke • U wa swi hlerisisa • U tsala mpfapfarhuto wo hetelela • U andlala mpfapfarhuto wo hetelela lowu baseke no hlayeka	**Nhlamuselo ya rito**: Vundhawu **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** nkarhi lowu nga hundza, nkarhi lowu taka **Nhlamuselo ya rito**: vamavizweni **Mapeletelo na mahikahatelo:** mimfungho ya swivutiso, ku tirhisa dikixinari, ku landzelelana ka marito

GIREDI YA 5 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela na ku kanela xitori xik. xitori xa ntsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale) wo huma eka buku yo hlaya ya le tlilasini.** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa mhakankulu, kungu, mbangu, moya lowu nga kona na swimunhuhatwa swa xitori xo ka xi nga ri xa ntiyiso • U hambanisa exikarhi ka swiendleko swa ntiyiso na swo ka swi nga ri swa ntiyiso • U teka xiave eka minkanerisano, a seketela mavonelo ya yena • U angula hi vukheta eka mianakanyo na swiringanyeto • U nyika xivikontsundzuxo • U teka xiave eka minkanerisano ya ntlawa • U nyika xivikontsundzuxo lexi akaka hi: kungu, nkongomelo, na mbangu	**Ku hlaya xitori, xik. Xitori xa ntsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale) swo huma eka buku ya mudyondzi kumbe buku yo hlaya etlilasini** • U tirhisa maqhinga yo hambanahambana yo hlaya: U hlaya hi ku hatlisa ku kuma hungu hi ku angarhele na ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi, vuthala bya mbangu na vutivi bya khale • U hlamusela hilaha vatsari va tirhisaka hakona ntivomarito na ririmi ku hlamusela mbangu • U hlayela ehenhla a ri yexe hi mavulelo ya marito lama lulameke • U nyika mavonelo ya yena hi kungu, nkongomelo, mbangu • U kanela hi ntivomarito wuntshwa lowu a wu hlayeke eka xitshuriwa • U tirhisa dikixinari	**Ku tsala xitori, xik. Xitori xa ntsheketo (Swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** • U tirhisa swiharhi ku va swimunhuhatwa • U ndlandlamuxa kungu, swimunhuhatwa na mbangu • U hlawula vundzeni lebyi faneleke vahlayi na xikongomelo xa xitshuriwa • U tirhisa ririmi ro ehleketa ngopfungopfu ntivomarito wo hambanahambana • U hlaganisa swivulwa swi endla ndzimana leyi khomaneke hi ku tirhisa masivi, mahlanganisi na mahikahatelo lamanene **U tsala tinhlamuselo ta vanhu** • U hlawula vundzeni lebyi fambelanaka • U tshama eka nhlokomhaka • U tirhisa ririmi ro gega, xik. Swifananisi na swigego	**Mpimo wa ntirho wa rito:** swirhangi, mahlawuri, maengeteri, masivi, mahlanganisi **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nhlokomhaka, xiendliwa, xitwananisi xa nhlokomhaka **Nhlamuselo ya rito**: swivuriso, swivulavulelo, xigego **Mapeletelo na mahikahatelo** Ku tirhisa dikixinari, ku landzelelana ka marito

GIREDI YA 5 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA **9 – 10**	**U yingisela xitlhokovetselo** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U tsakela no angula eka nkucetelo wa mpfumawulo lowu tisaka hi xitlhokovetselo • U kombisa ku tsakela na ku angula ko twala loku nga na nkucetelo lowu tlhontlhiwaka hi xitlhokovetselo • U kanela hi mhakankulu • U swi yelanisa na ntokokoto wa yena • U kombisa ku yelana ka mimpfumawulo na ncino no nyika mavonelo hi nkucetelo lowu swi nga na wona eka muyingiseri • U hlamusela matitwelo lama tlhontlhiwaka hi xitlhokovetselo • U kombisa moya lowu nga eka xitlhokovetselo **U hlaya xitlhokovteselo / mintila leyi hlawuriweke** • U hlawula thoni na nhlamuselo leyi fambelanaka na vundzeni na xitayili xa xiphato • U tirhisa thoni na nhlamuselo ya xikandza hi mfanelo • U tirhisa ririmi ra swirho hi mfanelo, mayimelo na vuswikoti byo vika, xik. U hunguta kumbe a engetela mpfumawulo, rivilo na mpimo • U tirhisa mavulelo lama lulameke no fambafambisa xikandza	**U hlaya xitlhokovetselo** • Ku tilulamisela ku hlaya: U bvumba ku suka eka nhlokomhaka • U kombisa ku yelana ka mimpfumawulo, na ndzandzelelano wa mimpfumawulo na nkucetelo wa yona • U kombisa no hlamusela swifananisi na swigego • U kanela ntivomarito mantshwa ku suka eka xitshuriwa lexi hlayiweke • U tirhisa dikixinari	**U tsala xitlhokovetselo** • U hlawula vundzeni lebyi faneleke • U tirhisa xivumbeko lexi faneleke • U tirhisa ririmi hi ku anakanya na hi vutumbuluxi • U tirhisa mbuyelelo wa mimpfumawulo, mbuyelelo wa switwari, mbuyelelo wa switatisi • U tirhisa ntivomarito wo hambanahambana • U tirhisa ririmi ro gega xik. Swigego na swifananisi, • U tirhisa ncino na yelano wa mimpfumawulo	**Mpimo wa ntirho wa rito**: mahlanganisi **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: switatimende, swivulwan'we **Nhlamuselo ya rito**: vumunhuhati, mbuyelelo wa mimpfumawulo, swifananisi, swigego, yelano wa mimpfumawulo na ncino **Mpeletelo na mahikahatelo:** Maletere lamakulu, ku avanyisa marito, ku tirhisa dikixinari

GIREDI YA 5 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U nyika na ku landzelela swileriso** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingisela na ku nyika vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa ndzandzelelano lowu faneleke • U vutisa swivutiso leswi yelanaka na ku angula hi ndlela leyi faneleke • U teka swileriso	**U hlaya xitshuriwa xa ndzeriso** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku ti lulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka vito ra xitshuriwa na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya: ku bvumba, vuthala bya mbangu • U kanela vuxokoxoko bya xitshuriwa byo karhi • U kanela ndzandzelelano wa swileriso • U teka swileriso / maendlelo • U kanela hi ntivomarito wuntshwa wo huma eka xitshuriwa lexi hlayiweke • U tirhisa dikixinari	**U tsala swileriso: maendlelo ya sangweji** • U hlawula mahungu lama faneleke • U tirhisa vuxokoxoko byo karhi lebyi lulameke • U tirhisa ndzandzelelano lowu lulameke • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke • U tirhisa hlayelo ra ndzeriso • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta, • ku pfuxeta, • Ku hlela • Ku hlerisisa • ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Maengeteri ya mukhuva,nkarhi, ndhawu, mahlayelo, mahlawuri **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** Swivulwan'we, swivulwampfilungano **Mapeletelo na mahikahatelo:** Hiko, mimfungho ya rihlamari, nkomiso wa marito, ku tsala maletere yo sungula ya mavito ya munhu

GIREDI YA 5 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U teka xiave eka inthavhiyu ku hlengeleta mahungu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U vumba swivutiso leswi faneleke ku letela ku lava mahungu • U andlala mahungu a tirhisa tafula, chati kumbe girafu • U xopaxopa mahungu • U komisa mahungu **U teka xiave eka nkanerisano wa ntlawa** • U tshama eka nhlokomhaka • U nyika xivikontsundzuxo lexi akaka • U tshama eka nkanerisano • U kombisa ntwelo wa ntlhaveko eka timfanelo na matiwelo ya van'wana	**U hlaya xiviko lexi nga na swo voniwa** (xik.matafula / tichati / tigirafu / tidayagiramu / mimepe) Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka vito, tinhlokomhaka na swifaniso • U kanela mhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa maqhinga yo hlaya, xik. U wa bvumba no tirhisa vuthala bya xitshuriwa na bya mbangu • U hlamusela mahungu ya swidirowiwa • U nyikana miehleketo na van'wana na ku nyika mavonelo, va kumbetela na ku ringanyeta nhlamuselo • U tirhisa mepe wa miehleketo kumbe tinotsi ku katsakanya mahungu • U kanela ntivomarito wuntshwa ku huma ela xitshuriwa lexi hlayiweke • U tirhisa dikixinari	**U tsala xiviko** • U vumba vundzeni lebyi fanelaka byo huma eka vulavisisi • U cinca mahungu ku suka eka xivumbeko xin'wana ku ya eka xin'wana • U tirhisa Yini? Rini? Kwihi? I mani? • U xaxameta mahungu hi ndlela leyi faneleke • U hlanganisa swivulwa swi vumba ndzimana leyi khomaneke hi ku tirhisa masivi na mahlanganisi • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo • U andlala ntirho hi ndlela yo basa a tirhisa xivumbeko xo amukeleka ku fana na tinhlokomhaka na ntsalanganyo exikarhi ka tindzimana • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala, ku pfapfarhuta, ku pfuxeta, ku hlela, ku hlayissisa na ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Mahlawuri, masivi, mahlanganisi **Mpimo wa ntirho wa swivulwa**: Nkarhi lowu nga hundza lowu yaka emahlweni, nkarhi lowu taka lowu yaka emahlweni, xivulwa xa riendli ra nghingiriko na xivulwa xa riendli ra xitwisiwo na mrito yo rungula leswi runguriweke **Mapeletelo na mahikahatelo**: tidoto to komba ku ya emahlweni, mfungho wa rihlamri, mimfungho ya swivutiso, swirhatana swo tshaha

GIREDI YA 5 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela xitlhokovetselo** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U tsakela na ku angula eka nkucetelo lowu endliwaka hi mpfumawulo wa xitlhokovetselo • U kanela mhakankulu • U yelanisa na ntokoko wa ena • U kombisa matitwelo ya yena lawa ya vangiweke hi xitlhokovetselo • U kanela thoni na matirhiselo ya ririmi na nkucetelo lowu swi nga na wona eka muyingiseri ku katsa na leswi ririmi ri tirhisiwaka xiswona ku ku vanga xiyimo kumbe moya **U hlaya xitlhokovetselo / ku phata** • U hlawula thoni leyi faneleke na matitwelo ku kombisa vundzenini na ntwelo • U tirhisa ririmi ra ningiso wa swirho hi mfanelo, na vuswikoti byo andlala, ku cinnca rivilo ra mavulavulelo, vholomu no koka moya	**U hlaya xitlhokovetselo** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka vito ra xitlhokovetselo na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya: U wa bvumba a tirhisa vuthala bya dyondzo ya mimpfumawuo na mbangu, a bvumba mahetelelo • U kombisa yelano wa mimpfumawulo na ncino na ku nyika vonelo hi nkucetelo lowu swi nga na wona eka muyingiseri • U kombisa matitwelo no nyika vonelo ra yena • U yelanisa na vutomi bya yena • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito	**U tsala xitlhokovetselo** • U tirhisa mbuyelelo wa mipfumawulo (mipfumawulo switatisi na ya switwari), xigego na xifananisi • U tirhisa ririmi ro hlamusela • Wa kunguhata, a pfapfarhuta, na ku hlerisisa ku tsala • U humesa mpfapfarhuto wo sungula, a tekela enhlokweni mhakankulu • U komba ku twisisa xitayili na matirhiselo lamanenen ya ririmi • U ehleketa na ku pima nkoka wo tsala na ntirho wa vutumbuluxi • U tirhisa milawu ya mahikahatelo leyi yi fanelaka	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Mavitantlawa, mavita swianakanyiwa, mahlamari **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** nkarhi wa riendli wa sweswi lowu yaka emahlweni: **Nhlamuselo ya rito:** mbuyelelo wa mipfumawulo (ya switwari na ya switatisi), ncino, ku yelana ka mimpfumawulo, xigego, xifananisi **Mapeletelo na mahikahatelo:** Ku avanyisa rito, ku tirhisa dikixinari, mimfungho yo tshaha

GIREDI YA 5 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela na ku kanela ntsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** Wo huma eka buku yo hlaya ya tlilasi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa mhakankulu, kungu, mbangu, moya, swimunhuhatwa swa xitori lexi nga riki xa ntiyiso • U hambanisa exikarhi ka swiendleko swa ntiyiso na swo ka swi nga ri swa ntiyiso • U teka xiave eka minkanerisano, a seketela mavonelo ya yena • U angula hi vukheta eka mianakanyo na swiringanyeto • U nyika xivikontsundzuxo	• **U hlaya ntsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** wo huma eka buku yo hlaya ya tlilasi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • U tirhisa maqhinga yo hambanhamban yo hlaya, xik. Ku hlaya hi ku hatlisi ku kuma mahungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hlaya hi ku hatlisi ku kuma vuxokoxoko byo karhi, vuthala bya xitshuriwa na vutivi bya khale • U hlamusela ndlela leyi vatsari va tirhisaka ntivomarito na ririmi hakona ku hlamusela mbangu • U hlayela ehenhla a ri yexe hi mavulelo lamanenen ya marito • U nyika vonelo hi kungu, nkongomelo, mbangu • U nyika swivangelo swo endla swo karhi • U kanela hi ntivomarito lowuntshwa wo huma eka xitshuriwa lexi hlayiweke • U tirhisa dikixinari	**U tsala ntsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** • U tirhisa swimunhuhatwa swa swiharhi • U ndlandlamuxa kungu, swimunhuhatwa na mbangu • U hlawula vundzeni lebyi faneleke vahlayi na xikongomelo xa xitshuriwa • U tirhisa ririmi ku ehleketa, ngopfungopfu ntivomario yo hambana • U hlanganisa swivulwa swi va eka ndzimana leyi khomaneke hi ku tirhisa masivi, mahlanganisi na mahikahatelo lamanene • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo • Wa kunguhata, a mpfapfarhuta na ku hlerisisa switori • U hlanganisa swivulwa swi endla ndzimana leyi khomaneke hi ku tirhisa masivi, mahlanganisi marito na mahikahatelo lamanene **U tsala tinhlamuselo ta swimunhuhatwa** • U hlawula vundzeni lebyi faneleke • U tshama eka nhlokomhaka • U tirhisa ntivomarito lowu hlamuselaka, ngopfungopfu mahlawuri yo tala • U tirhisa rirmi ro gega, xik. Swifananisi, swigego	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Maendli, vun'we na vunyingi, swirhangi swa ntsongahato **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Xiendliwa, swivutiso, marito yo tsha xivulavuri marito yo rungula leswi vuriweke **Mapeletelo na mahikahatelo**: Mimfungho ya mintshaho
VHIKI RA 9– 10	**MAKAMBELELO YO SONGA DYONDZO**			

GIREDI YA 5 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U yingisela novhele** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingisela mintshaho yo huma eka novhele • U kombisa hungunkulu • U yelanisa na vutomi bya yena • U kanela hi hungunkulu na vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa mahungu lawa ya humaka eka xitshuriwa hi ku angula • U kanela hi nkoka wa swa vanhu, mahanyelo na ndhavuko eka xitshuriwa **U hlamusela swiendleko** • U hlawula vundzeni lebyi fanelaka ku suka eka ntokoto wa yena • U hlamusela swiendleko hi ndlela leyinene na ndzandzelelano • U humesa matitwelo mayelano na swiendleko	**U hlaya novhele** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: U bvumba ku sukela eka vito ra novhele no kanela mikongomelo / vundzeni lebyi nga na vuxaka • U kombisa na ku hlamusela swiendlekonkulu • U kanela hi swimunhuhatwa • U kombisa no kanela matitwelo lawa ya humesiweke • U yelanisa swiendleko na swimunhuhatwa na vutomi bya yena • U tirhisa maqhinga yo tala ya ku hlaya • U kanela xivumbeko, matirhiselo ya rirmi, xikongomelo na vahlayi • U rungula xitori kumbe mhakankulu hi 3 ku fika eka 5 wa mintila • U humesa angulo wa ntlhaveko eka xitshuriwa lexi a xi hlayeke • U pimanisa tibuku / switshuriwa leswi hlayiweke	**U tsala nhluto wa buku** • U tirhisa rimba • Ku tilulamisela ku tsala: u yingisela ku hlayiwa ka mintshaho yo huma eka novhele • U hlawula vundzeni lebyi faneleke xikongomelo • U tirhisa ririmi leri faneleke na xivumbeko xa xitshuriwa • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke • U lulamisa vundzeni hi ndlela leyi faneleke - utirhisa minkarhi leyi swi humelerisaka xiswona • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo, mahikahatelo, ku katsa na xitwananisi xa nhlokomhaka • U tirhisa dikixinari ku kambela mapeletelo na ndlandlamuxo wa ntivomarito	**Mpimo wa ntirho wa rito:** Masivinene, masivikomba, mahlawuri, maengeteri, mahlanganisi, maencisi **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nkarhi wa sweswi, nkarhi lowu nga hundza, switwananisi **Nhlamuselo ya rito**: Swifananisi, swivuriso, swivulavulelo **Mapeletelo na mahikahatelo:** Hiko, hefemulo, ku tirhisa dikixinari, ku avanyisa marito

GIREDI YA 5 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela na ku kanela xinavetiso** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa mongo • U kanela hi ku vuyerisa ka xinavetiso • U hlamusela mianakanyo na matitwelo hi ndlela ya vuanakanyi • U yingisela hi xikongomelo xo kuma vuxokoxoko byo karhi • U angula hi vukheta eka miehleketo na swipimanyeto • U nyika xivikontsundzuxo • U avelana miehleketo na van'wana na ku nyika mavonelo eka tinhlokomhaka to ka ti nga tolovelekangiki	**U hlaya xinavetiso** xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • U tirhisa maqhinga yo hlaya: U hlaya hi ku hatlisa ku kuma voxokoxoko byo karhi, a hlaya hi ku hatlisa ku kuma mhaka hi ku angarhela, a bvumba vundzeni, a tirhisa vutivi bya khale kumbe vuthala bya xitshuriwa, a endla nkumbetelo • U langutisa na ku nyika vonelo hi vuthekiniki bya swidirowiwa lebyi tirhisiweke eka switshuriwa swo voniwa: muhlovo, matsalelo ya maletere, vuandlalo	**U tsala xinavetiso** • U humesa mhakankulu yi va erivaleni na hi mfanelo • U tirhisa swivoniwa leswi faneleke na vuandlalo lebyi faneleke xikongomelo • U tirhisa ntivomarito wo hamabanahambana, ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo • U tirhisa ririmi ku tihumesela ervaleni hi swa vutmbuluxi na swo ehleketa **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Maengeteri **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Swivulwan'we swo koma, xitwananisi xa nhlokomhaka **Mapeletelo na mahikahatelo:** Nkomiso wa marito, swirhatana swo tshaha

GIREDI YA 5 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 - 6	**U yingisela na ku kanela switori, xik. ntsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** swo huma eka buku yo hlaya ya le etlilasini Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa mhakankulu, kungu, mbangu, moya wa xitori na swimunhuhatwa swa xitori xo ka xi nga ri xa ntiyiso • U hambanisa exikarhi ka swiendleko swa ntiyiso na swo kala swi nga ri swa ntiyiso • U teka xiave eka minkanerisano, a seketela vonelo ra yena • U angula hi ntwiwo eka mianakanyo na swiringanyeto	**U hlaya xitori xik. xitori xa ntsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** swo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: • ku bvumba ku suka eka vito ra xitori • U tirhisa maqhinga yo tala yo hlaya: U hlaya hi ku hatlisa, ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma mahungu hi ku angarhela. Ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi, vuthala bya mbangu, na vutivi bya khale • U hlamusela ndlela leyi vatsari va tirhisaka ntivomarito na ririmi hakona ku hlamusela kungu, mbangu, swimunhuhatwa • U hlayela ehenhla a ri yexe hi ku humesa mavulelo lamnene ya marito • U nyika mavonelo hi kungu, nkongomelo, mbangu • U nyika swivangelo eka swiendlo swa swimunhuhatwa	**U tsala xitori, xik ntsheketo (swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale)** • U tumbuluxa kungu, swimunhuhatwa na mbangu • U hlawula vundzeni lebyi faneleke vahlayi na xikongomelo xa xitshuriwa • U tirhisa ririmi hi ku anakanya ngopfungopfu ntivomarito wo hambanahambana • U hlanganisa swivulwa swi va eka ndzimana leyi khomaneke hi ku tirhisa masivi na mahikahatelo lamanene • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo • U kunguhata switori, a mpfapfarhuta, no swi hlerisisa **U tsala tinhlamuselo ta swimunhuhatwa** • U hlawula vundzeni lebyi faneleke • U tshama eka nhlokomhaka • U tirhisa ntivomarito wo hlamusela, ngopfungopfu mahlawuri yo hambana hambana • U tirhisa ririmi ro gega, xik. e swifananisi, swigego • U kunguhata ku tsala, a mpfapfarhuta, na ku swi hlerisisa	**Mpimo wa ntirho wa rito:** Maendli, mahlawuri, maengeteri, masivi, mahlanganisi, tinxaka ta maviti **Mpimo wa ntirho wa swivulwa:** Swivutiso, swileriso, marito yo tshaha xivulavuri na yo rungula leswi vuriweke **Nhlamuselo ya rito**: Swigego, swifanisi, swivuriso na tihomofoni **Mapeletelo na mahikahatelo**: Hikombirhi, hikwana, swirhatana swo tshaha, maletere lamakulu

GIREDI YA 5 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela na ku kanela xiviko xa ta maxelo** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingisela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kanela hi ku pfuna ka mahungu • U hlanganisa mahungu na vutomi bya yena • U kanela leswi swi nga endlaka swona eka vanhu • U pimanisa swiyimo eka tindhawu to hambana, a kombisa tindhawu leti a tsakelaka ku ti fikelela no kombisa swivangelo swo ti tsakela • U teka xiave eka minkanerisano, a seketela vonelo ra yena • U kombisa swihlawulekisi swa swiviko swa ta maxelo: rhijisitara na muxaka wa rirmi leri tirhisaka • U tirhisa maqhinga yo vulavurisana ku vulavula hi matimba eka ntlawa • U hlamusela na ku kanela switshuriwa swo voniwa swo tika	**U hlaya xiviko xa ta maxelo** xo huma phephahungu, buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka vito, tinhlokomhaka na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya, xik u wa bvumba na ku tirhisa vuthala bya xitshuriwa na bya mbangu • U kombisa na ku hlamusela ku hambana na ku fana • U tirhisa maqhinga yo hlaya: U hlaya hi ku hatlisa ku kuma mhaka hi ku angarhela, a hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kombisa leswi xitshuriwa xi nga lulamisiwa xiswona • U hlaya xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swo voniwa, xik mepe • U hlamusela swivoniwa • U tirhisa mepe wa miehleketo / tinotsi ku komisa mahungu	**U tsala xiviko xa ta maxelo** • U tirhisa masivi, mahlanganisi, hlanganisa, mahikahatelo lamanene ku hlanganisa swivulwa a vumba ndzimana leyi khomaneke • U andlala mahungu hi ku tirhisa mepe wa miehleketo, chati, girafu, kumbe dayagiramu **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Maendli, masivi, maengeteri, mahlawuri, mahlanganisi, mavitaswianakanyiwa **Mpimo wa ntirho wa swivulwa:** Swivulwan'we, swivulwankatsano, nkarhi lowutaka **Nhlamuselo ya rito**: Maencisi, tihomofoni, tihomonimi, tipholisemi, marito fularha, vamavizweni

GIREDI YA 5 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 9 – 10	**U yingisela na ku angula eka ntlangu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: k • ku bvumba ku suka eka vito ra ntlangu / xifaniso • U rungula xivono xa ntlangu nakambe hi ndzandzelelano • U kombisa no kanela hi mhakankulu, kungu, mbangu, moya wa ntlangu, na swimunhuhatwa • U yingiselela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa vuxokoxoko hi nkhaqato • U humesa miehleketo ya yena na matitwelo • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke xa ririmi • U miehleketo na matitwelo **U encenyeta ximunhuhatwa** • U hambanisa rito na mafambfambiselo ya xikandza • U cinca rhijisitara, xivumbeko xa ntivoririmi na swivulavulelo	**U hlaya ntlangu** wo huma eka buku yo hlaya ya tlilasi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • U tirhisa maqhinga yo tala yo hlaya: Ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma mahungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi, vuthala bya mbangu na vutivi bya khale • U hlamusela hilaha vatsari va tirhisaka hakona ntivomarito na ririmi ku hlamusela kungu, mbangu, moya wa ntlangu na swimunhuhatwa • U hlamusela nkucetelo wa marito na mianakanyo • U kombisa xivangelo na switandzhaku eka switshuriwa swa nomo na swo tsariwa na ku hlamusela vuxaka bya swona. • U hlayela ehenhla, a cinca rivilo hilaha swi faneleke	**U tsala ntlangu / n'wangulano** • U vumba swimunhuhatwa • U hlamusela mbangu • U tumbuluxa kungu • U tirhisa xivumbeko lexi faneleke • U tumbuluxa thoni kumbe xiyimo xa ku titwa ka munhu hi nkarhi wolowo • U kunguhata xitshuriwa, a xi mpfapfarhuta no xi hlerisisa • U tsala swivulwa a tirhisa marito yo tshaha xivulavuri na marito yo vula leswi runguriweke • U tumbuluxa mpfapfarhuto wo sungula lowu nga na timhakankulu na tindzimana to seketela lti tumbuluxiweke kahle. • U tirhisa xitwananisi xa nhlokomhaka • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Maendli, **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** Switatimende, swivutiso, swileriso, swivulwan'we, swivulwankatsano, marito yo tshaha xivulavuri na marito yo vula leswi runguriweke **Nhlamuselo ya rito**: Xitikaneti **Mapeletelo na mahikahatelo:** Mimfungho ya xivutiso, hikwana, swirhatana swo tshaha

GIREDI YA 5 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U yingisela xitori** Xitshuriwa xo huma eka buku yo hlaya ya tlilasi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa mhakankulu, kungu, mbangu, moya wa xitori na swimunhuhatwa swa xitori xo ka xi nga ri xa ntiyiso • U hlamusela swiendleko • U nyika vonelo ra yena hi nkoka wa swavanhu, mahanyelo na ndhavuko eka switshuriwa swo hambanahambana • U vutisa na ku hlamula swivutiso leswi tlhontlhaka miehleketo **U tlanga xitori** • U hlawula vundzeni lebyi faneleke • U landzelerisa swiendleko hi mfanelo • U languta vahlaleri emahlweni na ku ncinca vutihlamuseri bya xikandza,thoni, rivilo, mpfumawulo na mpimo • U humesa mianakakanyo na matitwelo ya yena hi vuehleketi	**U hlaya xitori** xo huma eka buku yo hlaya ya tlilasi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • U bvumba vundzeni kumbe mahetelelo • U tirhisa maqhinga yo tala yo hlaya: Ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma mahungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi, vuthala bya mbangu na vutivi bya khale • U kombisa no nyika mavonelo hi swimunhuhatwa, mikongomelo na timhaka leti nga eka xitori xa leswi swi nga humelelangiki • U hlamusela xivangelo na switandzhaku • U tsundzuka timhaka ta nkoka • U kanela hi mhaka leyi hundzisiwaka • U hlamusela no xopaxopa angulo wa ntlhaveko eka switshuriwa • U tirhisa dikixinariku ku ndlandlamuxa ntivomarito (Swi fanele ku vuyelerisiwa eka nghingiriko wun'wana na wun'wana • U swi yelanisa na vutomi bya yena • U endla nhuto wa buku wo koma wa swa nomohi ku tirhisa rimba leri faneleke • U pimanisa tibuku / switshuriwa leswi hlayiweke	**U tsala papila ra xinghana / vuxokoxoko bya dayari** • U tirhisa vuandlalo byo lulama • U komba ntwisiso wa vahlayi na xitayili • U tirhisa thoni leyi faneleke • U wa kunguhata, a mpfapfarhuta, no hlerisisa leswi tsariweke a kongomisa eka ku antswisa ririmi, mapeletelo, minkarhi ya maendli, na ku hlanganisa swivulwa swi ya eka ndzimana leyi khomaneke. • U tirhisa mahlanganisi, xik "hambiswiritano", vamavizweni na maritofularha ku hlanganisa swivulwa ku vumba tindzimana leti khomaneke • U tirhisa mapeletelo na mahikahatelo lawa ya lulameke	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Vundhawu bya maviti, mahlawuri, maengeteri, maviti na masivi **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nhlokomhaka , xiendliwa, rito rin'we ro yimela xivulwana **Mapeletelo na mahikahatelo:** Ku avanyisa marito, dikixinari, maletere lamakulu

GIREDI YA 5 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela xiviko,** xik. mahungu, timhaka ta sweswi Xitshuriwa xo huma eka buku yo hlaya ya tlilasi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa timhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U yelanisa na vutomi bya yena • U humesa vonelo ra yena no ri seketela hi swivangelo • U vutisa swivutiso swo tika leswi nga ri ki na tinhlamulo leti nga erivaleni • U angula leswi ehleketiwaka loko a hlamula swivutiso swo tlhontlha miehleketo • U kanela xivumbeko, swihlawulekisi, matirhiselo ya rirmi na xivumbeko xa xitshuriwa **U nyika xiviko xa swanomo** • U tirhisa xivumbeko lexi faneleke: Masungulo, miri na maheteleo • U andlala mhakankulu na vuxokoxoko byo seketela • U tirhisa ririmi ra swirho leri faneleke vusikoti byo andlala, xik u languta vayingiseri eswikandzeni no cinca cinca ntwariso wa rito • U teka xiave eka minkanerisano • U tshama eka nhlokomhaka • U nyika xivikontsundzuxo lexi faneleke • U tshama eka nkanerisano • U kombisa ku twisisa timfanelo na matitwelo ya van'wana	**U hlaya xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swivoniwa** (xik swifaniso / tidayagiramu / mimepe) Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka vito ra xitshuriwa, tinhlokomhaka na swifaniso • U kanela mhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U nyika vonelo hi swifaniso leswi hlawuriweke eka xitshuriwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya, xik u wa bvumba no tirhisa vuthala bya xitshuriwa na mbangu • U nyikana miehleketo na van'wana no nyika mavonelo ya yena hi ku tirhisa nkumbetelo • U humesa vonelo ra yena na ku ri seketela hi swivangelo • U vutisa swivutiso swo tika leswi swi nga riki na tinhlanhlamulo leti nga riki erivaleni • U angula hi vuehleketi loko a hlamula swivutiso swo tlhontlha miehleketo • U tirhisa mepe wa miehleketo / tinotsi ku komisa mahungu • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito [swi fanele ku vuyeleriwa eka ngingiriko wun'wana na wun'wana]	**U tsala xiviko** • U tirhisa rimba ku tsala xiviko • U xaxameta mahungu hi ndlela leyi faneleke • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo na mahikahatelo • U andlala ntirho hi ndlela leyi baseke hi ku tirhisa xivumbeko lexinene ku fana na tinhlokomhaka, ntsalanganyo exikarhi ka tindzimana **Ku tsala hi magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito:** Mahlanganisi, marhavi ya maendli **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Xivulwahava xa riviti, xivulwana xa rihlawuri, xivulwana xa riengeteri, **Nhlamuselo ya rito:** Vamavizwni, maritofularha, tihomofoni, tihomonimi, pholisemi

GIREDI YA 5 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela na ku kanela xitshuriwa xa mahungu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: ku bvumba • U teka xiave eka minkanerisano, a hlamusela mavonelo ya yena • U kombisa na ku hlamusela xivangelo na xitandzhaku • U nyika vonelo ra yena hi nkonka wa swa vanhu, mahanyelo na ndhavuko • U vutisa swivutiso swo xopaxopa • U humesa vonelo ra yena no ri seketela • U tirhisa maqhinga yo vulavurisana ku vulavula hi ntikelo eka swiyimo swa mintlawa	**U hlaya xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swo voniwa,** xik. Mimepe / tigirafu / tichati / matafula Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • U tirhisa maqhinga yo tala yo hlaya ku kombisa mhakankulu na timhaka to seketela • U komisa mahungu • U hlamusela swo voniwa • U tirhisa vutivi bya khale kumbe vuthala bya xitshuriwa ku kuma nhlamuselo • U endla nkumbetelo • U susa mahungu eka swo voniwa ku ya eka swo rungula	**U tsala xitsalwana xo hlamusela** Xitsariwa xa vutumbuluxi**: (**tindzimana ta mune) • U hlawula vundzeni lebyi faneleke • U tshama eka nhlokomhaka • U tirhisa ntivomarito wo hlamusela, ngopfungopfu maengeteri yo hambanahambana • U tirhisa ririmi ro gega, xik. swifananisi, swigego • U landzelerisa nongonoko wa magoza kumbe swiendleko hi ndlela leyi faneleke no hlamusela malongoloxelo ya kona **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Mahlawuri **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Xivulwana xa riviti, xivulwana xa riendli, nandzulo, xivumbeko xa xivutiso **Nhlamuselo ya rito**: Swigego, swifananisi, swivuriso, swivulavulelo **Mapeletelo na mahikahatelo**: Ku tirhisa dikixinari, avanyiso wa marito

GIREDI YA 5 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela no kanela hi xitshuriwa xa swileriso, xik. rhisipi, swiletelo swa matlhelo** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U tsundzuka maendlelo • U kombisa swihlawulekisi swa xitshuriwa xa swileriso • U lemuka tinhlokomhakankulu • U nyika swileriso leswi swi twisisekaka, xik, maendlelo ya khapu ya tiya • U endla tinotsi no tirhisa swileriso leswi a swi hlayeke • U vutisa swivutiso ku basisa mhaka yo karhi • U nyika vonelo hi ku twisiseka ka swileriso	**U hlaya xitshuriwa xa swiletelo, xik. rhisipi, swiletelo swa matlhelo** • U xopoxopa swihlawulekisi swa xitshuriwa: Nxaxamelo na milawu ya xitshuriwa xa swileriso • U longoloxa swileriso leswi swi nga pfanganyisiwa • U tirhisa maqhinga lamanene yo hlaya no twisisa: Ku hlaya hi ku hatlisa ku lava ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U komba ku twisisa xitshuriwa na leswi xi tirhisaka swona: Mahlayelo ya masiku hinkwawo • U lemuka no hlamusela swivumbeko swo hambanahambana, matirhiselo ya ririmi na xikongomelo • U kombisa no pima nkoka wa rhijisitara ra xitshuriwa • U twisisa no tirhisa switshuriwa swa mahungu hi mfanelo • U pimanisa tirhisipi timbiri kumbe swileriso swo hambana	**U tsala xitshuriwa xa swileriso** • U xaxameta hi mfanelo • U longoloxa switirhisiwa na swichelachelani • U tirhisa tidikixinari • U tirhisa ndzeriso • U tumbuluxa rimba ro tsalela • U tirhisa swivulwanahava swo hlanganisa na maendlelo yo lulamisa • U lulamisa marito na swivulwa hi ndlela leyi faneleke **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Xiyimo xa ntirho wa rito**: Misinya, swiirhangi, swiilandzi **Xiyimo xa ntirho rito:** Xitwananisi xa nhlkomhaka xa riendli, xivulwanahava xa riendli, swivulwana, swivulwanhava **Nhlamuselo ya rito**: Maritofularha, vamavizweni **Mapeletelo na mahikahatelo** Ku tirhisa dikixinari, ndlandlamuxo wa ntivomarito
VHIKI RA 9 – 10	**MAKAMBELELO YO SONGA DYONDZO**			

GIREDI 6 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U yingisela xiyanamoya kumbe swiviko swo huma eka maphephahunguna ku kanela hi timhaka ta sweswi** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingisela ku kuma vuxokoxoko byo karhi bya minongonoko ya le ka xiyanamoya na thelevhixini • U kombisa hilaha mboyamelatlhelo wu vumbiwaka hakona • U vutisa swivutiso swo xopaxopa leswi nga na ntlhontlho no lava tinhlamuselo to hambana na tin'wana • U yingisela ku kuma mahungu eka switshuriwa swo hambana swa nomo: Swivioko na ku komisa timhakankulu • U tumbuluxa mbhurisano lowu nga voyameriki tlhelo hi timhaka leti faneleke no tlhontlha • U humesa mavonelo ya yena na ku ya seketela hi vumbhoni lebyi khomekaka • U kanela ku amukeleka ka mahungu hi ku ma pimanisa na swihlovo swin'wana swa mahungu	**U hlaya tiatikili ta phephahungu to** huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba loku humaka eka nhlokomhaka na / kumbe swo dirowiwa • U kombisa no kanela mahungu ya swa ndhavuko hamabirhi lawa ya kunguhatiweke na lawa yo tumbela • U tirhisa maqhinga yo hlaya yo hambanahambana ku endlela ku twisisa leswi swi nga eku hlayiweni: Ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma mahungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma vuxokoxoko byo karhi, ku bvumba • U kanela hilaha hungu ri nga tirhisiwaka hakona ku humesa leswi lavaka hi mutsari wa rona • U kanela hilaha tithekiniki leti tirhisaka hi vatsari, vatumbuluxi va swaxigirafiki na vateki va swifaniso va vumbaka mavonelo yo karhi ya misava • U tumbuluxa no hlamusela mbuyelo kumbe mahetelelo ya mahungu • U vula mhaka leyi ntiyiso wa yona wu nga kambisiwangiki no nyika tindlela tin'wana loko a ringeta ku ololoxa xiphiqo	**U tsala atikili ya phephahungu** • U tirhisa nhlokomhaka, mintila yo koka mahlo, ndzimana yo naveta na ku hlamula swivutiso leswi: Mani?, Yini? Kwihi? Hikokwalaho ka yini? Hi ndlela yihi? • U tsala xivulwa hi nhlokomhaka a katsa mahungu lawa ya faneleke • Ku vumba xivulwa lexi khomaneke • U hlawula, a hlengeleta na ku ntlawahata vuxokoxoko byo huma eka swihlovo swa mahungu swo hambanahambana • U kunguhata, a mpfampfarhuta na ku hlerisisa leswi a swi tsaleke • U ehleketa na ku pima nkoka wa wa leswi tsariweke na ntirho wa vutumbuluxi • U tsala swi basa no hlayeka **U tirhisa xivumbeko xo twisiseka:** • Masungulo • Exikarhi • Mahetelelo	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Maviti, masivi (yo vutisa. xik: tihi? yihi? wihi? xihi?), mikarhi ya maendli **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** Xitwananisi xa nhlokomhaka xa riendli, marito yo rungula leswi vuriweke **Mapeletelo na mahikahatelo:** Ku avanyisa marito, ku tirhisa dikixinari, hiko, hefemulo, hikombirhi, hikwana, mfungho wa xivutiso, mfungho wa rihlamari

GIREDI 6 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela na ku kanela ntsheketo. xik. swikholwakholwana kumbe ntsheketo wa swa khale** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U tsundzuka swiendleko hi ndzandzelelano wo lulama na ku tirhisa nkarhi wa riendli lowu lulameke • U vulavurisana na van'wana hi ndlela ya kahle hi nkarhi wa nkanerisano wa ntlawa • U kombisa hilaha mboyamelatlhelo wu tumbuluxiwaka hakona na nkucetelo lowu nga na wona eka muyingiseri • U kanela swimunhuhatwa • U kanela kungu, ntlimbo na mbangu • U kanela mahungu lawa ya nga eka xitshuriwa • U ehleketa hi mitolovelo ya ndhavuko, mikoka na swikholwakholwana • U ehleketa hi ku lwisana ka vubihi na vululami	**U hlaya ntsheketo, xik. swikholwakholwana, ntsheketo wa swa khale** wo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: xik. ku bvumba ku suka eka vito ra ntsheketo na kumbe swidirowiwa • Maqhinga yo hlaya: Ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma mahungungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma vuxokoxoko byo karhi, ku bvumba, u languta switshuriwa swo voniwa swo hambanahambana ku endlela ku swi hlamusela • U kanela hi swiyenge swa mintsheketo ya swiharhi, xik. swimunhuhatwa na hungu • U hlamusela minhlamuselo na ku angula hi ntalo eka xitshuriwa • U tumbuluxa na ku hlamusela mbuyelo lowu lavekaka kumbe mahetelelo • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito	**U tsala ntsheketo, xik swikholwakholwana kumbe ntsheketo wa swa khale** • U tsalela swa yena n'wini, ku valanga, ku tlanga, ku anakanya na vutumbuluxi • U ringeta ku dyondzisa dyondzontsongo ya mahanyelo • U tirhisa swimunhuhatwa leswi swi nga na migingiriko yo tlula ya vumunhu • U tirhisa ntivomarito lowu faneleke • U bubutsa miehleketo hi nhlokomhaka yo karhi na ku ndlandlamuxa mianakanyo ya yena • U humesa miehleketo hi ndlela leyi twalaka na mfanelo • U ehleketa na ku pima ku tsala na ntirho wa vutumbuluxi • U humesa mpfapfarhuto wo sungula hi ku twisisa mhakankulu na ririmi na milawu leyi faneleke ya xikongomelo xo karhi na vahlayi va ntsheketo **Ku tsala hi ku landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku hlaya • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Mavitoswilo na mavita swianakanyiwa **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nkarhi wa sweswi, nkarhi lowu nga hundza, nkarhi lowu taka **Nhlamuselo ya rito:** Maritofularha, swivuriso, swigego, swivulavulelo **Mapeletelo na mahikahatelo:** Ku tirhisa dikixinari

GIREDI 6 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela xitshuriwa xa nsusumeto, xik. xinavetiso xa le ka xiyanamoya** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U vutisa swivutiso swo tlhontlha miehleketo a ri karhi a tirhisa ririmi leri faneleke • U kombisa mavonelo lawa ya hambanaka na ya yena • U hambanisa mavonelo yo hambana na ya van'wana a tlhela a seketela vonelo • U vulavurisana kahle na van'wana hi nkarhi wa nkanerisano wa ntlawa • U nyikana miehleketo na van'wana na ku nyika vonelo eka tinhlokomhaka leti tlhontlhaka miehleketo hi ndlela leyi faneleke no amukeleka. • U tumbuluxa mbhurisano wa ntiyiso lowu nga taleriki tlhelo ku seketela mavonelo ya yena • U hambanisa mavonelo ya yena no nyika nseketelo • U kongomisa eka nhlamuselo	**U hlaya xitshuriwa xa nsusumeto** xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku ti lulamisela ku hlaya: Ku bvumba ko suka eka vito ra xitshuriwa na kumbe swidirowiwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya yo hambanahambana ku endlela ku twisisa leswi swi nga eku hlayiweni: Ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma mahungungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma vuxokoxoko byo karhi, ku bvumba • U kombisa no kanela hi nxopaxopo mikoka ya swa ndhavuko na swavanhu leswi swi nga eka switshuriwa • U hlamusela mahungu lawa ya boxiweke hi ku tsakela ka mutsari na lawa yo tumbela • U kombisa mavonelo yo hambanahambana eka swi tshuriwa leswi nga pfilungananyana na ku nyika mavonelo ya yena hi ku ya hi vumbhoni lebyi nga eka xitshuriwa • U kanela hi ku hambana ka minkoka ya swa ndhavuko na swa vanhu leyi nga eka switshuriwa • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito	**U tsala xitshuriwa xa nsusumeto, xik. mbulavulo / xinavetiso** • U vanga ku angula ka ntlhaveko • U endla switshembhiso • U endla leswaku vahlayi va tsaka / va khunguvanyeka • U kunguhata, a mpfapfarhuta a hlerisisa • U bubutsa miehleketo hi nhlokomhaka • U ehleketa na ku pima nkoka wa ku tsala na ntirho wa vutumbuluxi • U humesa miehleketo ya yena hi ndlela leyi faneleke • U kombisa ku twisisa xitayili na rhijisitara • U andlala ntirho lowu vekaka tihlo eka ku basa na maandlalelo ya xiyimo xa le henhla • U tsala xivulwa xa nhlokomhaka a katsa mahungu lawa ya faneleke ku tumbuluxa ndzimana leyi khomaneke • U tsala mahetelelo na ku endla swiringanyeto • U tumbuluxa no hlamusela mimbuyelo leyi a yi tsakelaka kumbe mahetelelo	**Mpimo wa ntirho wa rito:** Mahlanganisi **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Swivulwan'we, swivulwampfilungano **Nhlamuselo ya rito**: Swivulavulelo na swivuriso

GIREDI 6 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela na ku kanela n'wangulano** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingiselela ku kuma mahungu eka switshuriwa swo hambanahambana swa nomo • U endla nkomiso wa mahungunkulu na ku teka tinotsi ta vuxokoxoko byo karhi • U vulavula kahle hi nkarhi wa mikanerisano ya ntlawa • U kombisa no kanela swihlawulekisinkulu • U kanela mbangu, ririmi ra swirho ra xivulavuri, vundzeni, rhijisitara na mahlawulelo ya marito • U hlamusela xivumbeko xa xitshuriwa	**U hlaya ntlangu wo olova lowu humaka** eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko yo tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ko suka eka vito ra xitshuriwa na / kumbe swidirowiwa • U hlamusela mikongomelo, kungu, mbangu na vumunhuhato • U kanela mavonelo ya mutsari • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito	**U tsala n'wangulano** • U paluxa swimuhuhatwa na nhlohletelo • U humesa thoni na moya lowu nga eka n'wangulano • U tumbuluxa kumbe ku engetela eka ntlimbo lowu nga kona • U humesa mpfapfarhuto wo sungula na ku twisisa mhakankulu • U komba ku twisisa xitayili na rhijisitara • U ehleketa na ku pima nkoka wa ku tsala na ntirho wa vutumbuluxi • U tirhisa swivulwankatsano na swivulwampfilungano swo hambanhambana	**Mapeletelo na mahikahatelo:** Swirhatana swo pfula no pfala **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Swivulwan'we, swivulwampfilungano **Nhlamusela ya rito**: Vamavizweni, maritofularha

GIREDI 6 KOTARA YA 1				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA **9 – 10**	**U yingisela no kanela xitlhokovetselo** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U humesa matitwelo ya ntlhaveko wa yena hi vukheta • U vulavurisana kahle na van'wana hi nkarhi wa nkanerisano wa ntlawa • U nyika vonelo hi nkucetelo wa mpfumawulo na swo voniwa ku fana na ncino, mbuyelelo wa mipfumawulo yo fana, na ku pimanisa • U hlamusela vundzeni bya xitlhokovetselo • U endla nkomiso wa xitlhokovetselo • U kanela hi ncino na ku yelana ka mimpfumawulo • U kanela hi tinxaka to hambanahambana ta switlhokovetselo • U kanela hi swivumbeko swa switlhokovetselo	**U hlaya xitlhokovetselo xo olova** xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya ku tilulamisela ku hlaya, xik. ku bvumba ku suka eka vito ra xitlhokovetselo na kumbe swidirowiwa • U hlayela ehenhla hi rivilo leri amukelekaka, mavulelo ya kahle ya marito, na mavulelo ya kahle ya swivulwana • U cinca mahlayelo ya xitshuriwa a hlayisa leswi nga ta endla leswaku xi twisisiwa hi muyingiseri • U komba ku twisisa xitshuriwa, na ku yelana ka xona na vutomi bya yena • U kombisa no xopaxopa swihlawulekisi swa tinxaka ta matsalwa kumbe switshuriwa swo hambnahambana, xik. ncino, ku yelana ka mimpfumawulo, vumunhuhato, xigego • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito	**U tsala xitlhokovetselo** • U tirhisa mbuyelelo (wa switatisi na wa switwari), xigego, xifananisi • U tirhisa ririmi ro hlamusela • U kunguhata, a mpfampfarhuta, na ku hlerisisa leswi a swi tsalaka • U humesa mpfapfarhuto wo sungula hi ku twisisa mhakankulu • U kombisa ku twisisa xitayili na rhijisitara • U ehleketa na ku pima nkoka wa ku tsala na ntirho wa vutumbuluxi **Ku tsala hi ku landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito:** Vundhawu **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** Switatimende, swivutiso, swileriso **Nhlamuselo ya rito:** Mbuyelelo wa mimpfumawulo (wa switatisi, wa switwari), xigego, xifananisi, vumunhuhato

GIREDI 6 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U yingisela na ku kanela xitshuriwa xa swileriso. Xik. rhisipi, swiletelo swa matlhelo** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U tsundzuka maendlelo • U kombisa swihlawulekisi swa xitshuriwa swa swileriso • U lemuka tinhlokomhakankulu • U nyika swileriso leswi twakalaka, xik. maendlelo ya khapu ya tiya • U endla tinotsi na ku tirhisa swileriso leswi a swi hlayeke • U vutisa swivutiso swo basisa ntwisiso	**U hlaya rhisipi kumbe xitshuriwa xin'wana xa swileriso** • U xopaxopa swihlawulekisi swa xitshuriwa: mavumbekelo na milawu ya switshuriwa swa swileriso • U longoloxa swileriso leswi swi nga pfanganyisiwa • U tirhisa maqhinga lawa ya faneleke yo hlaya no twisisa: Ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma mhaka yo karhi • U komba ku twisisa xitshuriwa na leswi xi tirhisaka swona: Ku hlaya ka masiku hinkwawo • U tsundzuka na ku hlamusela swivumbeko, matirhiselo ya ririmi na swikongomelo • U kombisa na ku pima nkoka wa rhijisitara ra xitshuriwa • U twisisa na ku tirhisa switshuriwa swa mahungu hi ndlela leyi faneleke • U pimanisa tirhisipi timbirhi to hambana kumbe swileriso	**U tsala xitshuriwa xa swileriso, xik.** maendlelo ya khapu ya tiya • U xaxameta hi mfanelo • U longoloxa switirhisiwa na swichelanachelana • U tirhisa tidikixinari • U tirhisa mahlayelo ya ndzeriso • U tumbuluxa rimba ro tsalela • U tirhisa swivulwana swo hlanganisa na maendlelo yo xaxameta • U hlamusela maendlelo U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Minsinya, swirhangi na swilandzi **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nhlokomhaka na xiendliwa **Mapeletelo na mahikahatelo:** Maavanyiselo ya rito, ku tirhisa dikixinari

GIREDI 6 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela ku hlayiwa ka novhele** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • Uyingisela ku hlayiwa ka mintshaho ya novhele • U yingiselela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kombisa hungunkulu • U ri yelanisa na vutomi bya yena • U kanela mhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U tirhisa mahungu yo suka eka xitshuriwa hi ku angula • U kanela hi mikoko ya swa vanhu, na ndhavuko lowu nga eka xitshuriwa **U teka xiave eka nkanerisano wa ntlawa** • U nyiketana na van'wani ku vulavula • U tshama eka nhlokomhaka • U vutisa swivutiso leswi faneleke • U tsama eka nkanerisano • U angula eka miehleketo ya van'wana hi ntwelo na nhlonipho	**U hlaya novhele yo koma** Xitsuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka nhlokomhaka no kanela mikongomelo / vundzeni lebyi fambelanaka • U kombisa no hlamusela swiendlekonkulu • U kombisa na ku hlanusela mavonelo • U hlamusela swimunhuhatwa • U kombisa no hlamuselo matitwelo lawa ya humesiwaka • U yelanisa swiendleko na swimunhuhatwa na vutomi bya yena • U tirhisa maqhinga yo hambanahambana yo hlaya • U kanela xivumbeko, ririmi leri tirhisiwaka, xikongomelo na vayingiseri • U kombisa ku hambana exikarhi ka matsalwa ya vutomi bya munhu / vuxokoxoko lebyi tsariweke eka tidayari na na switori • U tirhisa dikixinari ku ndlanadlamuxa ntivomarito • U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe	**U tsala nhluto wa buku** • U tirhisa rimba • Ku tilulamisela ku tsala: u yingisela ku hlayiwa ka mintshaho yo huma eka novhele leyi hlayiweke • U hlawula vundzeni lebyi faneleke xikongomelo • U tirhisa ririmi na xivumbeko lexi faneleke • U tirhisa xivumbeko lexi faneleke • U xaxameta vundzeni hi ndlela leyi faneleke – u tirhisa nkarhi lowu swi humeleleke hi wona • U tirhisa ntivoririmi, mapeletelo na mahikahatelo lama faneleke ku katsa na xitwananisi xa nhlokomhaka xa riendli • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa mapeletelo na ntivomarito **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Riendli (Leri hetisekeke na leri nga hetisekangiki) **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** Nkarhi wa sweswi wo ya emahlweni, nlkarhi lowu hundzeke wo ya emahlweni, nkarhi lowu taka wo ya emahlweni **Mapeletelo na mahikahatelo:** ku tirhisa dikixinari

GIREDI 6 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
		• U rungula xitori kumbe mhakankulu nakambe hi swivulwa swi3 ku fika eka 5 • U humesa angulo wa ntlhaveko eka switshuriwa leswi hlayiweke • U swi yelanisa na ntokoto wa vutomi bya yena • U pimanisa tibuku / switshuriwa leswi hlayiweke		

GIREDI 6 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela na ku kanela hi xitori** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa minkongomelo, a vutisa swivutiso no yelanisa miehleketo na ntokoto wa vutomi bya yena • U kombisa na ku kanela hilaha mboyamelotlhelo wu vumbiwaka hakona • U kanela angulo eka switshuriwa • U swi hlanganisa na vutomi bya yena • U kanela minkoka ya swavanhu, na ndhavuko eka switshuriwa swo hambanhambana na ku nyika vonele hi leswi swi humesisiwaka xiswona eka xitshuriwa, xik. mboyamelotlhelo • U tirhisa vuswikoti byo andlala, xik ntlakuso wa rito, rivilo, mayimelo, matirhiselo ya swirho, sw na sw	**U hlaya xitori xo** huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM kumbe buku yo hlaya ya le tlilasini, na switirhisiwa swin'wana Migingiriko yo tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba loku sukaka eka vito ra xitori na kumbe swidirowiwa • U hlayela ehenhla no hlaya a miyerile, a hlaya hi mahlayelo lawa ya pfunaka xikongomelo na vayingiseri • U kanela minkoka ya swa vanhu na swa ndhavuko leswi nga eka switshuriwa • U hlamusela no kanela mahungu • U komba ku twisisa xitshuriwa, vuxaka lebyi xi nga na byona na vutomi bya yena, xikongomelo xa xona na leswi xi tirhisaka swona	**U tsala xitori** • U tumbuluxa swimunhuhatwa leswi tshembhisaka • U komba ku tiva ximunhuhatwa, kungu, mbangu, ntlimbo, makhkholo • U veketela swiendkekonkulu hi ku tirhisa chati yo komba ndzandzelelano wa leswi humelelaka – masungulo (mpaluxo), exikarhi (ku tlakuka ka swiendleko, makholo) na mahetelelo (swintshuxo) • U xaxameta hi ndlela leyi faneleke • U humesa miehleketo hi ndlela yo twisiseka no fanela • U tirhisa nkongomelo kumbe hungu	**Mpimo wa ntirho wa rito:** Mapfuna maendli **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nkarhi wa sweswi lowu hetisekeke **Nhlamuselo ya rito**: Swivulavulelo

GIREDI 6 KOTARA YA 2				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela no kanela xitshuriwa xa mahungu, xik. xiviko xa ta maxelo** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingiselela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kanela ku pfuna ka mahungu • U yelanisa mahungu na vutomi bya yena n'wini • U kanela hi nkucetelo lowu nga vaka kona eka vanhu • U pimanisa swiyimo eka tindhawu to hambnahambana, u kombisa tindhawu leti a ti tsakelaka ni swivangelo • U teka xiave eka mikanerisano, a seketela vonelo ra yena • U kombisa swihlawulekisi swa xiviko xa ta maxelo: rhijisitara na muxaka wa ririmi leri tirhisiweke • U tirhisa maqhinga yo vulavurisana ku vulavula hi vuswikoti eka swiyimo swa ntlawa • U hlamusela no kanela switshuriwa swo voniwa swo tikanyana	**U hlaya xitshuriwa xa mahungu, xik. xiviko xa ta maxelo** ku suka eka phephahungu, buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka vito ra xitshuriwa, tinhlokomhaka na swifaniso • U tirhisa maqhinga yo hlaya: U hlaya hi ku hatlisa ku kuma miehleketo hi ku angarhela, a hlaya hi ku hatlisa ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kombisa leswi xitshuriwa xi vumbisiweke xiswona • U pimanisa ku hambana na ku fana ka tindhawu to hambanahambana • U hlaya xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swo voniwa, xik mepe • U tirhisa maqhinga yo hlaya, xik. u wa bvumba no tirhisa vuthala bya switshuriwa na bya mbangu • U hlamusela swo voniwa • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito	**U tsala xitshuriwa xa mahungu, xik. chati ya ta maxelo** • U hlawula swo voniwa na vundzeni bya xikongomelo • U andlala mahungu hi ku tirhisa mepe, chati, girafu kumbe dayagiramu **Ku tsala hi magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Mahlawuri yo bumabumela **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** Nkarhi lowu nga hundza **Mapeletelo na mahikahatelo:** Ku tirhisa dikixinari
VHIKI RA 9– 10	**MAKAMBELELO YO SONGA DYONDZO**			

GIREDI YA 6 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1-2	**U kanela novhele** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingiselela ku hlayiwa ka ntshaho wa novhele • U bvumba leswi nga ta humelela • U hlamusela mavonelo ya mutsari na muhlayi • U tshama eka nhlokomhaka • U hlamusela hi ndlela leyi faneleke • U kanela mhakankulu na vuxokoxoko byo karhi • U vutisa swivutiso leswi faneleke no angula kahle	**U hlaya novhele** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Ku tilulamisela ku hlaya: u bvumba ku suka eka vito ra novhele no kanela minkongomelo / vundzeni lebyi yelanaka na yona • U kombisa no hlamusela mhakankulu • U kanela swimunhuhatwa • U kombisa no kanela matiwelo lawa ya humesiweke • U kanela hi vuhakameti (ku suka eka hakamela) na ku cinca • U yelanisa swiendleko na swimunhuhatwa na vutomi bya yena • U tirhisa maqhinga yo hlaya yo tala • U kanela xivumbeko, matirhiselo ya ririmi, xikongomelo na vahlayi • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito **U ehleketa hi switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe** • U rungula xitori kumbe mhakankulu nakambe hi 3 ku fika eka 5 wa swivulwa • U kombisa angulo wa ntlhaveko eka switshuriwa leswi hlayiweke • U swi yelanisa na vutomi bya yena • U pimanisa tibuku / switshuriwa leswi hlayiweke	**U tsala nhluto wa buku** • U tirhisa rimba • Ku tilulamisela ku tsala: u yingisela ntshaho wo huma eka novhele leyi hlayiweke • U hlawula vundzeni lebyi fambelelanaka na xikongomelo • U tirhisa ririmi leri faneleke na xivumbeko xa xitshuriwa • U tirhisa xivumbeko lexi faneleke • U xaxameta vundzeni hi ndlela leyi faneleke- u tirhisa ku landzelelana ka malembe (minkarhi) • U tirhisa ntivoririmi lowu faneleke, mapeletelo, mahikahatelo, ku katsa na xitwananisi xa nhlokomhaka • U tirhisa dikixinari eka mapeletelo, na ndlandlamuxo wa ntivomarito **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito:** Masivinene, masivikomba, **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nkarhi wa sweswi, nkarhi lowu nga hundza, nkarhi lowu taka **Mapeletelo na mahikahatelo:** Ku tirhisa dikixinari, avanyiso wa rito

GIREDI YA 6 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 - 4	**U yingisela na ku kanela ntsheketo, xik. swikholwakholwana na ntsheketo wa swa khale** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U tsundzuka swiendleko hi ndzandzelelano wo lulama na ku tirhisa nkarhi lowu lulameke wa riendli • U vulavurisana na van'wana hi ndlela leyinene hi nkarhi wa minkanerisano ya ntlawa • U kombisa hilaha mboyamelotlhelo wu tumbuluxiwaka hakona, na nkucetelo lowu wu nga na wona eka muyingiseri • U kanela swimunhuhatwa • U kanela kungu, ntlimbo na mbangu • U kanela mahungu ya le ka xitshuriwa • U ehleketa hi mikhuva ya ndhavuko, minkoka na swikholwakholwana • U ehleketa hi nkokelano exikarhi ka swo biha na swo saseka	**U hlaya ntsheketo, xik swikholwakholwana kumbe ntsheketo wa swa khale** xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko yo tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka vito ra ntsheketo na / kumbe swidirowiwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya: Ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma hungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hatlisa ku edlela ku kuma vuxokoxoko byo karhi, ku bvumba, ku langutis swo voniwa ku endlela ku swi hlamusela • U kanela swiyenge swa mintsheketo ya swimunhuhatwa swa swiharhi • U nyika nhlamuselo na ku angula hi ku angarhela eka switshuriwa • U tumbuluxa no hlamusela mimbuyelo leyi a yi lavaka kumbe mahetelelo	**U tsala xidirowiwa xa ximunhuhatwa** • U ehleketa hi vumunhuhati • U tirhisa marito yo hlamusela ku pimanisa swimunhuhatwa • U kunguhata, a mpfapfarhuta, na ku basisa leswi a swi tsalaku, a kongomisa eka ku antwisa mapeletelo, minkarhi ya maendli na ku hlanganisa swivulwa swi endla ndzimana leyi khomaneke • U komba ku twisisa mbangu, kungu, ntlimbo, na nkongomelo • U tirhisa minkarhi ya maendli hi ndlela yo lulama **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Hlayelo ra tshamelo **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nkarhi lowu taka lowu nga hetiseka **Mapeletelo na mahikahatelo:** Tihefemuloo

GIREDI YA 6 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela xitori xo koma** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U tsundzuka swiendleko hi ndzandzelelano lowu lulameke no tirhisa nkarhi wa maendli lowu lulameke • U vulavurisana na van'wana hi ndlela leyinene hi nkarhi wa minkanerisano ya ntlawa • U kombisa hilaha mboyamelotlhelo wu tumbuluxiwaka hakona na nkucetelo lowu nga na wona eka muyingiseri • U kanela swimunhuhatwa • U kanela kungu, ntlimbo na mbangu • U kanela mahungu ya le ka xitshuriwa	**U hlaya xitori xo koma** xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko yo tilulamisela ku hlaya: Ku bvuma ku suka eka vito ra xitori na kumbe swidirowiwa • U kambela xitshuriwa ku kuma mahungu yo tumbela no endla nkomiso wa mhakankulu na miehleketo yo seketela • U hlamusela hilaha mutsari a ongaka mavonelo ya muhlayi: tithekiniki leti tirhisiwaka, vumunhuhati • U kanela hi vuxiyaxiya minkoka ya swa ndhavuko na swa vanhu leyi kumekaka eka xitshuriwa • U kanela kungu, nkongomelo, mbangu na vumunhuhati • U tirhisa dikixinari ku ndlandlamuxa ntivomarito	**U tsala papila ra xinghana vuxokoxoko bya le ka dayari** • U tirisa vuandlalo byo lulama • U kombisa ku tekela enhlokweni vahlayi na xitayili • U tirhisa thoni leyi faneleleke • U kunguhata, a mpfapfarhuta no hlerisisa ku tsala, a kongomisa eka ku antwisa ririmi, mapeletelo, minkarhi ya maendli no hlanganisa swivulwa swi endla tindzimana leti khomaneke • U tirhisa mahlanganisi, xik 'hambiswiritano', vamavizweni na maritofularha ku hlanganisa swivulwa swi endla tindzimana leti khomaneke. • U tirhisa mapeletelo lamanene na mahikahatelo	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Mahlawuri, minkarhi ya maendli, mahlanganisi **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nkarhi lowu hundzeke lowu hetisekeke, nkarhi lowu taka lowu hetisekeke **Mapeletelo na mahikahatelo:** Avanyiso wa rito, ku tirhisa dikixinari

GIREDI YA 6 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela kumbe a langutisa swo twiwa / swo voniwa / xitshuriwa xo hlayiwa: khathuni, khomiki** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U langutisa na ku kanela vundzeni na mahungu ya xitshuriwa • U kanela nkhaqhato kumbe nkalahoxeko wa swidirowiwa eka xitshuriwa • U kanela nkucetelo wa swidirowiwa na vuyimbeleri • U nyikana miehleketo na van'wana hi vito na xitshuriwa • U kanela marito man'wana na man'wana yantshwa lawa ya nga pfunaka ku twisisa nongonoko • U kanela swimunhuhatwankulu na mahungu lawa ya nga ta landzela • U kombisa na ku kanela hilaha matitwelo ya hlohleteriwaka hakona hi vundzeni, mahlawulelo ya marito na ririmi ra miri wa xivulavuri	**U hlaya khathuni /** khomiki yo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • U landzelela swileriso swo koma swo kandziyisiwa na ku hlamusela switshuriwa swo voniwa swo koma: Tigirafu, tidayagiramu, swidirowiwa, • U kambela xitshuriwa loko xi ri na mahungu yo tumbela no nyika nkomiso wa mhakankulu na yo seketela • U hlamusela hilaha mutsari a ongaka hakona mavonelo ya muhlayi: Tithekiniki leti a ti tirhisaka i vumunhuhati • U kanela hi ku xopaxopa minkoka ya swa ndahvuko na swa vanhu eka switshuriwa • U hlamusela no kanela swa nkoka, swa ndhavuko swi huma eka xitshuriwa • U kombisa matitwelo yo hambanahambana na ku nyika matitwelo ya yena yo huma eka vumbhoni bya le ka xitshuriwa • U hlamusela na ku xopaxopa vuxokoxoko eka xitshuriwa xa swidirowiwa • U cinca vuxokoxoko ku suka eka xivumbeko xin'wana ku ya eka xin'wana	**Ku tsala khathuni / khomiki** • U tirhisa rimba • U hlamusela nongoti • U endla khomiki • U tirhisa xivumbeko lexi lulameke • U tirhisa swimunhuhatwankulu leswi tsakisaka na swo seketele • U tirhisa kungu na ntlimbo lowu nga na nkucetelo • U tsala na ku tumbuluxa switshuriwa swo voniwa hi ku tirhisa ririmi, swifaniso na swa mpfumawulo hi vutumbuluxi, xik. xinavetiso xa le ka thelevhixini **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito:** Marhavi ya maendli, maengeteri, mahlawuri **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Xivulwa xa riendli ra nghingiriko na xivulwa xa riendli ra xiendliwa **Mapeletelo na mahikahatelo:** Ku tirhisa dikixinari, avanyiso wa rito, marito yo tshaha xivulavuri na marito yo rungula leswi vuriweke.

GIREDI YA 6 KOTARA YA 3				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA **9 – 10**	**U yingisela na ku kanela ntlangu** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kanela swihlawulekisinkulu swa xitshuriwa • U kombisa hilaha mboyamelotlhelo wu vumbiwaka ha kona na hi laha swi khumbaka hakona muyingiseri • U kombisa minkongomelo, a vutisa swivutiso • U kombisa na ku kanela hi minkoka leyi nga eka switshuriwa • U hlanganisa vundzeni na mahungu eka xitshuriwa na vutomi bya yena n'wini • U nyika vonelo ro xopaxopiwa hi mahungu lawa ya nga eka xitshuriwa	**U hlaya nhluto wa ntlangu** • Migingiriko yo tilulamisela ku hlaya: Ku bvumba ku suka eka vito ra ntlangu na kumbe swidirowiwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya yo hambanahambana, xik ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma mahungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kanela hi ku xopaxopa, minkoka ya ndhavuko na ya swavanhu leyi nga eka xitshuriwa • U kombisa mavonelo yo hambanhambana na ku nyika mavonelo ya yena hi ku ya hi vumbhoni lebyi nga eka xitshuriwa.	**U tsala n'wangulano / xintlangwana xo koma** • U tirhisa vumunhuhati • U tihisa byandlao lebyi lulameke • U humesa thoni kumbe matitwelo • U kombisa ku twisisa xitayili na rhijisitara **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Misinya, swirhangi na swilandzi kumbe swiheteleri **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Xivulwa xa riendli ra nghingiriko na xivulwa xa riendli ra xiendliwa **Mapeletelo na mahikahatelo**: Mimfungo ya mintshaho

GIREDI YA 6 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 1 – 2	**U yingisela na ku kanela xitshuriwa xa mahungu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U kombisa mhakankulu no angula hi mfanelo • U teka xiave eka minkanerisano, a hlamusela mavonelo ya yena • U komnbisa no hlamusela xivangelo na switandzhaku • U nyka vonelo hi minkoka ya swa ndhavuko na ya swa vanhu • U vutisa swivutiso leswi xopaxoperiweke • U humesa no seketela vonelo ra yena hi swivangelo • U tirhisa maqhinga yo vulavurisana ku vulavula kahle eka swiyimo swa ntlawa **Ku encenyeta inthavhiyu etlilasini** • U andlala swanomo a langutisile vayingiseri • U komba ku twisisa ka vayingiseri vo hambanahambana • U cincancica matwariselo ya rito, thoni na rivilo ra mavulavulelo • U ehleketa hi andlalo, vuswikoti, na vukheta bya yena, na bya van'wana • U nyika xivikontsundzuxo lexi tekelaka matlhelo hinkwawo	**U hlaya xitshuriwa xa mahungu** Xitshuriwa xo huma eka buku ya mudyondzi kumbe eka FSM na switirhisiwa swin'wana • Migingiriko yo tilulamisela ku hlaya, ku bvumba ko suka eka vito ra xitshuriwa na kumbe swidirowiwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya yo hambanahambana: ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma mhakankulu na miehleketo yo seketela na ku angula hi ndlela leyi faneleke • U kombisa no hlamusela swivangelo na switandzhaku • U tirhisa vutivi bya le ndzhaku kumbe vuthala bya xitshuriwa ku kuma nhlamuselo • U endla mikumbetelo • U kombisa na ku hlamusela xivangelo na switandzhaku • U tirhisa vutivi bya khale kumbe vuthala bya mbangu ku kuma nhlamuselo • U endla minkumbetelo	**U tsala ndzimana ya nhlamuselo** Ku tsala ka vutumbuluxi (tindzimana ta 4) • U hlawula vundzeni lebyi fanelaka • U tshama eka nhlokomhaka • U tirhisa ntivomarito wo hlamusela, ngopfungopfu mahlawuri yo hambnahambana • U tirhisa ririmi ro gega, xik. swifananiso na swigego • U landzelerisana magoza kumbe swiendleko hi ndlela leyi faneleke **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa rito**: Maengeteri ya nkarhi, mikhuva **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** Marito yo tshaha xivulavuri na marito yo vula leswi runguriweke **Nhlamuselo ya rito**: Ku tekela ehansi, tinhlamulo to tala, tinhlamuselo timbirhi **Mapeletelo na mahikahatelo**: Mfungho wa xivutiso

GIREDI YA 6 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 3 – 4	**U yingisela no kanela xitshuriwa xa swileriso, rhisipi, swiletelo swa mathelo** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U tsundzuka maendlelo • U kombisa swihlawulekisi swa xitshuriwa xa swileriso • U lemuka tinhlokmhakankulu • U nyika swileriso leswi twisisekaka, xik. maendlelo ya khapu ya tiya • U endla tinotsi na ku tirhisa swileriso leswi a swi hlayeke • U vutisa swivutiso ku basisa • U nyika vonelo hi ku twisiseka ka swileriso	**U hlaya xitshuriwa xa swileriso, xik. rhisipi, xiletelo xa matlhelo** • U xopaxopa swihlawulekisi swa xitshuriwa: mavumbekelo na milawu ya switshuriwa swa swileriso • U lulamisa swileriso leswi swi nga pfanganyisiwa • U tirhisa maqhinga lawa ya faneleke yo hlaya no twisisa: ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma mhaka yo karhi hi ku angarhela • U komba ku twisisa xitshuriwa na leswi xi tirhisaka swona: ku hlaya ka masiku hinkwawo • U tsundzuka na ku hlamusela swivumbeko, matirhiselo ya ririmi na swikongomelo • U kombisa na ku pima nkoka wa rhijisitara ra xitshuriwa • U twisisa na ku tirhisa switshuriwa swa mahungu hi ndlela leyi faneleke • U pimanisa tirhisipi timbirhi to hambana kumbe swileriso	**U tsala xitshuriwa xa mahungu** • U lulamisa hi mfanelo • U longoloxa switirhisiwa na swichelanachelana • U tirhisa tidikixinari • U tirhisa mahlayelo ya ndzeriso • U tumbuluxa rimba ro tsalela • U tirhisa swivulwana swo hlanganisa na maendlelo yo xaxameta • U hlamusela maendlelo • U lulamisa marito na swivulwa hi mfanelo	**Mpimo wa ntirho wa rito:** Maengeteri ya mukhuva, nkarhi na ndhawu **Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** Swivulwankatsano na swivulwampfilungano

GIREDI YA 6 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 5 – 6	**U yingisela xitori** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U angula hi ku xopaxopa, a kombisa swiyenge swa nkoka swa nhluto wa buku • U tsundzuka mhakankulu na vuxokoxoko ku suka eka xitshuriwa • U tsundzuka swiyenge swin'wana swa xitori • U rungula swiyenge swinwana swa xitori nakambe • U kombisa no kanela minkoka • U kombisa no kanela mahungu eka xitshuriwa • U tumbuluxa na ku hlamusela mimbuyelo leyi tsakeriwaka kumbe mahetelelo	**U hlaya xitori** • Migingiriko yo tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ku suka eka vito ra xitori kumbe swidiroriwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya yo hambanahambana: ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma mahungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U kombisa mhakankulu na miehleketo yo seketela • U nyika na ku hlamusela hungu • Unyika vonelo hi ntila lowu nghenisaka xitori • U nyika vonelo hi minkoka • U nyika vonelo hi mahungu lawa ya nga eka xitshuriwa • U tumbuluxa no hlamusela mimbuyelo leyi tsakeriwaka kumbe mahetelelo	**U tsala nkomiso wo koma** • U tsala nkomiso wo koma • U veketela swiendlekonkulu hi ku tirhisa chati yo komba magoza ya swiendleko • U lulamisa hi mfanelo • U humesa miehleketo hi ndlela yo twala no lulama • U ehleketa hi angulo wa ntlhaveko • U endla swibumabumelo **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa xivulwa:** Swivulwanahava na swivulwana (swa maviti) **Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Swivulwanahava na swivulwana (Swa maendli) **Nhlamuselo ya rito:** Misavu **Mapeletelo na mahikahatelo:** Hikombirhi, hikwanana na swirhatana swo pfula no pfala)

GIREDI YA 6 KOTARA YA 4				
VUSWIKOTI	**KU YINGISELA NA KU VULAVULA (SWANOMO)**	**KU HLAYA NA KU LANGUTISA**	**KU TSALA NA KU ANDLALA**	**Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi**
VHIKI RA 7 – 8	**U yingisela na ku kanela switlhokovetselo** • Migingiriko ya masungulo: Ku bvumba • U yingiselela ku kuma mahungu, no endla nkomiso wa mhakankulu na ku tsala vuxokoxoko byo karhi • U kanela hi minkoka ya swa vanhu, mahanyelo na ndhavuko lowu nga eka xitlhokovetselo • U nyika vonelo hilaha minkoka na mahungu swi hundzisiwaka hakona eka xitshuriwa • U nyika hi vukheta xivikontsundzuxo lexi nga voyameriki tlhelo	**U hlaya xitlhokovetselo** • Migingiriko yo tilulamisela ku hlaya: ku bvumba ko suka eka nhlokomhaka ya xitlhokovetselo na kumbe swidirowiwa • U tirhisa maqhinga yo hlaya yo hambanahambana: xik. ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma mahungu hi ku angarhela, ku hlaya hi ku hatlisa ku endlela ku kuma vuxokoxoko byo karhi • U angula eka switlhokovetselo hi nxopelo • U nyika vonelo hi ku tirhisiwa ka mbuyelelo wa mimpfumawulo yo / yelana, mbuyelelo, xifananisi, xigego na maencisi • U hlaya no angula hi nxopanxopo eka vutlhokovetseri • U hlamusela na ku kanela hungu • U komba ku twisisa xitlhokovetselo na vuxaka bya xona na vutomi bya yena	**U tsala xitlhokovetselo** • U tirhisa mbuyelelo wa mimpfumawulo yo fana, xigego, vuencenyetampfumawulo, xifananisi, nkongomelo, • U ehleketa no pima nkoka wo tsala na ntirho wa vutumbuluxi • U hluvukisa no lulamisa miehleketohi matsalelo yo landzelela magoza **U tirhisa matsalelo yo landzelela magoza** • Ku kunguhata / ku tilulamisela ku tsala • Ku mpfapfarhuta • Ku pfuxeta • Ku hlela • Ku hlerisisa, na • Ku andlala	**Mpimo wa ntirho wa xivulwa**: Nhlokomhaka; xiendliwa **Nhlamuselo ya rito**: Xifananisi, xigego, vumunhuhato, vuencenyetampfumawulo **Mapeletelo na mahikahatelo**: Swiangamelo
VHIKI RA 9 – 10	**MAKAMBELELO YO SONGA DYONDZO**			

XIYENGE XA 4: MAKAMBELELO

4.1 MANGHENELO

Ku kambela i maendlelo lawa ya kunguhatiweke ya yaka emahlweni yo kombisa, hlengeleta na ku hlamusela mahungu hi tlhelo ra matirhelo ya vadyondzi, va ri karhi va tirhisa maendlelo yo kambela yo hambanahambana. Swi katsa magoza ya mune: ku hlengeleta na ku teka vumbhoni bya ku humelela, ku hlela / hlahluva vumbhoni lebyi, ku rhekodiwa leswi kumiweke na ku tirhisiwa ka mahungu lawa ku ta twisisa na ku pfuna ku hluvukisa vadyondzi leswaku va ta antswisa endlelo ro dyondza na ku dyondzisiwa.

Makambelelo ya fanele ya va ya nkamafundza (Makambelelo ya ku dyondza) na ya mafundza (Makambelelo ya ku dyondza). Eka hinkwaswo leswi, xivikontsundzuxo xi fanele ku tshama xi ri karhi xi nyikiwa eka vadyondzi ku antswisa ntokoto wo dyondza.

Makambelelo eka tindzimi ya ya emahlweni naswona ya seketela ku kula na ku ndlandlamuka eka vadyondzi. Ya tlhela ya va xiphemu xa nkoka xa ku dyondzisa na ku dyondza tanihi leswi ya nyikaka xivikontsundzuxo eka ku dyondzisa na ku dyondza. Ya fanele nakambe ya pfanganisiwa / nghenisiwa eka ku dyondzisa na ku dyondza ematshan'wini ya ku ma teka ya ri xiphemu xo hambana na swin'wana. Ku ya emahlweni, makambelelo ya ku pfanganisa swiphemu swo hambanahambana swa ririmi ya fanele ya tolovetiwa. Xikombiso, ku nga sunguriwa hi hi ku hlaya swo karhi kutani ku endliwa xikambelantwisiso. Swivutiso swa ririmi swo kambela vutivi swi nga nyikiwa swi kongomisiwe eka xitshuriwa xexo. Hi xitshuriwa xa le ndzhaku ka ku hlaya, vadyondzi va nga komberiwa ku angula eka xona, xikombiso, hi ku tsala papila hi timhaka leti nga vuriwa eka xitshuriwa kumbe ku tsala xitshuriwa xa vutumbuluxi hi vundzeni bya xona. Ku songa nghingiriko lowu, minkanerisano yi nga endliwa hi nhlokomhaka kutani hi ndlela leyi ku fikeleriwa vuswikoti hinkwabyo bya ririmi eka nghingiriko wun'we.

Ku kambela vuswikoti bya ririmi byo hambana a swi fanelanga ku tekiwa swi ri migingiriko yo hambana kambe swi va nghingiriko wun'we lowu hlanganisiweke. Tirhubiriki ta makambelelo ti fanele ku fikelela vuswikoti byo hambana bya ririmi eka ntirho.

Vuswikoti bya vadyondzi *bya ku yingisela*, *vuswikoti bya swanomo, ku kota ku hlamula swivutiso, ku nghenelela eka minkanerisano* na vuswikoti bya ku tsala loku rhekhodiweke laha swi faneleke byi fanele ku tekeriwa enhlokweni masiku hinkwawo.

Swi na nkoka nakambe leswaku *ku twisisa ka* vadyondzi ka leswi va swi *hlayaka* ku kamberiwa, ku nga ri ntsena vuswikoti bya vona byo lemuka na ku ntlhantlha marito. Ku kambela ku hlaya ku fanele ku humelela minkarhi yo tala ku nga ri ntsena kan'we. Makambelelo ya mafundza ya ku hlaya ya fanele ku kongomisa eka ku hlayela ehenhla na migingiriko leyi nga ta kombisa leswaku mudyondzi u twisise ku fika kwihi, xikombiso, ku rungula xitori nakambe kumbe ku hlamula swivutiso.

Makambelelo ya ntirho lowu tsariweke wu ta kongomisa swintsongo eka vuswikoti bya mudyondzi bya ku hundzisa nhlamuselo, ku katsa na leswaku va tsale swona hi ndlela yihi, xikombiso, swivumbeko swa ririmi na matirhiselo, mapeletelo na mahikahatelo hi ndlela leyi lulameke. Makambelelo hinkwawo ya fanele ku lemuka leswaku ku dyondza ririmi swi ta teka nkarhi wo leha na leswaku vadyondzi va nge humesi ntirho lowu lulameke hi nkarhi wo sungula / wun'we. Hikwalaho magoza yo hambanahambana ya ku tsala ya fanele ku kamberiwa.

Loko ku nyikiwa ntirho wa makambelelo ya mafundza, ku ta va na nkongomiso eka vuswikoti byo karhi, xikombiso, ku yingisela na Ku vulavula kumbe Ku hlaya kumbe Ku tsala. Hambiswiritano, hi ku va ku dyondza ririmi swi nga maendlelo lama pfanganisiweke, ku ta tirhisiwa vuswikoti byo tlula byin'we. Swivumbeko swa ririmi swi ta kamberiwa

eka mbangu. Swi fanele ku tiyisisiwa leswaku makambelelo a ya endliwi ntsena tanihi ntirho wo tsala, kambe ya pfumelela ntirho wo endla kunene na swanomo. I swa nkoka ku kambela leswi vadyondzi va swi twisisaka ku nga ri leswi va nga swi belaka enhlokweni, kutani ke, a ku kamberiwe vuswikoti eka mbangu, xik; vadyondzi va nga peleta mavito ya vona hi ndlela leyi lulameke hi nkarhi wa xikambelwana hi Ravuntlhanu, kambe xana va swi kota ku tirhisa marito walawo va ma peletile kahle loko va tsala / rhekhoda mahungu ya vona vinyi kumbe xitori?

Ku dyondzisa na makambelelo ya tindzimi ya fanele ku katsa vadyondzi hinkwavo, na maqhinga ya fanele ku kumiwa ku pfuneta vadyondzi hinkwavo ku kuma na ku humesa switshuriwa swa ririmi. Vadyondzi van'wana lava nga na ku tikeriwa eka ku dyondza va nga tsandzeka ku fikelela swin'wana swa swikongomelo tanihi laha swi kombisiweke eka Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo.

Nongonoko wa makambelelo wu pfumelela makambelelo yo songa dyondzo, lowu nga tirhisaka xivumbeko xa xikambelwana kumbe xikambelo, hi ku hela ka kotara yin'wana na yin'wana. Ntirho lowu wu nga ta kamberiwa wu fanele wu endliwile eka kotara hinkwayo. Swiyenge swa makambelelo swi fanele swi va eka tilevhele to hambana ta matwisiselo ku tiyisisa ku hlela ka ntiyiso.

4.2 KU KAMBELA KA NKAMAFUNDZA KUMBE KA SIKU NA SIKU

Ku kambela ku dyondza swi na xikongomelo xa ku tshamela ku hlengeleta mahungu ya ku humelela ka mudyondzi leswi nga ta tirhisiwa ku antswisa ku dyondza.

Ku kambela ka nkamafundza swi landzelerisiwa siku na siku eka ku kamba ku humelela / ku ya emahlweni ka mudyondzi. Leswi swi endliwa hi ku xiyaxiya mintirho ya vona, minkanerisano, swo kombisiwa hi ndlela yo voniwa, khonferense ya mudyondzi-mudyondzisi, na ku vulavurisana ka nkamafundza etlilasini, na sw. na sw. Makambelelo yo pfumala mafundza ya fanele ku va hi ndlela yo olova tanihi ku pfa dyondzo yi yimisiwa ku ta vona loko vadyondzi va ri eku landzeleleni kumbe ku ta kanela na vona loko va ri eku dyondzeni. Makambelelo ya vuswikoti bya ririmi ya ta va hi xivumbeko xa ku xiyaxiya, switoloveto, migingiriko ya swanomo na ku vika, swikambelwana, ku hlayela ehenhla na swivumbeko swin'wana swa makambelelo. Nkambelo wa nkamafundza wu fanele ku tirhisiwa ku nyika xivikontsundzuxo eka vadyondzi na ku pfuneta / tivisa nkunguhato wa ku dyondzisa, kambe a wu lavi ku rhekhodiwa. A swi fanelanga ku tekiwa swi hambanile na migingiriko ya ku dyondza leyi humelelaka etlilasini naswona u nga tirhisa migingiriko ya wena yo dyondza yo tala ku kambela hi nkamafundza matirhelo ya vadyondzi. Eka minkarhi yin'wana, u nga lava ku lulamisa migingiriko ya muxaka wo karhi wa makambelelo ku hlohletela vadyondzi ku dyondza, ku fana na swikambelwana swa ku peleta swa minkarhi hinkwayo. Vadyondzi kumbe vadyondzisi va nga maka mintirho leyi.

Ku ringanyetiwa leswaku ku tirhisiwa mavhiki mambirhi lama yo sungula ya kotara ku endla makambelelo ya beyizilayini / masungulo ya vadyondzi. U fanele nakambe u tirhisa migingiriko leyi nyikiweke eka mavhiki mambirhi lama yo sungula ya minkunguhato ya ku dyondzisa ku endla makambelelo lama. Leswi swi ta ku pfumelela ku kuma leswi vadyondzi va wena va nga ta lava swona loko u ri karhi u ya emahlweni.

Ku tikambela na makambelelo ya tintangha / vadyondzikuloni ku endla leswaku vadyondzi va va na xiave eku tikambeleni. Leswi i swa nkoka tanihiloko swi pfumelela vadyondzi ku dyondza na ku ehleketa hi matirhelo ya vona vinyi. Mbuyelo wa mintirho ya makambelelo ya nkamafundza ya masiku hinkwawo a yi fanelanga ku rhekhodiwa handle ka loko mudyondzisi a swi lava hi ndlela yaleyo. Hambiswiritano, vadyondzisi lava tsakelaka ku hlayisa tirhekhodo ta vona ta nkamafundza ta ndlela leyi vadyondzi va nga ya emahlweni hi yona eka swiyenge swo hambana swa dyondzo, ku va pfuneta ku kunguhata na ku tiyisisa leswaku mudyondzi un'wana na un'wana u hluvukisa vuswikoti lebyi lavekaka na ntwisiso. Mimbuyelo ya makambelelo ya mintirho ya siku na siku a yi tekeriwi enhlokweni eka ku ya emahlweni / pasa na ku kuma tisetifikheti ka vadyondzi.

4.3 MAKAMBELELO YA MAFUNDZA

Mintirho hinkwayo leyi endlaka nongonoko wa makambelelo wa mafundza ya lembe yi vuriwa Makambelelo ya Mafundza. Mintirho ya makambelelo ya mafundza yi makiwa na ku rhekhodiwa swa ximfumo hi mudyondzisi hi xikongomelo xa ku ya emahlweni. Mintirho hinkwayo ya makambelelo ya mafundza yi fanele ku modaretiwa hi xikongomelo xo tiyisisa nkoka na ku tiyisisa leswaku mimpimo leyi faneleke ya fikeleriwa.

Makambelelo ya mafundza ya nyika vadyondzisi ndlela leyinene ya ku hlela ndlela leyi vadyondzi va yaka emahlweni ha yona eka giredi na le ka dyondzo yo karhi. Swikombiso swa makambelelo ya mafundza swi katsa swikambelwana, swikambelo, mintirho yo endla, tiphurojeke, ku vika swanomo, swo kombisiwa (swo fana na ku rungula xitori nakambe, ku fananisa), na swo endliwa va ri karhi va nyikiwa timaraka (swo fana no tlanga ntlangu), switsalwana, ku nghenelela eka mintirho ya swanomo (swo fana na n'wangulano, mimbulavurisano, minkanerisano), mintirho yo tsariwa (yo fana na ku hetisa phepha ro tirhela eka rona, ku tsala tindzimana kumbe tinxaka tin'wana ta switshuriwa), na sw. na sw.

Xikongomelo xa ku endla Nongonoko wa Makambelelo (NWM) i ku tiyisisa leswaku i ya ntiyiso, tshembekile, ya le xikarhi na ku va ya enerile hi ku nyika ndzetelo lowu nga erivaleni, hi tinxaka ta migingiriko na tiphesente leti nga averiwa vuswikoti bya ririmi eka ntirho wo karhi. Wu fanele nakambe wu kombisa / fikelela xikongomelo xa makambelelo, hileswaku, ndlela leyi mintirho yi kombisiwaka ha yona.

Eka makambelelo ya mafundza, tirhisa memorandamu (xikombatinhlamulo), tirhubiriki, nongonoko wo kambisisa na swikalo swa mpimo ku katsa na switirho swa makambelelo leswi faneleke ku xiyaxiya, kambela na ku rhekhoda tilevhele / swiyimo swa vadyondzi swa ku twisisa na vuswikoti. Hlawula xitirho xa makambelelo lexi nga fanela muxaka wa nghingiriko. Xikombiso, rhubiriki yi fanerile ku tlula memorandamu eka xitsariwa xa vutumbuluxi. Memorandamu yi fanerile eka xikambelwana xa mapeletelo kumbe eka nghingiriko wa xikambelantwisisa xo hlaya.

4.3.1 Swilaveko swa makambelelo ya mafundza ya Ririmi ra le Kaya

Nongonoko wa makambelelo ya mafundza wa tiGiredi ta 4-6 wu na mintirho ya nkombo (7) leyi endlaka 75% ya timaraka to pasisa na xikambelo xa ku hela ka lembe xin'we xa 25%.

Swilaveko swa makambelelo ya mafundza ya Ririmi ro Engetela ro Sungula hi leswi landzelaka:

- Mintirho mimbirhi ya makambelelo ya mafundza yi fanele ku endliwa eka kotara yin'wana na yin'wana ya tinharhu leto sungula NA wun'we eka kotara ya vumune. Wun'we wa mintirho leyi wu fanele wu va xikambelo xa le xikarhi ka lembe. Ntsengo hinkwawo wa mintirho ya mafundza wu fanele ku va nkombo. Mintirho leyi ya nkombo ya mafundza yi endla 75% ya ntsengo hinkwawo wa Ririmi ro Engetela ro Sungula eka tiGiredi ta 4,5 na 6. Maraka leyi ya makambelelo ya mafundza yi ta katsa xikambelo xa le xikarhi ka lembe.

- Ntirho wo sungula wa makambelelo ya mafundza eka kotara yin'wana na yin'wana wu fanele ku va wu endliwile exikarhi ka kotara, hi leswaku, vhiki ra vu5. Ntirho wa vumbirhi wa makambelelo ya mafundza eka kotara yin'wana na yin'wana wu fanele ku va wu endliwile hi ku ya eku heleni ka kotara.

- Ku ta va na xikambelo hi ku hela ka lembe lexi nga ta endla 25% ya timaraka.

- Ntirho wun'wana na wun'wana wa makambelelo ya mafundza wu fanele ku endliwa hi migingiriko leyi kambelaka Ku yingisela na Ku vulavula, Ku hlaya na Ku langutisa, Ku tsala na Ku andlala, na Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi; naswona wu fanele ku humelela hi nongonoko wa masiku yo hlayanyana. Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi swi fanele ku kamberiwa eka mbangu wo karhi.

- Mintirho ya makambelelo ya mafundza yi fanele ku kambela swiyenge swo hambana swa vuswikoti bya ririmi leswaku swiyenge swa nkoka swi ta kamberiwa hi ku famba ka kotara na lembe. Tiyisisa leswaku swiyenge leswi swi kamberiwile hi ndlela ya nkamafundza na xivikontsundzuxo xi nyikiwile eka mudyondzi a nga si kamberiwa swa mafundza.

- Makambelelo hinkwawo eka Xiyimo xa le Xikarhi i ya le xikolweni.

4.3.2 Tinxaka ta mintirho hi kotara

Tinxaka ta makambelelo leti tirhisiwaka ti fanele ku fambelana na malembe na ku kula ka vadyondzi. Ku tumbuluxa ka mintirho leyi ku fanele ku angarhela vundzeni bya dyondzo na ku katsa mintirho yo hambanahambana leyi nga tumbuluxiwa ku fikelela swikongomelo swa dyondzo. Yi fanele ku leteriwa hi vutivi na vuswikoti lebyi endliweke eka kotara. Tirhisa mikunguhato ya kotara eka giredi yin'wanana yin'wana ku hlawula tinxaka ta migingiriko na nhlengelo wa vuswikoti lebyi lavekaka eka xiphemu xin'wana na xin'wana xa mintirho ya makambelelo ya mafundza. Xikombiso, loko u seta ntirho wa vutumbuluxi eka giredi ya 4 eka kotara ya 1, nakona u lava vadyondzi ku tsala xitlhokovetselo, u nga va langutela ntsena ku "tsala swivulwa leswi nga leha ku ringana rhayimaku", tanihileswi ku nga ta va leswi u swi dyondziseke. Loko u seta xitshuriwaxa mahungu va fanele ku tsala hi ku tirhisa rimba leri faneleke. Swi tano na le ka Ku Yingisela na Ku Vulavula, u nge vutisi vadyondzi ku nyika mbulavulo wo koma eka giredi ya 4, kotara ya 1 tanihileswi sweswo swi dyondzisiwaka emahlweninyana.

Makambelelo ya mafundza ya fanele ku katsa mimpimo yo hambnahambana ya ku twisisa tanihilaha swi kombiwaka hakona laha hansi. Tinxaka to hambanahambana ta swivutiso ku fana na swivutiso leswi tinhlamulo ta swona ti kumiweke eka leti longoloxeke, tinhlamulo to koma, to pimanisa na swivutiso swo kongoma ti fanele ku tirhisiwa.

Tafula ra Mimpimo ya ntwisiso

Mimpimo ya ntwisiso	Nghingiriko	Phesente ya ntirho
Nhlamuselonenen **(Mpimo wa 1)** **Ku lulamisa nakambe** **(Mpimo wa 2)**	Swivutiso leswi tirhaka hi mahungu lawa ya nga lo tlangandla eka xitshuriwa. • Vula swilo / vanhu / tindhawu / swiphemu... • Vula swa ntiyiso / swivangelo / tipoyinti / miehleketo... • kombisa swivangelo / vanhu / …..... • Longoloxa tipoyi / swa ntiyiso / mavito / swivangelo..... • Hlamusela ndhawu / munhu / ximunhuhatwa ... • Yelanisa mhangu / xiphemu / ntokoto..... Swivutiso leswi lavaka ku xopaxopa, ku katsakanya kumbe ku lulamisa mahungu lama vuriweke eka xitshuriwa. • Komisa timhakankulu / miehleketo / Summarize the main points / ideas / ku pfumela / ku kaneta … • Ntlawahata leswi fanaka / … • Nyika ku fana / ku hambana … • Nyika nhlokomhaka ya …..	**Mimpimo ya 1na 2: 40%**

Nkumbetelo **(Mpimo wa 3)**	Swivutiso leswi lavaka leswaku mudyondzi tirha hi mahungu lawa ya nga lo tlangandla eka xitshuriwa ku ya hi ntokokoto wa yena n'wini. • Hlamusela hungunkulu … • Pimanisa miehleketo / mavonelo / swiendlo … • Xana xikongomelo / mavonelo / nhlohletelo / xivangelo xa mutsari (kumbe ximunhuhatwa…… • Hlamusela xivangelo / xitandzhaku xa … • Xana xiendlo / ku kanela / vonelo, sw nasw swi humesa yini hi murunguri / mutsari / ximunhuhatwa ….. • Xana xigego / xifananisi / vuyimeri swi kucetela njhani ntwisiso wa wena … • Xana u vona ku ri ku ta va yini mbuyelo / nkucetelo, sw na sw wa xiendlo / xiyimo …	**Mpimo wa 3: 40%**
Ku hlela **(Mpimo wa 4)** **Ku tlangela (Mpimo wa 5)**	Swivutiso leswi tirha na ku ahlula mayelano na nkoka. Swivutiso leswi tirhanaku na ku hlula mayelano na ntiyiso, ku tshembhisa, swa ntiyiso na mavonelo ya munhu, lojiki na maehleketelo, na timhaka to fana na ku laveka na ku amukeleka ka swiboho naa swiendlo mayelano na mahanyelo lawa ya amukelekaka. • Xana u vona onge leswi swi nga humelela swa tshembhisa / swi na ntiyiso / swa koteka …? • Xana mavekelo ya mhaka hi mutsari ya na ntiyiso / xilojiki / xi hela kahle … • Hlamusela / nyika vonelo hi vuxoperi eka xiendlo / xikongomelo / swiringanyeto / switandzhaku … • Xana wa pfumelelana na vonelo / xitatimende / nhlamuselo….. • Hi mavonelo ya wena xana mutsari / murunguri / ximunhuhatwa a swi fanerile ku pimanyeta ku bumabumela leswaku ….(seketela nhlamulo ya wena). • Xana mavonelo / mahanyelo / swiendlo / swa ximunhuhatwa swa amukeleka eka wena. Seketela nhlamuo ya wena. • Xana swiendlo / mavonelo ya ximunhuhatwa swi komba yini hi yena eka mbangu wa swa nkoka misava? • Kanela hi ku xopaxopa eka vuahluri bya swa nkoka eka xitshuriwa. Swivutiso leswi swi kongomisiwa eka nhlohletelo lowu ku kambela swa miehleketo na swa vuxongi bya xitshuriwa ku nga na kona eka mudyondzi. Swi kongomisa eka ku angula ka nyanyulo eka vundzeni, ku ti xaxameta na swimunhuhatwa kumbe timhangu, na ku miangula ya matirhiselo ya ririmi hi mutsari (ku fana na ku hlawula marito na vuyimeri). • Kanela miangulo ya wena eka xitshuriwa / mhangu / xiyimo / ntlimbo. • Xana u twela ximunhuhatwa? Xana a wu ta va u endlile yini loko a w ova eka xiyimo lexi fanaka? • Kanela / Nyika vonelo hi matirhiselo ya ririmi ya mutsari … • Kanela hi ku tirhiseka ka xitayili / manghenelo / mahetelelo / swigego / matirhiselo ya vutlhokovetseri …..	**Levels 4 and 5: 20%**

4.4 NONGONOKO WA MAKAMBELELO

Nongonoko wa makambelelo wu endliwile ku hangalasa mintirho yo kambela ya mafundza eka tidyondzo hinkwato exikolweni eka kotara hinkwayo.

Swilaveko swa dyondzo

Swilaveko swa ku hlengeleta ntirho lowu swi kombisiwile hi tiphesente. Laha nongonoko wu kombisaka 20 wa tiphesente eka vuswikoti bya ririmi swi vula leswaku maavelo ya timaraka yo hetelela ya vuswikoti bya ririmi byebyo ya fanele ya va 20 wa tiphesente ya ntsengo ku nga ri 20 wa timaraka. Swikolo a swi bohiwi ku tirhisa mpimo wo karhi wa timaraka leti averiweke vuswikoti byo karhi bya ririmi, ntsena loko va landzelela mpimo wa ntirho wun'wana na wun'wana ku ya hi phesente leyi averiweke eka nongonoko wa makambelelo. Xikombiso, eka Giredi ya 4, xikambelwana xa vutivi bya ririmi xi nga setiwa xi va 20 wa timaraka kumbe ku tlula, ntsena loko mpimo wo hetelela wu nga hundzi lowu nga kombisiwa eka nongonoko wa makambelelo.

Eka ku tsala swiphemu swin'wana swa ku tsala hi ku landzelela magoza swi fanele ku kamberiwa kan'we hi kotara. Ku leha ka switshuriwa swo tsala tanihilaha swi kombisiweke eka Xiyenge xa 3.3 ku fanele ku landzeleriwa.

Swikambelo

Vundzeni bya xikambelo byi fanele ku humesiwa ku suka eka ntirho lowu endliweke ku nga si fika xikambelo naswona wu fanele wu va nhlawulo wa vuswikoti na migingiriko leyi nga ta pfumelela mudyondzi ku komba leswaku u lulamile ku tirha hi ntirho lowu eka nkarhi / lembe leri taka.

Xikambelo xi ta va na leswi landzelaka:

- Xikambelantwisiso xo hlay, ku katsa na ntirho wa ntivomarito
- Ku tsala xitshuriwa xo koma xa vutumbuluxi, ku katsa matirhiselo lama faneleke ya xivumbeko, ntivoririmi, mahikahatelo na mapeletelo
- Ku tsala switsalwambiko swo koma (mahungu / vuhangalasamahungu / swa ta vanhu ku hanyisana), ku katsa na matirhiselo lama faneleke ya xivumbeko, ntivoririmi, mahikahatelo na mapeletelo
- Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi ku komba vutivi na matwisiselo ya ntivoririmi, mahikahatelo na mapeletelo
- Vuswikoti bya Ku yingisela na Ku vulavula a byi nga kamberiwi tanihi xiyenge xa xikambelo tanihi leswi swi kambelekaka kahle hi ku famba ka nkarhi wo leha. Hambiswiritano, ku languteriwile leswaku maraka leyi nga kongomisiwa eka makambelelo ya mafundza lama endliweke eka Ku yingisela na Ku vulavula, yi ta averiwa tanihi maraka ya xikambelo.

Matafula lama landzelaka ya nyika swilaveko swa makambelelo ya mafundza eka Tindzimi to Engetela to Sungula:

KOTARA YA 1					
Giredi ya 4		**Giredi ya 5**		**Giredi ya 6**	
Ntirho wa 1	**%**	**Ntirho wa 1**	**%**	**Ntirho wa 1**	**%**
Xitshuriwa xa ndzungulo / nhlamuselo		Xitshuriwa xa ndzungulo / nhlamuselo		Xitshuriwa xa ndzungulo / nhlamuselo	
U yingisela na ku vulavula hi ndyangu / vanghana / swifuwana / ntlangu lowu rhandziwaka / timhaka ta sweswi	25	U yingisela na ku vulavula hi ndyangu / vanghana / swifuwana / ntlangu lowu rhandziwaka / timhaka ta sweswi	20	U yingisela na ku vulavula hi ndyangu / vanghana / swifuwana / ntlangu lowu rhandziwaka / timhaka ta sweswi	20
Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15
U hlayela ehenhla	20	U hlayela ehenhla	20	U hlayela ehenhla	15
U ehleketa hi switori / xitshuriwa lexi a xi hlayeke a ri yexe	15	U ehleketa hi switori / xitshuriwa lexi a xi hlayeke a ri yexe	15	U ehleketa hi switori / xitshuriwa lexi a xi hlayeke a ri yexe	20
U tsala ndzimana hi ndyangu / vanghana / swifuwana / ntlangu lowu rhandziwaka / timhaka ta sweswi	25	U tsala ndzimana hi ndyangu / vanghana / swifuwana / ntlangu lowu rhandziwaka / timhaka ta sweswi		U tsala ndzimana hi ndyangu / vanghana / swifuwana / ntlangu lowu rhandziwaka / timhaka ta sweswi	30
Ntsengo	**100**	**Ntsengo**	**100**	**Ntsengo**	**100**
Ntirho wa 2	**%**	**Ntirho wa 2**	**%**	**Ntirho wa 2**	**%**
Matsalwa (vutlhokovetseri)		Matsalwa (vutlhokovetseri)		Matsalwa (vutlhokovetseri)	
U yingisela na ku vulavula hi vutlhokovetseri	20	U yingisela na ku vulavula hi vutlhokovetseri	20	U yingisela na ku vulavula hi vutlhokovetseri	20
Xikambelantwisiso	30	Xikambelantwisiso (xitlhokovetselo)	30	Xikambelantwisiso (xitlhokovetselo)	30
Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	20	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	20	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	20
U tsala xitlhokovetselo	30	U tsala xitlhokovetselo	30	U tsala xitlhokovetselo	30
Ntsengo	**100**	**Ntsengo**	**100**	**Ntsengo**	**100**

KOTARA YA 2					
Giredi ya 4		**Giredi ya 5**		**Giredi ya 6**	
Ntirho wa 1	**%**	**Ntirho wa 1**	**%**	**Ntirho wa 1**	**%**
Xitshuriwa xa mahungu		Xitshuriwa xa mahungu		Xitshuriwa xa mahungu	
Xikambelantwisiso xo yingisela (Ku yingisela na ku angula eka switshuriwa swa mahungu)	25	Ku yingisela na ku angula eka switshuriwa swa mahungu	20	Ku yingisela na ku angula eka switshuriwa swa mahungu	20
Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15
U hlayela ehenhla	20	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	20	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15
U ehleketa hi switori / switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe	15	U ehleketa hi switori / switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe	15	U ehleketa hi switori / switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexe	20
U tsala xitshuriwa xa swileriso	25	U tsala xitshuriwa xa swileriso	30	U tsala xitshuriwa xa swileriso	30
Ntsengo	**100**	**Ntsengo**	**100**	**Ntsengo**	**100**

Ntirho wa 2 (Xikambelwana / xikambelo xa Khotavuxika)	**%**	**Ntirho wa 2 (Xikambelwana / xikambelo xa Khotavuxika)**	**%**	**Ntirho wa 2 (Xikambelwana / xikambelo xa Khotavuxika)**	**%**
Papila ra 1: Swa nomo: Ku hlayela ehenhlha, ku yingisela & ku vulavula	30	Papila ra 1: Swa nomo: Ku hlayela ehenhlha, ku yingisela & ku vulavula	30	Papila ra 1: Swa nomo: Ku hlayela ehenhlha, ku yingisela & ku vulavula	30
Papila ra 2 (awara ti 2): Xikambelantwisiso xo Hlaya Ku katsa Ririmi eka mbangu Ku tsala – switsalwana Ku tsala - switsalwambiko	25 15 20 10	Papila ra 2 (awara ti 2): Xikambelantwisiso xo Hlaya Ku katsa Ririmi eka mbangu Ku tsala – switsalwana Ku tsala - switsalwambiko	25 15 20 10	Papila ra 2 (awara yi1): Ku tsala - switsalwana Switshuriwa swa switsalwambiko	20 10
				Papila ra 3 (awara yi1): Xikambelantwisiso xo Hlaya Ririmi eka mbangu	25 15
Ntsengo	**100**	**Ntsengo**	**100**	**Ntsengo**	**100**

KOTARA YA 3					
Ntirho wa 1	**%**	**Ntirho wa 1**	**%**	**Ntirho wa 1**	**%**
Switshuriwa swa ndzungulo		Switshuriwa swa ndzungulo		Switshuriwa swa ndzungulo	
Xikambelantwisiso xo yingisela (U yingisela xitori na ku vulavula hi switori)-	25	Xikambelantwisiso xo yingisela (U yingisela xitori na ku vulavula hi switori)	20	Xikambelantwisiso xo yingisela (U yingisela xitori na ku vulavula hi switori)-	20
Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	15
U hlayela ehenhla	20	U hlayela ehenhla	20	U hlayela ehenhla	15
U ehleketa hi switori / switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexets	15	U ehleketa hi switori / switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexets	15	U ehleketa hi switori / switshuriwa leswi a swi hlayeke a ri yexets	20
U tsala xitori xa yena n'wini	25	U tsala xitori xa yena n'wini	30	U tsala xitori xa yena n'wini	30
Ntsengo	**100**	**Ntsengo**	**100**	**Ntsengo**	**100**
Ntirho wa 2	**%**	**Ntirho wa 2**	**%**	**Ntirho wa 2**	**%**
N'wangulano / ntlangu		N'wangulano / ntlangu		N'wangulano / ntlangu	
Ku Yingisela na ku Vulavula Ku encenyeta xiyimo xa ndyangu	20	Ku Yingisela na ku Vulavula Ku encenyeta xiyimo xa ndyangu	20	Ku Yingisela na ku Vulavula Ku encenyeta xiyimo xa ndyangu	20
Xikambelantwisiso	30	Xikambelantwisiso	30	Xikambelantwisiso	30
Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	20	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	20	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi eka mbangu	20
U tsala n'wangulano	30	U tsala n'wangulano	30	U tsala n'wangulano	30
Ntsengo	**100**	**Ntsengo**	**100**	**Ntsengo**	**100**

KOTARA YA 4					
Ntirho wa 1	**%**	**Ntirho wa 1**	**%**	**Ntirho wa 1**	**%**
Xitshurriwa xa mahungu lexi nga na swivoniwa		Xitshurriwa xa mahungu lexi nga na swivoniwa		Xitshuriwa xa mahungu lexi nga na swivoniwa	
Xikambelantwisiso xo yingisela (U yingisela eka na ku vulavula hi xipichi)	25	Xikambelantwisiso xo yingisela (U yingisela na ku vulavula hi xitshuriwa)	20	Xikambelantwisiso xo yingisela (U yingisela na ku vulavula hi xitshuriwa)	20
Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi leswi tekiweke eka xinavetiso	15	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi leswi tekiweke eka xitshuriwa	15	Swiaki na Milawu ya Matirhiselo ya Ririmi leswi tekiweke eka xinavetiso	15
U hlayela ehenhla	20	U hlayela ehenhla	20	U hlayela ehenhla	15
U ehleketa hi xitshuriwa lexi a xi hlayeke a ri yexe	15	U ehleketa hi xitshuriwa lexi a xi hlayeke a ri yexe	15	U ehleketa hi xitshuriwa lexi a xi hlayeke a ri yexe	20
U tsala xinavetiso	25	U tsala xiviko	30	U tsala xiviko	30
Ntsengo	**100**	**Ntsengo**	**100**	**Ntsengo**	**100**
Ntirho wa 2 Xikambelo xa ku hela ka lembe)	**%**	**Ntirho wa 2 Xikambelo xa ku hela ka lembe)**	**%**	**Ntirho wa 2 Xikambelo xa ku hela ka lembe)**	**%**
Papila ra 1: Swanomo: Ku hlayela ehenhla, ku yingisela na ku vulavula	30	Papila ra 1: Swanomo: Ku hlayela ehenhla, ku yingisela na ku vulavula	30	Papila ra 1: Swanomo: Ku hlayela ehenhla, ku yingisela na ku vulavula	30
Papila ra 2 (tiawara ti2): Xikambelantwisiso xo hlaya Ku katsa ririmi eka mbangu Ku tsala – switsalwana Ku tsala - switsalwambiko	25 15 20 10	Papila ra 2 (tiawara ti2): Xikambelantwisiso xo hlaya Ku katsa ririmi eka mbangu Ku tsala – switsalwana Ku tsala - switsalwambiko	25 15 20 10	Papila ra 2 (awara yi1): Ku tsala – switsalwana switsalwambiko	 20 10
				Papila ra 3 (awara yi1): Xikambelantwisiso xo hlaya Ririmi eka mbangu	25 15
Ntsengo	**100**	**Ntsengo**	**100**	**Ntsengo**	**100**

Makambelelo ya le Xikolweni (MYX) na Swikambelo: Tigiredi ta 4 na 5

<table>
<tr><th colspan="5">Nongonoko wa makambelelo</th></tr>
<tr><th colspan="5">MYX hi Kotara</th></tr>
<tr><td rowspan="2">(MYX)
75%</td><td>Kotara ya 1:
2 wa mintirho</td><td>Kotra ya 2:
Ntirho wun’e (1)
+
Xikambelo xa le xikarhi ka lembe lexi katsaka:
2 wa mapaila:
Papila ra 1: Swanomo: Ku Hlaya, Ku yingisela na ku Vulavula
Papila ra 2 (tiawara ti2): Paipila leri pfanganyisiweke (Xikambelanwisiso, Ririmi na ku tsala – switsalwana na switshuriwa swa switsalwambiko)</td><td>Kotara ya 3:
2 wa mintirho</td><td>Kotara ya 4:
Ntirho wun’we (1)</td></tr>
<tr><td colspan="3">SWIKAMBELO
25%</td><td>Xikambelo xin’we (1) xa ku hela ka lembe lexi nga na:
2 wa mapapila:
Papila ra 1: Swanomo: Ku Hlaya, Ku Yingisela na Ku Vulavula
Papila ra 2 (awara ti2): Papila leri pfanganyisiweke (Xikambelantwisiso, ririmi, na ku tsala – switsalwana na switshuriwa swa switsalwambiko)</td></tr>
</table>

Makambelelo ya le Xikolweni (MYX) na Swikambelo: Giredi ya 6

Nongonoko wa Makambelelo				
MYX hi Kotara				
MYX **75%**	**Kotara ya 1:** 2 wa mintirho	**Kotara ya 2:** Ntirho wun'we + Xikambelo xa le xikarhi ka lembe lexi katsaka: 3 wa mapaila: **Papila ra 1:** Swanomol: Ku Hlaya, Ku Yingisela na Ku Vulavula **Papila ra 2 (awara yi 1):** Ku Tsala – Switsalwana na na xitshuriwa xa switsalwambiko **Papila ra 3 (awara yi1):** Xikambelantwisiso na ririmi	**Kotara ya 3:** 2 wa mintirho	**Kotara ya 4:** Ntirho wun'we
SWIKAMBELO **25%**				Xikambelo xin'we xa ku hela ka lembe lexi nga na 3 wa mapaila: **Papila ra 1:** Swa nomo: Ku Hlaya, Ku Yingisela na Ku Vulavula **Papila ra 2 (awara yi1):** Ku tsala – Switsalwana na na xitshuriwa xa switsalwambiko **Papila ra 3 (awara yi1):** Xikambelantwisiso na ririmi

XIVUMBEKO XA MAPAPILA YA XIKAMBELO XA TIGIREDI TA 4-6

TIGIREDI TA 4 NA 5

Nkomiso lowu ringanyetiwake wa mapapila ya xikambelo xa le xikarhi ka lembe na kuhela ka lembe eka Tindzimi ta le Kaya eka tigiredi ta 4 na 5 wu hi ndlela leyi:

PAPILA	NHLAMUSELO	TIMARAKA: GR.4 NA 5
1	Swanomo: Ku hlaya, ku yingisela & ku vulavula	30
2 **(tiawara ti2)**	Ririmi eka mbangu	30
	Ku tsala – switsalwana na switshuriwa swa switsalwambiko	25 15
NTSENGO WA XIKAMBELO		100

GIREDI 6

PAPILA	NHLAMUSELO	TIMARAKA: GR.4 NA 5
1	Swanomo: Ku hlaya, ku yingisela & ku vulavula	30
2 **(awara yi1)**	Ku tsala - switsalalwana	20 15
	Ku tsala – switshuriwa swa switsalwambiko	10
3 **(awara yi1)**	Xikambelantwisiso xo hlaya	25
	Ririmi eka mbangu	15
NTSENGO WA XIKAMBELO		100

Xivumbeko lexi ringanyetiweke xa papila rin'wana na rin'wana ra xikambelo xa tigiredi ta 4 na 5

PAPILA	XIYENGE		
1	**Swanomo: ku hlaya / ku yingisela & ku vulavula**	**GR4**	**GR5**
	A: Ku hlaya	15	15
	B: Ku yingisela & ku vulavula: Mbulavulo lowu lulamisiweke / mbulavulo wa xijumana / mbulavurisano / inthavhiyu / njhekanjekisano / ntlangu / ku encenyeta / nkanerisano / xikambelantwisiso xo yingisela / mimbulavulo yo ndhundhuzela / ku encenyeta hi ku tirhisa swirho	15	15
	NTSENGO WA PAPILA RA 1	**30**	**30**
2 (tiawara ti2)	**Ririmi eka mbangu**	**GR4**	**GR5**
	A: Xikambelantwisiso (Switshuriwa swo hambanahmbana swi nga tirhisiwa ku katsa swo voniwa kumbe swo dirowiwa)	15	15
	B: Ririmi • Swivumbeko swa ririmi (marito na swivulwa) swi fanele ku kamberiwa eka mbangu hi ku tirhisa switshuriwa swo hambanahambana • Ndzemuko wa vuxoperi bya ririmi	15	15
	Ku tsala	**GR4**	**GR5**
	A: Xitsalwana xin'we Tigiredi ta 4-6: ndzungulo / nhlamuselo (Lemuka leswaku nhlayo ya marito na tindzimana ta tigiredi to hambanahambana ti vekiwile)	25	25
	B: Xitshuriwa xin'wet – xitshuriwa xa xitsalwambiko Mapapila yo ya eka maphephahungu / swikombelo / swivilelo / nchavelelo / xirhambo / ku khensa / ku hoyozela / & mapaila ya mabindzu, mapapila ya xinghana, tiatikili ta magazini na tikholumu, Memorandamu, makanelwa & tiajenda / tiatikili ta maphephahungu & tikholomu / matimu ya mufi / swiviko (swa mafundza & nkamafundza) / minhluto / mimbulavulo yo tsariwa ya mafundza & nkamafundza / ntsalwavutitivisi / mahungu ya vahleri / tiburoxara / tiinthavhiyu / min'wangulano	15	15
	NTSENGO WA PAPILA RA 2	**70**	**70**
	NTSENGO HINKWAWO	**100**	**100**

Xivumbeko lexi ringanyetiweke xa papila rin'wana na rin'wana ra xikambelo xa Giredi 6

PAPILA	XIYENGE	
1	**Swanomo: ku hlaya / ku yingisela & ku vulavula**	**%**
	A: Ku hlaya	15
	B: Ku Yingisela & ku Vulavula: Mbulavulo lowu lulamisiweke / mbulavulo wa xijumana / Mbulavurisano / inthavhiyu / Njhekanjekisano / ntlangu / ku encenyeta / minkanerisano / xikambelantwisiso xo yingisela / mimbulavulo yo ndhundhuzela / ku encenyeta hi ku tirhisa swirho	15
	NTSENGO WA PAPILA RA 1	**30**
2 (awara yi1)	**Ririmi eka mbangu**	
	A: Xikambelantwisiso (Switshuriwa swo hambanahmbana swi nga tirhisiwa ku katsa swo voniwa kumbe swo dirowiwa)	20
	B: Ririmi • Swivumbeko swa ririmi (marito & swivulwa) swi fanele ku kamberiwa eka mbangu hi ku tirhisa switshuriwa swo hambanahambana • Ndzemuko wa vuxoperi bya ririmi	15
	NTSENGO WA PAPILA RA 2	**40**
3 (awara yi1)	**Ku tsala**	
	A: Xitsalwana xin'we Tigiredi ta 4-6: ndzungulo / nhlamuselo (Lemuka leswaku nhlayo ya marito na tindzimana ta tiGiredi to hambanahambana ti vekiwile ehansi ka 3.3.2 ya tsalwa leri)	20
	B: Xitshuriwa xin'we- xitshuriwa xa switsalwambiko swo lehanyana Mapapila yo ya eka maphephahungu / swikombelo / swivilelo / nchavelelo / xirhambo / ku khensa / ku hoyozela / & mapaila ya mabindzu, mapapila ya xinghana, tiatikili ta magazini na tikholumu, Memorandamu, makanelwa & tiajenda / tiatikili ta maphephahungu & tikholomu / matimu ya mufi / swiviko (swa mafundza & nkamafundza) / minhluto / mimbulavulo yo tsariwa ya mafundza & nkamafundza / ntsalwavutitivisi / mahungu ya vahleri / tiburoxara / tiinthavhiyu / min'wangulano (Lemuka leswaku nhlayo ya marito na tindzimana ta tiGiredi to hambanahambana ti vekiwile ehansi ka 3.3.2 ya tsalwa leri)	10
	NTSENGO WA PAPILA RA 3	**30**
	NTSENGO HINKWAWO	**100**

4.5 KU RHEKHODA NA KU VIKA

Ku rhekhoda i maendlelo lawa ha wona mudyondzisi a tsalaka xiyimo xa vuswikoti bya mudyondzi eka ntirho wo karhi wo kambela. Swi kombisa matirhelo ya mudyondzi eka ku fikelela vutivi bya ndzawulelo lebyi nga eka Switatimende swa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo. Tirhekhodo ta vuswikoti bya mudyondzi ti fanele ku nyika vumbhoni bya hilaha ndlandlamuko wa minongoti wa mudyondzi wu nga hakona eka giredi yo karhi na hilaha a lulameleke hakona ku va a tlakusiwa a ya eka Giredi leyi landzelelaka. Tirhekhodo ta matirhelo ya mudyondzi ti fanele ku tlhela ti tirhisiwa ku kumisisa matirhelo lama endliweke hi mudyondzisi na mudyondzi eka maendlelo ya madyondziselo na madyondzelo.

Ku vika i maendlelo yo fikelerisa matirhelo yamudyondzi eka vadyondzi, vatswari, swikolo, na swihoxaxandla swin'wana. Matirhelo ya mudyondzi ya nga vikiwa hi tindlela to hlaya. Tindlela ta kona ti katsa tikhadi to vika, tinhlengeletano ta vatswari, hi masiku lama lulamisiweke hi xikolo leswaku vatswari va ta va ta vona matirhelo ya vadyondzi, tinhlengeletano exikarhi ka mutswari na mudyondzisi, ku ba riqingho, mapapila, phephahungu ra tlilasi kumbe ra xikolo, na sw. Vadyondzisi va tiGiredi hinkwato va nyika xiviko hi ku tsala tiphesente eka dyondzo yo karhi. Swiyimo swo hambanahambana swa vuswikoti na tiphesente ta swona swi kombisiwile eka tafula leri nga laha hansi:

Tikhodi na tiphesente to rhekhoda na ku vika matirhelo ya vadyondzi

KHODI YA VUSWIKOTI	NHLAMUSELO YA VUSWIKOTI	PHESENTE
7	Vuswikoti bya le henhla ngopfu	80 - 100
6	Vuswikoti bya le henhla	70 - 79
5	Vuswikoti byo amukeleka	60 - 69
4	Vuswikoti byo enela	50 - 59
3	Vuswikoti byo enelanyana	40 - 49
2	Vuswikoti bya le hansi	30 - 39
1	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi	0 - 29

Vadyondzisi va ta rhekhoda timaraka ta mudyondzi etlhelo ka ntirho va tirhisa fomo yo rhekhodela timaraka; kutani va vika tiphesente ta mudyondzi etlhelo ka dyondzo yo karhi eka khadi ro vika ra mudyondzi.

4.6 NDZINGANISO / NXOPELO / MODAREXINI YA MINTIRHO YO KAMBELA

Ndzinganiso / modarexini swi yimela endlelo leri vonaka leswaku mintirho yo kamberiwa yi va kahle, vutirheki na vutshembeki. Ndzinganiso wu fanele ku tirhisiwa eswikolweni, disitiriki, xifundzhankulu na le tiko hinkwaro. Swi fanele ku endliwa kan'we hi kotara.

Ndzinganiso / modarexini wu fanele ku vona leswaku makambelelo ya kahle, ya tirheka, ya tshembeka, na ku ringanela. Vutshembeki hiloko makambelelo ya ntirho lowu dyondzisiweke wu fikelerile swikili leswi kombisiweke eka tsalwa ra Xitatimendhe xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo. Ntirho wu languteriwa ku pima vuhumeleri eka swikili swo karhi. Loko u vutisa swivutiso swo lava ntwisiso, hileswaku u lava ku kambela vadyondzi ku ntlhantlha na ku katsakanya mahungu yo huma eka xitshuriwa ku nga ri ku vutisa sivutiso swo lava mahungu ya swin'wana na swin'wana.

Vandzinganisi / timodaretara va le swikolweni va fanele ku nyika mbhumabumelo wa swihlawulekisi leswi kongomisiweke eka swilaveko leswi ku endlela leswaku ku titoloveta hi ku kambela ku ta fikeleriwa. Ndzinganiso wu nga ka wu nga landzelerisiwi tanihi switoloveto ku kambela nomboro ya mintirho na loko memorandamu yi tirhisaiwiele hi mfanelo. Eka tindzimi swi vula leswaku mundzinganisi u ta nyika swibumabumelo leswinene, laha eka swona ku nga ta va na mpimo wo vutisa swivutiso swo twisiseka, mhaka ya ku tsala, swihlawulekisi swa switirhisiwa

swo kambela na nkarhi wo tiantswisa wo tindlandlamuxa laha ku nghenelela ka mudyondzisi na tibuku ta mudyondzi na vumbhoni bya mudyondzi bya vuswikoti.

Maendlelo lama ya ndzinganiso ya fanele ku tiyisisa leswaku mimpimo leyi nyikiweke ya fana eka titlilasi hinkwato ta giredi, na tigiredi hinkwato ta xiyimo (phase). Xikombiso, mpimo wa 3 lowu nyikiweke hi mudyondzisi un'we wu fanele ku yimela levhele yo fana ya vuswikoti na vutivi tanihi mpimo lowu nyikiweke hi mudyondzisi un'wana. Hikwalaho swi na nkoka ku va Tinhloko ta Tindzawulo ku endla ndzinganiso wa le xikolweni hi minkarhi hinkwawo.

4.7 VUANGARHETO

Tsalwa leri ri fanele ku hlayiwa xikan'we na:

4.7.1 *National policy pertainang to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12* ; na

4.7.2 Tsalwa ra pholisi ra, *National Protocol for Assessment Grades R-12* .

DLILOSARI

1) Angarhela – Ku katsa, hi xitalo, swilo hinkwaswo

2) Angula – Hlamula, ku va na rito eka mhaka

3) Dikixinari – Xihlamuselamarito

4) Dlilosari – Nxaxamelo wa marito kumbe matheme lama tirhisiweke eka xitsariwa, na tinhlamuselo ta wona

5) Dyondzo ya le hansi – Tidyondzo ta xikolo to sukela eka Giredi ya R ku fika eka Giredi ya 12

6) Encenyeta – Vuyelela leswi vuriweke kumbe leswi endliweke hi un'wana kumbe hi xin'wana

7) Fayili ya Switirhisiwa swa Mudyondzisi (FSM) - Fayili leyi mudyondzisi a hlengeletaka kumbe ku fayila swi tirhisiwa leswi a nga ta swi tirhisa

8) Fonimi – Letere leri vangaka ku cinca ka nhlamuselo ya marito lama fanaka hi mpeleto

9) Hlela – Ku pima nkoka, ku lavisisa ntiyiso wa mhaka, ku pfuxeta switshuriwa hi xikongomelo xo swi antswisa

10) Tumbuluxa – Antswisa, kurisa

11) Inthavhiyu – Ku vutisa swivutiso ku lava ku kuma ntiyiso wa xiheri lowu munhu a nga na wona mayelana na timhaka to karhi

12) Ku andlala – Ku veka timhaka erivaleni, ku hlamusela timhaka

13) Ku dyondza ka nkarhi na nkarhi – Ku va munhu a tshama a ri karhi a dyondza minkarhi hinkwayo

14) Ku hlaya swin'we – Ku hlaya hi mintlawa ya mbirhimbirhi kumbe ku tlula

15) Kungu – Pulani

16) Ku kunguhata – Ku lulamisela ku endla xo karhi kumbe ku endla mpfapfarhuto

17) Ku tirhisa marito yo tika – Ku tirhisa marito lama nga twisisekiki

18) Ku tsala swin'we – Ku tsala hi mintlawa yi mbirhimbirhi kumbe ku tlula

19) Ku va na xiave kumbe ku teka xiave – Ku hoxa xandla eka migingiriko yo karhi

20) Ku yisa mburhisano emahlweni – Ku yisa mhaka emahlweni kusuka laha yi gimetiweke kona

21) Kombisa (ndzemuko) – Ku tsundzuka xanchumu lexi u nga tshama u xi vona; ku tiva xo karhi loko u xi vona

22) Mafundza – Ku landzelela maendlelo yo karhi lama vekiweke / amukelekaka

23) Makambelelo yo aka mudyondzi – I makambelelo man'wana lama tirhisaka hi xikongomelo xo kombisa mudyondzi mbuyelo wa leswi a swi kumeke

24) Makambelelo ya le xikolweni (MYK) – Makambelelo lawa ya lulamisiwaka hi vadyondzisi va xikolo xexo

25) Makambelelo yo kamberiwa hi tintangha – I makambelelo laha vadyondzi va nyikiwaka nkarhi wo kambelana mintirho ya vona vini

26) Makambelelo yo andlalela – I makambelelo man'wana na man'wana lama lavisisaka mpimo wa vutivi bya mudyondzi na leswi a nga kotaka ku swi endla

27) Makambelelo yo katsakanya – I makambelelo ya mafundza lama endliwaka hi ku hela ka n'hweti, kotara kumbe yuniti

28) Makambelelo yo nyika mintirho – I makambelelo yo nyika vadyondzi mintirho yo karhi ku kambela vuswikoti na vutshila bya vona

29) Makambelelo yo tikambela – I makambelelo laha mudyondzi a nyikiwaka nkarhi wo kambela ntirho wa yena n'wini

30) Makambelelo yo tirhisisa swikambelwana – I makambelelo lama hlengeletaka vumbhoni bya mudyondzi hi ku landzelela maendlelo yo karhi naswona vadyondzi va kamberiwa hi nkarhi wun'we hi ndlela yo fana

31) Makambelelo yo xiyaxiya –I makambelelo yo teka vumbhoni bya mudyondzi nkarhi wun'wana na wun'wana lowu a nga eku dyondzeni

32) Makambelelo yo xopaxopa swiphiqo – I makambelelo man'wana na man'wana lama tirhisaka ku paluxa swirhalanganyi na ku lava tindlela to swi lulamisa

33) Manyokanyokana – Matsalelo yo gombonyoka lawa van'wana va nga kotiki ku ya hlaya

34) Mbangu – Ndhawu kumbe matshamelo ya swilo eka switshuriwa, ndhawu laha ririmi ri tirhisaka kona

35) Mbulavurisano – Maendlelo man'wana na man'wana lama tirhisaka ku nyiketana na ku hangalasa mahungu exikarhi ka vanhu

36) Mbulavurisano wo nyiketana – Ku vulavula hi ku siyerisana

37) Mbuyelelo – Ku vuyelela mpfumawulo / letere / rito / xivulwa

38) Mfanelo – Ku va swilo swi ri hi ndlela leyi swi lavekaka hi yona kumbe leyi amukelekaka

39) Mfuwo – Swilo swa ndhavuko

40) Milawu – Milawu ya matsalelo na mapeletelo

41) Misinya – Milawu

42) Moya – Xiyimo lexi muvulavuri a nga eka xona

43) Mpfanganiso – Nkatso kumbe vuxaka bya swilo swo hambanahambana hi ndlela yo nghenelelana

44) Mpfelelo wa marito – Ku tumbuluxa ka marito yo huma eka man'wana

45) Mpfumawulo – Mpfumawulo lowu vumbaka xiphemu xa mbulavulo wa vanhu

46) Mpimaniso – Ku kuma ku fana na ku hambana

47) Mpimohansi - minimamu

48) Mpimohenhla - makizimamu

49) Ncino – Mbuyelelo wa mimpfumawulo leyi fanaka

50) Ndzima – Ku leha ka ntirho lowu faneleke ku endliwa

51) Ndzungulo – Ku rungula timhaka leti nga humelela

52) Nkamakholo – Xigaririmi xo pfumala nyanyulo

53) Nkanakaniso – Nhlamuselo leyi nga riki erivaleni

54) Nkandzinganelo – Ku ka vanhu va nga khomiwi ku fana

55) Nkatsakanyo – Nkomiso wa timhaka hi marito ya yena n'wini

56) Nkhapelano – Ku komba ku nyiketana ka mithwaso kumbe swiyenge swa mithwaso eka magondzo yo dyondza

57) Nkhaqato – Ku tirhisa kumbe malongoloxelo ya timhaka hi ndlela leyi amukelekaka na hi mfanelo

58) Nkhetekanyo – Ku ava swilo ku ya hi vuxaka bya swona

59) Nkhulukelano – Ku komba vuxaka na vun'we bya miehleketo kumbe timhaka eka xitshuriwa

60) Nkhuluko – Mavekelo ya timhaka hi ndlela yo ka yi nga ri na ku kanakana

61) Nkongomelo – Mongo wa mhaka kumbe dyondzo ya mhaka kumbe mhakankulu

62) Nkongomo – Leswi munhu a kongomeke ku swi endla, leswi a langutaneke naswona ntsena

63) Nsongavutivi – Buku kumbe xikatsa xa tibuku lexi nyikaka timhaka hi xiyenge xin'wana na xin'wana xa vutivi kumbe tinhlokomhaka to hambanahambana (ensayitlilophediya)

64) Ntivomatsalelo – Dyondzo ya milawu ya matsalelo na mapeletelo ya ririmi

65) Ntivontsalo – Dyondzo ya ku tsala maletere na mimfungho ya ririmi

66) Ntlangu – Encenyeto - migingiriko yo encenyeta eke ntlangu

67) Ntlawahata – Ku ava swilo ku ya hi vuxaka bya swona

68) Ntokoto – Ku tiva swilo hi ku va u swi vonile kumbe u swi endlile yena n'wini handle ko twa hi van'wana

69) Ntshikilelo – Ku tiyisisa mhaka yo karhi / ku tshikelela mhaka yo karhi

70) Nxopaxopo wa xihenhla – Ku langutisa hungu ro karhi xihenhla; ku nga ri hi vuxokoxoko

71) N'watindzimi – Munhu loyi a tivaka tindzimi to tlula rin'we; mudyondzi(si) wa swa tindzimi

72) Peletwana – Xiphemu xa rito lexi ku hefemuriwaka endzhaku ka xona loko rito ri twarisiwa hi ku nonoka, xik: rito 'nonoka' ri na mapeletwana manharhu, ku nga: no-no-ka

73) Phewa – Mhaka yo ka yi nga twali

74) Phofula – Ku humesa matitwelo

75) Qhinga – Ndlela yo kongoma yo endla swo karhi

76) Rimba ra mithwaso – Xitirho xo pima vuswikoti bya munhu

77) Rimba ra ntirho – Pulani ya ntirho

78) Ririmi ra le kaya – Ririmi leri mudyondzi a ri tirhisaka laha a kuleleke kona naswona leri a ri tivaka na ku ri vulavula handle ko tilumaluma. Mudyondzi a nga ha va na tindzimi to tlula rin'we ta le kaya

79) Ririmi ra mfanelo – Ku vula timhaka hi ndlela leyi amukelekaka

80) Ririmi ra swikoweto – Ku tirhisa swirho ku vula mhaka, ku fana na ririmi leri tirhisaka hi timbheveve

81) Ririmi ro engetela – Ririmi rin'wana na rin'wana leri dyondzisiwaka ku engetela Ririmi ra le Kaya

82) Swa nomo – Leswi runguriwaka / vuriwaka hi nomo

83) Swiaki swa ririmi – Swihluvi swa mbulavulo ku katsa marito man'wana

84) Swiaki swa swivulwa – Swiphemu hinkwaswo leswi tirhisaka ku vumba swivulwa ku nga va swinembeletwana kumbe swihluvi swa mbulavulo

85) Swihlamuselamarito – Tidikixinari na tibuku minongonoko yin'wana ya tinhlamuselo

86) Swihoxaxandla – Vanhu lava nga na xiave eka timhaka to karhi

87) Switirhisiwa kumbe switirho – Swilo leswi tirhisaka loko ku endliwa swilo swo karhi tanihi ku tsala, ku vulavula na swin'wana na swin'wana

88) Switiviso – Timhaka leti tivisiwaka vanhu hi nomo kumbe ti tsariwile

89) Tinxaka ta swivulwa – Swivulwa swi na tinxaka to hambanahambana to fana na swivulwa swa ntolovelo, swivulwa leswi nga ka nandzulo na swivulwa swo vutisa

90) Tsotsosela – Ku tshikelela

91) Vaamukeri va mahungu – Vayingiseri, vahlaleri na vahlayi va switshuriwa

92) Vamavizweni – Marito ya tinhlamuselo to fana

93) Vambanisa – Longoloxa na ku veketela minchumu yo karhi eka ndhawu yin'we hi xikongomelo xo lava ku vona kumbe ku kuma ku yelana kumbe vuxaka bya yona

94) Vitonkomiso – Vito ro twarisiwa hi maletere kumbe mapeletwana yo sungula yo fana na HURIRIXI (Huvo ya Rixaka ya Ririmi ra Xitsonga)

95) Vonelo – Matwisiselo ya mhaka

96) Vufanisi – Marito yo humesa swifaniso swa le miehleketweni ku fana na xigego, xihlambanyiso na swin'wana

97) Vugimuntsongo – Mpimo wo karhi wa xiyimo xa le hansi lowu fikelelekaka

98) Vugimunkulu – Mpimo wo karhi wa xiyimo xa le henhla lowu fikelelekaka

99) Vundzeni – Leswi faneleke ku dyondzisiwa

100) Vutshila – Vuswikoti kumbe vuxongi

101) Xifaniso – Mpfapfarhuto wo yimela xo karhi lexi voniwaka

102) Xiletelo xa makambelelo – Xitirho xo letela lava kambelaka matirhelo ya mudyondzi eka ntirho wo karhi (rhubiriki)

103) Ximunhuhatwa – Mutlangi eka xitshuriwa

104) Yelanisa – Ku komba ku yelana ka swilo

105) Xiphokhama – Xitatimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo

106) Xiphorikhama – Xitatimende xa Pholisi ya Rixaka ya Kharikhulamu na Makambelelo